

KISEBBSÉGI SZEMLE

X. ÉVFOLYAM, 2025. 4. SZÁM

SZERKESZTŐK

KÁNTOR ZOLTÁN, GAZSÓ DÁNIEL

VENDÉGSZERKESZTŐK

KISS-KOZMA GEORGINA – SZÉKELY LEVENTE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ABLONCZY BALÁZS, FERENC VIKTÓRIA, GAZSÓ DÁNIEL, KÁNTOR ZOLTÁN,

TÁTRAI PATRIK, TORÓ TIBOR, TÓTH NORBERT, VÍZI BALÁZS

Kiadó: *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.*

1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.

Internetcím: www.bgazrt.hu

Felelős kiadó: *Erdélyi Rudolf Zalán*

Tel.: +36 1 795 2012

E-mail: vezerigazgato@bgazrt.hu

Szerkesztőség: *Nemzetpolitikai Kutatóintézet*

1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.

Internetcím: www.npki.hu

Felelős szerkesztő: *Kántor Zoltán*

Szerkesztőségi titkár: *Bara Gabriella*

Tel.: +36 1 896 7370

E-mail: gabriella.bara@bgazrt.hu

Nyelvi lektor: *Tomka Eszter*

Borítóterv: *Kőfaragó Anna, Kőfaragó Zsuzsa*

A borítón megjelenített fénykép forrása:

Art and Picture Collection, The New York Public Library. „Hungarian Design.”

The New York Public Library Digital Collections. 1911.

<http://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-0219-a3d9-e040-e00a18064a99>

Nyomás és kötés: *Kapitális Nyomdaipari Kft.*

4002 Debrecen, Balmazújvárosi út 14.

A Kisebbségi Szemle egy szaklektorált (peer-reviewed) folyóirat

MTA-értékelés: A

HU ISSN 2498-8049

TARTALOM

CSALÁDKUTATÁS KÜLHONBAN II.

SULLIVAN FERENC – KÁNTOR ZOLTÁN: A CSALÁD SZEREPE A KÜLHONI MAGYAROK ISKOLAVÁLASZTÁSÁBAN	9
SZÉKELY ANDRÁS – GYŐRI-DANI DÓRA: A (KÖZÖS) HIT AJÁNDÉK? MENTÁLIS EGÉSZSÉG ÉS VALLÁSOSSÁG ÖSSZEFÜGGÉSEI A 18-49 ÉVESEK KÖZT A HATÁRON TÚL	25
PÁRI ANDRÁS – PAPHÁZI TIBOR: KETTŐS KÖTELEK: A TESTVÉREK ÉS IKERTESTVÉREK SZEREPE A GYERMEKVÁLLALÁSI ÉS HÁZASSÁGI ATTITŰDÖK ALAKULÁSÁBAN A HATÁRON TÚLI MAGYAROK KÖRÉBEN	43
GAZSÓ DÁNIEL: A DIASZPÓRÁBAN ÉLŐ MAGYAR CSALÁDOK JELLEGZETESSÉGEI	63

RECENZIO

SULLIVAN FERENC: KÍSÉRLET TRIANON „RACIONALIZÁLÁSÁRA” <i>ABLONCZY BALÁZS – HATOS PÁL – NAGY SZABOLCS – SZEGHY-GAYER VERONIKA – ZAHORÁN CSABA (SZERK.): TRIANON ENCIKLÓPÉDIA. LUDOVICA EGYETEMI KIADÓ – HABSBURG OTTÓ ALAPÍTVÁNY: BUDAPEST, 2023.</i>	89
---	----

RESUME	93
--------	----

SZÁMUNK SZERZŐI	97
-----------------	----

CSALÁDKUTATÁS KÜLHONBAN II.

Tisztelt Olvasó!

A *Kisebbségi Szemle* előző és jelen lapszáma a Kötelékek – Családkutatás a külhoni magyarok körében adataira épít. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS), a Nemzetpolitikai Kutatóintézet és az Ifjúságkutató Intézet közös kutatása a külhoni magyarság és a diaszpórában élő magyarok párválasztási szokásait, gyermekvállalással, valamint családalapítással kapcsolatos attitűdjeit vizsgálta. A kutatás három pillérre épült: személyes kérdőíves felmérés Erdélyben, Felvidéken és a Vajdaságban, interjúkutatás Kárpátalján és online kérdőíves felmérés a diaszpórában.

Az előző lapszámot egy vendégszerkesztői, átfogó népesedési helyzetképpel indítottuk, rámutatva arra a tényre, hogy a fejlett világban a termékenység jellemzően nem elegendő a népesség reprodukciójához. A társadalmak elöregedése a külhoni magyarságot is jellemzi, és az előrejelzések szerint mindegyik külhoni nemzetrész esetében arra kell felkészülnünk, hogy lélekszámuk a következő években is tovább fog csökkenni. Dusa Ágnes Réka, Fűrész Tünde és Pári András tanulmányukban a házasságkötés és az első gyermekvállalás ideális életkoráról alkotott elképzelésekről írnak. Eredményeik szerint a nők esetében a házasság ideális ideje átlagosan 25,3 év, a férfiaknál 27,7 év, míg az első gyermek vállalását a nők átlagosan 25,7, a férfiak 28,1 éves korra tartják ideálisnak. Munkájukban négy eltérő családalapítási mintázatot azonosítottak, amelyek a külhoni magyar közösségek sajátos normáira és a modern életpályák hatásaira is rámutatnak. Engler Ágnes a nemzeti identitás és a családi elköteleződés kapcsolatát vizsgálta. Eredményei szerint a nemzeti identitás erőssége szorosan összefügg a párkapcsolati és családi kapcsolatokkal. Hires-László Kornélia tanulmánya a kárpátaljai magyar családok helyzetét mutatta be az orosz–ukrán háború idején. A kvalitatív kutatás szerint a közösségek túlélésében kulcsszerepet játszik a családi összetartás, a vallási közösség és a Magyarországról érkező támogatás.

A *Kisebbségi Szemle* jelen lapszámában folytatjuk a Kötelékek – Családkutatás a külhoni magyarok körében adatainak feldolgozását. Elsőként Sullivan Ferenc és Kántor Zoltán

tanulmányát közöljük, amely a család szerepével foglalkozik a külhoni magyarok iskolaválasztásában. A szülők döntései ugyanis meghatározzák, hogy a következő generáció milyen intézményi hálózathoz kapcsolódik, és mennyire marad aktív a magyar közösségi térben. Az anyanyelvi óvoda és iskola a kisebbségi közösségekben nemcsak oktatási, hanem identitásképző szerepet is betölt, ezért a beiratkozási trendek a közösségi reprodukció fontos indikátorai. A szülők ritkán döntenek kizárólag formális mutatók (kompetenciaeredmények, rangsorok) alapján, a különböző támogatások és az ezekről való tudás (informáltság) a magyar iskolaválasztás felé billenthetik a bizonytalan szülőket.

Székely András és Győri-Dani Dóra írásának fókuszában a külhoni magyarok lelki egészsége és az azt befolyásoló tényezők állnak. Lelki egészségünket több tényező is befolyásolhatja, akár az is, hogy magyarként az anyaországban vagy a határon túl élünk. Az írásból kiderül, hogy a 18–49 éves határon túli magyar népesség mentális egészségének alakulásában kiemelt szerepet játszanak a társas viszonyok, a vallásosság, valamint a régiók társadalmi sajátosságai. A közös értékrend, a stabil párkapcsolat és az aktív vallási elköteleződés olyan védő tényezők, amelyek csökkenthetik a pszichés megterhelések esélyét a kisebbségi közösségekben is.

Pári András és Papházi Tibor munkája a testvéri kapcsolatokat elemzi a nemzeti kisebbségi környezetben, rámutatva arra, hogy a reprodukciós attitűdök alakulásában a családon belüli minták és közösségi normák egyaránt meghatározóak. Eredményeik igazolják a korábbi kutatások főbb megállapításait. Egyrészt a több testvérrel rendelkezők jellemzően alacsonyabb státuszú családokban nőttek fel, másrészt átlagosan több gyermekük is van, és – ezzel összefüggésben – a vágyott gyermekszámuk is nagyobb. Az ideális gyermekszám azok körében a legmagasabb, akiknek ikertestvérük (is) van. A testvérrel rendelkezők nagyobb arányban támogatják a házasság intézményét is, bár ebben az esetben a többgyermekesek, illetve több gyermekre vágyók, az egyházasan vallásosak és maguk a házasságban élők támogatják kiemelten.

Gaszó Dániel tanulmányában a diaszpórában élő magyar családok felmérésére irányuló kérdőíves kutatás eredményeit ismerteti. A 2024 tavaszán végzett adatgyűjtés során összesen 1152 fő töltötte ki a kérdőívet a világ legkülönbözőbb pontjairól. A beérkezett adatok részletes elemzése előtt a szerző röviden összegzi a diaszpóra vizsgálatának fogalmi kereteit és módszertani kihívásait, valamint a jelenkori magyar migrációs folyamatok főbb jellemzőit. A kérdőívet értékelhető formában kitöltők túlnyomó többsége abban az országban született, ahol jelenleg tartózkodik, így első generációs bevándorlónak minősül. A legtöbben a magasabb életszínvonal, a jobb megélhetés és a kedvezőbb munkalehetőségek reményében költöztek külföldre, ugyanakkor a politikai helyzet, valamint a magánéleti, családi és párkapcsolati okok is meghatározó tényezőként jelentek meg. A családi állapot tekintetében a válaszadók több mint kétharmada házasságban él. A házastársak, élettársak és párok majd fele nem magyar nemzetiségű, így ebben a körben igen gyakoriak a vegyes házasságok és

párkapcsolatok. A legtöbben azt az országot tartják ideálisnak a gyermekvállaláshoz és -neveléshez, ahol jelenleg élnek.

Összegezve, a *Kisebbségi Szemle* előző és jelen lapszámai a külhoni magyar családokra fókuszálnak, és ezen keresztül a külhoni magyar közösségek megmaradásának kérdését járják körül. A család a társadalom alapegysége: ott dől el, mekkora lesz a következő generáció lélekszáma; és elsődleges szocializációs közegként az is ott dől el, hogy a magyar kultúrát továbbviszi-e az új nemzedék. Fontos tehát a külhoni magyar családokat időről időre megvizsgálni. Bízunk benne, hogy erre a 2018-ban és a 2023–2024-ben megvalósított kutatásainkat követően hamarosan újra sor kerülhet.

Kiss-Kozma Georgina – Székely Levente
vendégszerkesztők

SULLIVAN FERENC – KÁNTOR ZOLTÁN

A CSALÁD SZEREPE A KÜLHONI MAGYAROK
ISKOLAVÁLASZTÁSÁBAN

Az iskolaválasztás a modern oktatási rendszerek egyik legösszetettebb társadalmi döntése, amely túlmutat a pedagógiai vagy intézményi szempontokon, és szorosan összefügg a családi stratégiákkal, a társadalmi mobilitással, valamint a nemzeti és kulturális identitás átörökítésének kérdésével. Különösen élesen jelenik meg ez a dilemma a kisebbségi helyzetben élő közösségekben, ahol az oktatási nyelv megválasztása nem csupán tanulmányi útvonalat jelöl ki, hanem egyben identitásmegőrző döntéssé is válik. A szülők számára az iskola kiválasztása így nem pusztán a gyermek képességeire vagy az intézmény minőségére adott válasz, hanem a közösségi fennmaradás és a társadalmi érvényesülés közötti egyensúlykeresés része is. A magyar nyelvű oktatás helyzete nem érthető meg pusztán oktatáspolitikai szempontból: a tanulói létszámok alakulását elsősorban a népességfogyás, a migráció és a térbeli átrendeződés határozza meg. A *Kötelek – Családkutatás a külföldi magyarok körében*¹ során vizsgált kérdések tudományos szempontból és nemzetpolitikai szempontból tehát egyaránt fontosak. A magyar nemzetpolitika egyik alapvetése az a tudományosan bizonyított tény, miszerint – gyermekkorban – az ismeretek elsajátításának leghatékonyabb módja az anyanyelven történő tanulás, amely így a gyermek és a közösség szempontjából egyaránt a legjobb döntés; ugyanis az a gyermek, akit nem magyar iskolába íratnak szülei, jó eséllyel felnőttként elvész a közösség számára. A kutatás ugyan nem az oktatásiintézmény-választás motivációinak, mintázatainak vizsgálatát tűzte ki célul, viszont a kutatás és korábbi vizsgálatok alapján is bizonyított, hogy a család meghatározó szerepet játszik az iskolaválasztásban. A térségre jellemző demográfiai fogyás² a kisebbségeket, így a külföldi magyar közösségeket is érinti; az asszimiláció miatt hangsúlyosabban, mint a

1 A kutatás eredményei megjelentek kötetben, valamint részletesebb feldolgozásban folyóiratban is. Fűrésztünde – Kántor Zoltán – Székely Levente (szerk.): *Kötelek – Családkutatás a külföldi magyarok körében*. BGA Zrt – MCC – IKI – KINCS – NPKI: Budapest, 2024. *Kisebbségi Szemle*, 2025. 3–4. tematikus lapszáma.

2 Kiss-Kozma Georgina – Székely Levente: Demográfiai félelmeink: globális népességreggibanás vagy fogyás, előregedő népesség? *Kisebbségi Szemle*, 2025. 10 (3). 7–20.

többségi nemzethez tartozókat. A pozitív családkép³ és a nemzeti identitás⁴ meghatározóak az iskolaválasztási döntésekben.

Kulcsfontosságú a családok szerepe az iskolaválasztásban

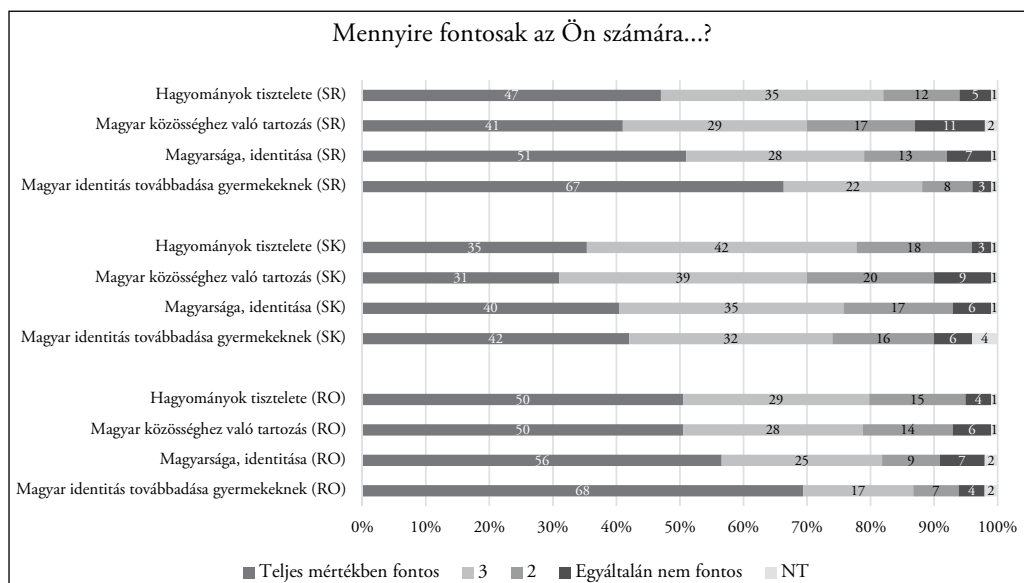
A családi döntések tétje azért különösen nagy, mert a tannyelvválasztás a gyermek nyelvi életútját hosszú időre pályára állítja. Az iskola nyelve befolyásolja a baráti kapcsolathálózatot, a kortárs identitást, az otthoni nyelvhasználat stabilitását, valamint azt is, hogy a család milyen intézményi terekbe (magyar vagy többségi) ágyazódik be. Az iskola a nyelvi-kulturális reprodukció egyik fő csatornája: az iskola a mindennapi nyelvhasználatot, a kortárscsoportot, a közösségi normákat és a kulturális emlékezet átadását is közvetíti. A Kopp Mária Intézet és a Nemzetpolitikai Kutatóintézet korábbi, 2018-as kutatása arra a következtetésre jutott, hogy a külföldi magyar közösségek jövője jelentős mértékben a családok döntésein múlik. A magyar intézményekkel – óvoda, iskola, civil szervezetek – élő kötődés növeli a közösségi részvételt és erősíti a kulturális folytonosságot. A családok támogatása ezért stratégiai jelentőségű nemzetpolitikai célként jelenik meg. Az iskolaválasztás kulcsa nem elsősorban az intézményekben, hanem a családi döntési térben is keresendő. A szülők nem csupán választanak az iskolák között, hanem identitás-, nyelv- és jövőképbeli stratégiát is alakítanak. A magyar közösségek fennmaradása szempontjából ezért meghatározó, hogy a családok milyen értéket tulajdonítanak a magyar nyelvű oktatásnak és közösségi intézményeknek.⁵ Mindezt kiemelkedően fontosak az olyan kezdeményezések, mint a magyar állam finanszírozásával 2016-ban elindított Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program, amelynek köszönhetően mintegy ezer óvoda, illetve bölcsőde létesült, illetve újult meg Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben és Partiumban, Vajdaságban, a Drávaszögben és Muravidéken is. A hasonló kezdeményezések növelik az érintett intézmények vonzerejét és versenyképességét, ezáltal hozzájárulva az identitás reprodukciójához.

A Kötelékek kutatás eredményei megerősítik azt a vélekedést, hogy a magyar identitás és annak továbbadása, valamint a magyar közösséghez tartozás és a magyar nemzeti hagyományok és szokások ápolása kifejezetten fontos a külföldi magyar közösségek számára. Erdélyben és különösen Vajdaságban a válaszadók a magyar identitás továbbadásának fontosságát hangsúlyozzák első helyen, Felvidéken kiegyenlítettebb értékekkel találkozhatunk.

3 Dusa Ágnes Réka – Fűrész Tünde – Pári András: Családkép és családi szerepek értékelése a határon túli magyarok körében. *Kisebbségi Szemle*, 2025. 10 (3). 21–40.

4 Engler Ágnes: Párkapcsolat és családtervezés a nemzeti identitás tükrében. *Kisebbségi Szemle*, 2025. 10 (3). 41–60.

5 Vita Emese (szerk.): *Fontos döntések – párválasztás és családalapítás külföldön*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2020.

1. ábra: Mennyire fontosak az Ön számára az alábbiak?

Erdélyben a válaszadók 85%-a számára teljes mértékben vagy inkább fontos a magyar identitás továbbadása, míg a saját magyar identitásáról 81, a magyar közösséghez való tartozásról 78%-uk nyilatkozott ugyanígy. Felvidéken a magyar identitás továbbadása a válaszadók 74%-a, saját magyarsága háromnegyedük számára fontos, míg a magyar közösséghez tartozásról tízből hét megkérdezett vélekedett ekként. Az egyes kérdések közötti legnagyobb eltérés Vajdaságban mutatkozik, ahol a magyar identitás továbbadása tízből több mint kilenc válaszadónak (91%), a saját magyar identitása 79%-nak, a magyar közösséghez tartozás szintén 70%-nak fontos. Hasonló arányokat tapasztalhatunk a hagyományok tisztelete, a szokások megőrzése terén is, amely mindhárom régióban a megkérdezettek mintegy nyolctizede számára inkább vagy teljes mértékben fontos.⁶

A külföldi családok anyanyelvű iskolaválasztásának kérdése nem függetleníthető a globális, regionális, állami keretek közötti társadalmi, valamint a lokális közösségeken belül zajló demográfiai, településszerkezeti, szociokulturális változásoktól, az értékszerkezetek átalakulásától. Mára elmondható, hogy nem csupán a Kárpát-medencében és Közép-Kelet-Európában, hanem globális szinten is egyre egyértelműbb kihívást jelent az ifjúsági korosztályt fokozottan érintő, tanulmányi vagy munkavállalási célú mobilitás mellett a nemzeti közösségekben az asszimilációs nyomás által is súlyosbított csökkenő

⁶ Sullivan Ferenc – Radnai Fanni: Identitás külföldön: magyarságtudat, iskolaválasztás, hitélet. In: Fűrész et al. (szerk.), 2024. *Kötelékek*, i. m. 51.

gyermekvállalási hajlandóság, ennek következményeként a szűkülő korosztályok, a 30-40 évvel ezelőtti tanulói létszámokra optimalizált iskolahálózatok fenntarthatósága. Mindez különösen érzékeny kérdésként jelenik meg a peremterületeken, a nyelvhatáron és a szórványban, ahol a nemzetiségi iskolahálózat különösen elaprózott. A környező országok közül Szlovákiából és Szerbiából vannak adataink az újszülöttek születéskor regisztrált nemzetiségéről. Szlovákiában 2010 és 2024 között mintegy 10 százalékkal, Szerbiában viszont egy év kivételével folyamatos csökkenés eredményeként alig több, mint felére csökkent a magyar születések száma. Külhonban a hagyományos faluközösségek átalakulásával, az ifjúsági életszakasz és a legmagasabb iskolai végzettség megszerzésének kitolódásával, az etnikum- és felekezeti határok oldódásával, illetve a határok könnyebb átjárhatóságával párhuzamosan növekszik a vegyes házasságok aránya. A nagyvárosi szórványban a magyar nemzetiségűek akár 70%-a más nemzetiségűvel köt házasságot, ami alapvetően befolyásolja a születendő gyermekek intézményválasztását. Továbbra is jelentős kihívás, hogy a vegyes, az asszimiláció különböző fokain álló családok jelentős arányban választják a többségi nemzet tanintézményeit. Ezzel összefüggésben fontos kiemelni az anya szerepét a gyermek tanulásának elősegítésében, illetve a vegyes nyelvű családok magyar iskolaválasztását elősegítő kezdeményezéseket, például az Erdély szórványterületein sikerrel működtetett ún. afterschool-programot.⁷

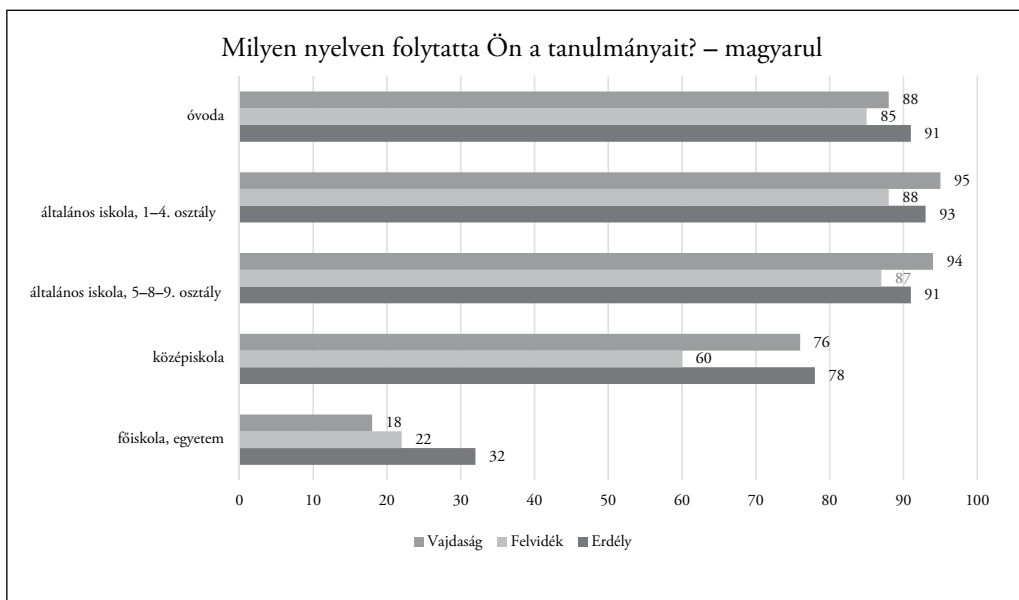
A Kárpát-medencei család- és ifjúságkutatások egyaránt rámutatnak arra, hogy az iskolaválasztási döntések elsődleges aktorai a szülők. Bár a közbeszéd gyakran hangsúlyozza a gyermek érdeklődését és preferenciáit, a valóságban az intézményi pálya kijelölése elsősorban családi döntés, amelyet a szülők értékrendje, társadalmi helyzete és jövőképe formál. A kisebbségi családok esetében ez a felelősség még hangsúlyosabbá válik: a tannyelv megválasztása tudatos identitáspolitikai döntés, amely meghatározza a gyermek későbbi nyelvhasználatát, közösségi kötődéseit és kulturális orientációját. Az iskolaválasztás nem csupán egyéni, hanem kollektív jelentéssel bíró cselekvés, amely a családon keresztül a kisebbségi közösség reprodukciójához is hozzájárul. A szórvány- és vegyes lakosságú térségekben a szülők iskolaválasztási döntései kulcsfontosságú tényezőket jelentenek a magyar tannyelvű oktatás fennmaradása szempontjából. A családok számára az oktatás stratégiai döntés. A szülők gyakran az oktatást tekintik a felemelkedés vagy státuszmegőrzés legfontosabb útjának. Különösen kisebbségi régiókban a továbbtanulás esélye meghatározza a választott intézményt.⁸

7 Az Iskola Alapítvány afterschool-programja lényegében egy napi egyszeri meleg ebédet is biztosító délutáni oktatási program a szórványban működő iskolák számára, amely a magyar kormány nemzetpolitikai államtitkárságának támogatásával valósul meg. A programban a 2025/2026-os tanévben közel háromezer diák vesz részt.

8 Vita Emese – Veres Valér (szerk.): *Változó ifjúság a Kárpát-medence országában*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2023. A kötet nagymintás ifjúságkutatásra (2020) épülő elemzései az elmúlt két évtized oktatási mobilitási változásait vizsgálják, ami közvetetten a szülői döntési minták átalakulását is jelzi.

A külhoni magyarok jelentős többsége a közoktatásban anyanyelvén tanul, de az iskolaválasztás motivációi sokrétűek

A kutatások azt mutatják, hogy bár a magyar gyermekek jelentős része anyanyelvén kezdi meg tanulmányait, továbbra is számottevő azok aránya, akik többségi oktatási intézményt választanak; becslések szerint a 2010-es évek elején Erdélyben a magyar gyerekek mintegy 12–14%-a nem anyanyelvén tanult az alapfokú képzésben.⁹ Az utóbbi évtized beiratkozási adatai azt mutatják, hogy a magyar gyermeklétszám több térségben csökken, ugyanakkor a változások térben differenciáltak. A városi régiókban sok esetben stabilabb vagy akár növekvő óvodai és iskolai létszám figyelhető meg, míg a falusi, kistelepülési térségekben erősebb a visszaesés. Ez részben a családok mobilitásával magyarázható: egyre gyakoribb, hogy a szülők nagyobb, központi intézményeket választanak, ami az oktatási intézményhálózat átalakulásához vezet.¹⁰

2. ábra: A tanulmányaikat magyar nyelven folytatók aránya

9 Barna Gergő – Kapitány Balázs – Kiss Tamás – Márton János – Toró Tibor (szerk.): *Iskolák veszélyben: Tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás helyzetéről*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2016.

10 Tátrai Patrik – Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián – Márton János: *Közoktatási kör(tér)kép: A tanulói létszámok változása a Kárpát-medence külhoni magyar közösségeiben a 2010-es években*. Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó: Budapest, 2022.

A családkutatás eredményei megerősítik, hogy óvodától az általános iskola végéig Erdélyben, Felvidéken és Vajdaságban továbbra is általánosnak mondható az anyanyelven történő tanulás a magyar nemzetiségű népesség körében. A középfokú oktatás terén főként Felvidéken látványosan elmarad ettől a magyar nyelvű oktatásban részt vevők aránya, részben a magyar nyelvű szakoktatás hiányos lefedettsége, részben a korai iskolaelhagyás miatt.

A *Kisebbségkutatás* folyóirat tematikus száma a szülőkkel felvett interjúkra épülő iskolaválasztási motivációkat vizsgálja. Papp Z. Attila kutatásvezető megállapítása szerint a kettős döntés modellje azért hasznos, mert lehetővé teszi, hogy a szülői választást ne kizárólag normatív keretben (hűség vs. elpártolás) értsük, hanem kockázatkezelési folyamatként. A szülők bizonytalan jövőről döntenek, és a számukra hozzáférhető jelzések alapján igyekeznek minimalizálni a gyermek jövőbeni veszteségeit. Ezek a jelzések lehetnek formálisak (továbbtanulási arányok, nyelvvizsgák, programkínálat), de gyakran informálisak: helyi tapasztalatok, rokonsági és baráti hálózatok, óvodapedagógusok véleménye, egyházi vagy civil közösségek diskurzusai. A döntés így társas döntés is: a választás a család helyi státuszáról és közösségi beágyazódásáról is üzen. Papp Z. Attila összegzése a döntési tényezőket több dimenzióban rendezi: makro- (állami szabályozás, oktatáspolitikai, nyelvpolitika), mezo- (intézményi kínálat, hálózatsűrűség, egyházi és civil szereplők, helyi elit), valamint mikro- (családi nyelvhasználat, erőforrások, aspirációk, gyermek sajátosságai) szinteken. Ugyanebben a keretben különösen termékeny az a megkülönböztetés, amely a döntési tényezőket nem „etnikai” és „nem etnikai” szempontok szembeállításaként kezeli, hanem azt hangsúlyozza: a kisebbségi élethelyzetben a látszólag „semleges” tényezők (minőség, közelség, reputáció) is etnicitással terhelt módon működnek. Például a közelség kérdése a szórványban közvetlenül etnikai kérdéssé válik, mert a közeli iskola gyakran többségi; a minőség és a reputáció pedig azért válik etnikai kérdéssé, mert a szülőknek el kell hinnük: a magyar intézmény nemcsak identitásban, hanem kompetenciában is erős.¹¹

A családok oktatásiintézmény-választása három szerkezeti tényező mentén ragadható meg. Elsőként az intézményi kínálat és a hálózatsűrűség: létezik-e a közelben magyar óvoda és iskola, stabil-e az osztályindítás, van-e középfokú folytatás, és milyen a szakmai kínálat. Másodszor az asszimilációs környezet: tömb vagy szórvány, a helyi etnikai arányok változása, valamint a vegyes házasságok arányának alakulása. Harmadszor a nyelvi biztonság: a szülők mennyire hisznek abban, hogy a magyar intézményben is megszerezhető a magas államnyelvi kompetencia, illetve hogy a magyar tannyelv nem jelent

11 Papp Z. Attila: Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3) 399–417.

hátrányt a későbbi továbbtanulásban. A három tényező nem független egymástól.¹² A tematikus lapszám regionális szövegei azt is hangsúlyozzák, hogy a „semlegesnek” tűnő döntési szempontok (közelség, minőség, reputáció) kisebbségi környezetben óhatatlanul etnicitással terheltek, mert a választás intézményi nyelve a közösségi beágyazódást is kijelöli.¹³

A családi döntések nem csupán az óvodai és az első osztályba történő beiratkozásnál történnek, hanem lényegében minden oktatási ciklusváltásnál (legyen szó akár a képzési forma választásáról, akár a tanulás folytatása más településen). A magyar nyelvű óvodai és alapfokú oktatási pálya a vizsgált három régióban magas, míg középfokon jelentős visszaesés figyelhető meg. Erdélyben a magyar óvodai arány 91%, az alsó tagozaton 93%, a középiskolában 77%. Felvidéken ugyanez 85%, 88% és 60%. Vajdaságban 88%, 95% és 75%. A családkutatás arra utal, hogy az első intézményválasztás (óvoda/alsó tagozat) sok esetben stabil, míg a második döntési pont (az általános iskola és a középiskola közötti átmenet) jár a legnagyobb lemorzsolódási kockázattal.

Az intézményválasztás a közösség jövője szempontjából is kulcsfontosságú döntés

A Magyar óvodásnak lenni jó! óvodakutatásra fókuszáló kiadványban is középpontba kerül a szülők óvodai intézményválasztása. A kutatók arra a következtetésre jutnak, hogy a magyar nyelvű óvoda választása gyakran azért történik, mert a szülők később magyar iskolát szeretnének a gyermeknek, így a döntés egy hosszabb oktatási pálya első lépése. A felmérésben hangsúlyosan megjelent, hogy a magyar óvoda „nyelvi folytonosságot” biztosít az iskolaválasztás felé. Ez azt mutatja, hogy az iskolaválasztási szándék már óvodáskorban jelen van.¹⁴

A magyar tannyelvű intézmény választása sok család számára az identitásmegőrzés eszköze, ugyanakkor a döntésekben pragmatikus tényezők – például a továbbtanulási esélyek, a kétnyelvűség előnyei vagy az intézményi minőség – is jelentős szerepet játszanak. A döntési folyamat különösen összetett a vegyes etnikai vagy nyelvi háttérű családokban,

12 Uo.

13 *A Kisebbségkutatás folyóirat* 2012. 3. számában megjelent tanulmányok: Morvai Tünde – Szarka László: *A magyar tannyelvű iskolák választása Dél-Szlovákiában*; Ferenc Viktória – Séra Magdolna: *Iskolaválasztás Kárpátalján*; Bodó Barna – Márton János: *Magyar iskolaválasztás Erdélyben*; Szügyi Éva: *Iskolaválasztás a Délvidéken*.

14 Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián (szerk.): *Magyar óvodásnak lenni jó! Jelentés a Kárpát-medencei óvodafejlesztési program keretében végzett kutatásról*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2018.

ahol az iskolaválasztás gyakran identitásalkuk és kompromisszumok eredménye. Ezekben a családokban a szülőknek egyszerre kell mérlegelniük a gyermek nyelvi szocializációját, a többségi társadalomban való érvényesülés lehetőségeit, valamint a kisebbségi kulturális kötődés reprodukálását. A kutatások arra utalnak, hogy a vegyes családok döntései nem kizárólag racionális oktatási megfontolások mentén születnek, hanem erősen befolyásolják őket a családon belüli identitásnarratívák, a rokoni és közösségi elvárások, illetve a jövőbeni mobilitási stratégiák.

A kisebbségi lét sajátossága, hogy az iskola nem pusztán oktatási intézményként jelenik meg, hanem a nyelvi és kulturális reprodukció egyik kulcsintézményeként, ahol a családi döntések hosszú távon határozzák meg a fiatal generáció közösségi beágyazottságát. Az oktatás nyelvének kérdése kulcsfontosságú a külhoni magyarság identitásának továbbörökítése és ezen keresztül a közösségek fennmaradása szempontjából. A magyar iskola kialakítja a gyermek biztos identitását, és segíti abban, hogy szűkebb és tágabb közösségében otthon érezze magát. Ugyanakkor az a gyermek, akit szülei kényszerűségből vagy tudatos döntés eredményeként nem magyar nyelvű intézménybe íratnak, jó eséllyel beolvad a többségi társadalomba. A tanulási nyelv megválasztásának kérdése szélesebb összefüggésben a kisebbségi és többségi nyelvhasználat kérdésébe ágyazódik, amely alapvető hatással az identitás megtartására és az életben való boldogulásra. A gyermekkori nyelvhasználat a külső lehetőségek mellett alapvetően a származó család nyelvi és etnikai viszonyainak függvénye, amit a vegyes házasságok alapvetően befolyásolnak.¹⁵

A korábbi kutatások alapján a szülők iskolaválasztása többdimenziós társadalmi döntésként írható le. A választásokat alapvetően a családi háttér és a mobilitási stratégiák strukturálják, miközben a kisebbségi kontextusban a nyelvi és identitásbeli szempontok is meghatározóvá válnak. Az oktatási pálya már az óvodai intézményválasztás során kijelölődik, ami a folytonosságra törekvő szülői stratégiákat erősíti. A 2016–2020 közötti időszakban megfigyelhető trendek a tudatosabb, biztonságorientált döntések irányába mutatnak, ugyanakkor a családi minták és a társadalmi egyenlőtlenségek továbbra is jelentős hatással vannak az iskolaválasztásra.¹⁶

Az iskolaválasztást meghatározó családi döntésekben kulcsfontosságú az oktatási infrastruktúrához és szolgáltatásokhoz való hozzáférés. A vizsgálatok rámutatnak arra, hogy a magyar tannyelvű intézmények sok esetben gyengébb kiegészítő szolgáltatásokkal és extrakurrikuláris lehetőségekkel rendelkeznek, illetve a vegyes iskolákon belül is megjelenhetnek erőforrás-elosztási egyenlőtlenségek. Ezek a strukturális különbségek a szülők szemében a minőségi oktatás percepcióját is befolyásolják, és hozzájárulhatnak ahhoz, hogy

15 Fűrész et al. (szerk.), 2024. *Kötelékek*, i. m. 51.

16 Tátrai et al., 2022. *Közzoktatási kör(tér)kép*, i. m.

egyes családok a többségi intézményeket válasszák.¹⁷ Ugyanabból a kutatásból kiderül, hogy a döntési folyamat másik meghatározó eleme a nyelvi környezet és a tanórán kívüli nyelvhasználat. A vegyes tannyelvű iskolákban gyakran tapasztalható nyelvi aszimmetria – például a többségi nyelv dominanciája a hivatalos kommunikációban vagy a feliratokban – olyan hierarchikus viszonyokat hoz létre, amelyek a szülők számára a többségi intézmények „természetesebb” választásának benyomását kelthetik. Ugyanakkor a különálló magyar intézmények megerősíthetik a kisebbségi identitás reprodukcióját, ami sok család számára a magyar tannyelv melletti döntést motiválja. A szülők stratégiáit jelentősen befolyásolják a továbbtanulási esélyekről és a munkaerőpiaci érvényesülésről alkotott elképzelések is; a magyar diákok körében magasabb a lemorzsolódás bizonyos oktatási szinteken, ami részben a többségi nyelvű vizsgák nehézségeivel függ össze. Ez a jelenség a szülők egy részét arra ösztönözheti, hogy már korai szakaszban többségi iskolát válasszanak, abban a reményben, hogy gyermekük könnyebben boldogul majd a többségi nyelvű oktatási rendszerben.

Az identitás továbbadása mellett az iskolaválasztást a szülők iskolázottsága és kulturális tőkéje is befolyásolja; a magasabban képzett szülők gyermekeinél gyakoribb az elit vagy továbbtanulás-orientált intézmények választása.¹⁸ Állíthatjuk, hogy a kulturális minták és a családi elvárások közvetetten irányítják az iskolaválasztást. A döntés tehát gyakran egyensúlykeresés az identitás és az integráció között: míg a magyar iskola a kulturális kontinuitást és a közösségi kötődést erősíti, addig a többségi intézmény a társadalmi érvényesülés és a nyelvi integráció ígérését hordozza.

A 15–29 éves külhoni magyar fiatalok nyelvhasználatáról, illetve az általuk látogatott oktatási intézmények tannyelvéről a *Külhoni magyar fiatalok 2020* című kutatási jelentésből tájékozódhatunk. A családi környezetben, gyermekkorban használt nyelv alapvetően befolyásolja az intézményválasztást. A négy vizsgált régióban – Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság – a válaszadó fiatalok háromnegyede-kilencetizede nyilatkozott úgy, hogy gyermekkorában mindig magyar nyelven beszélt. A magyar nyelv gyermekkori használata Vajdaságban volt a legáltalánosabb (90%), és itt találkozunk a legkisebb arányban más, gyermekkorban beszélt nyelvvel is. Erdélyben 86, Felvidéken 84% volt a gyermekkorukban mindig magyarul beszélő fiatalok aránya. Ettől a mintázattól némileg eltér Kárpátalja, ahol a magyar fiatalok háromnegyede nyilatkozott úgy, hogy gyermekkorában mindig magyarul beszélt, ezzel párhuzamosan pedig jellemzőbb volt a vegyes nyelvhasználat.

A tanulási nyelv megválasztásának kérdése szélesebb összefüggésben a kisebbségi és többségi nyelvhasználat kérdésébe ágyazódik, amely alapvető hatása az identitás megtartásában és az életben való boldogulásban. A gyermekkori nyelvhasználat a külső lehetőségek

17 Kiss Tamás – Toró Tibor: *Oktatási monitor I. Kisebbségi jogok a romániai magyar nyelvű oktatásban*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2025.

18 Vita – Veres, 2023. *Változó ifjúság*. i. m.

mellett alapvetően a származó család nyelvi és etnikai viszonyainak függvénye, amelyet a egyes házasságok alapvetően befolyásolnak.

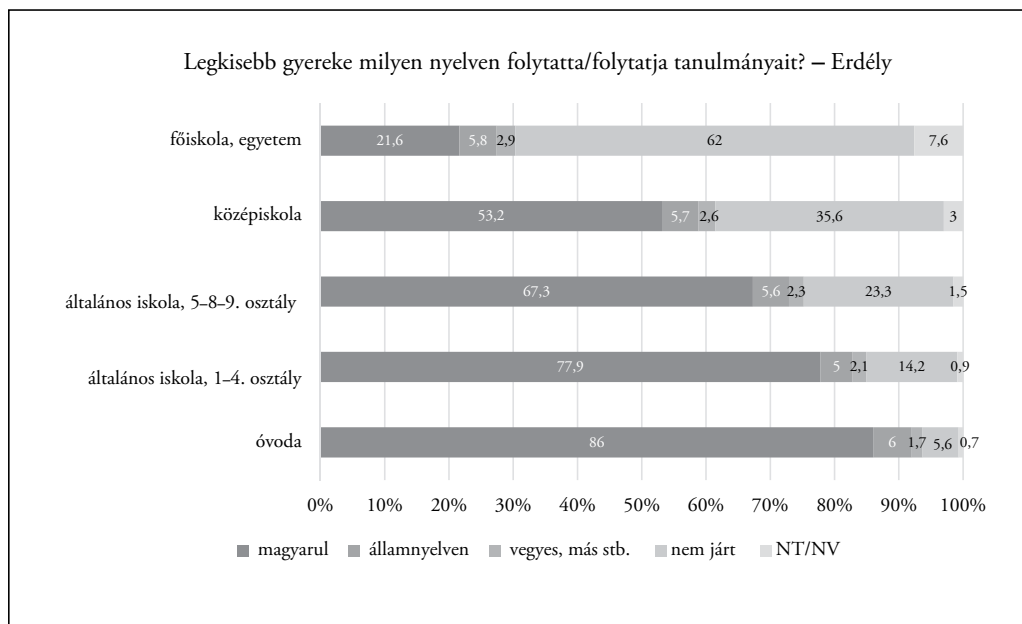
A *Kötelékek* kutatás eredményeinek tükrében megállapíthatjuk, hogy mindhárom vizsgált külhoni közösségben a válaszadók mintegy kilenc-tizede magyar nyelvű óvodai csoportba járt, illetve anyanyelvén végezte általános iskolai tanulmányait. Felvidéken a válaszadók 84, Vajdaságban 88, Erdélyben 90%-a járt magyar nyelvű óvodai csoportba. Az általános iskola alsó tagozata esetében még magasabb arányokkal találkozhatunk: Felvidéken 87, Erdélyben 93, Vajdaságban 95% tanult magyarul. Az általános iskola alsó és felső tagozata között e tekintetben csupán minimális eltérés tapasztalható.

A közép- és felsőfokú oktatás terén már jelentősebbek az eltérések az egyes régiók között: Felvidéken mindössze a válaszadók 58, Erdélyben 69, Vajdaságban 75%-a járt magyar nyelvű középiskolába. A főiskolát, egyetemet végzettek közül csak Vajdaságban és Erdélyben vannak többségben azok, akik magyar nyelven folytatták tanulmányaikat.

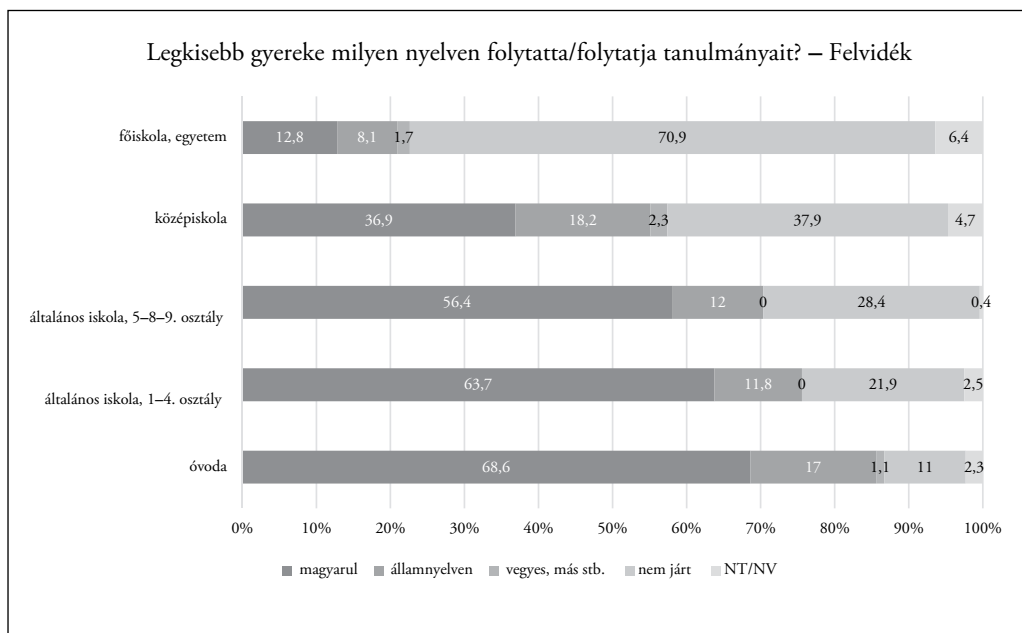
A kutatás eredményei a tendenciákat tekintve egybecsengenek a külhoni magyar fiatalok nemzeti és vallási identitását taglaló korábbi vizsgálatok eredményeivel. A vizsgált külhoni térségek közül a magyar identitás ereje és a továbbörökítés szándéka Erdélyben a legerősebb, Vajdaság egyfajta köztes helyet foglal el, Felvidéken az erősebb asszimilációs folyamatok hatása az eredményekben is érződik. Mindhárom térségről elmondható azonban, hogy a válaszadók túlnyomó többsége számára fontos a magyar nemzeti közösség identitásának, hagyományainak fennmaradása az egyéni döntések szintjén is, ez pedig optimizmusra ad okot a határainkon túlra szakadt magyar közösségek jövőjét tekintve.

Mindez nagyságrendileg megegyezik az óvodai oktatás nyelvének mintázatával. Vajdaságban a fiatalok 92%-a, Erdélyben és Felvidéken 88, illetve 87%-a, Kárpátalján viszont mindössze 63%-a járt magyar nyelvű óvodai csoportba. Kárpátalján a fiatalok 15%-a ukrán, Felvidéken 11%-uk szlovák nyelvű óvodába járt. Az alapfokú oktatás terén megint csak Vajdaságban találkozunk a legmagasabb aránnyal (97%). A magyar nyelvű elemi, illetve általános iskolába járt fiatalok aránya Erdélyben 89%, Felvidéken 85%, Kárpátalján 77% volt. A középfokú oktatási intézményekben szintén a Vajdaságban volt a legmagasabb a magyarul tanulók aránya (93%); Erdélyben 82%, Kárpátalja és Felvidék esetében pedig 71, illetve 72% volt a középfokon kizárólag magyarul tanulók aránya. A felsőoktatás tekintetében a sorrend némileg módosul: a magyarul tanulók aránya Erdélyben a legmagasabb (39%), míg Kárpátalján 27, Vajdaságban 29, Felvidéken mindössze 18% tanul csak magyarul a felsőoktatásban.¹⁹

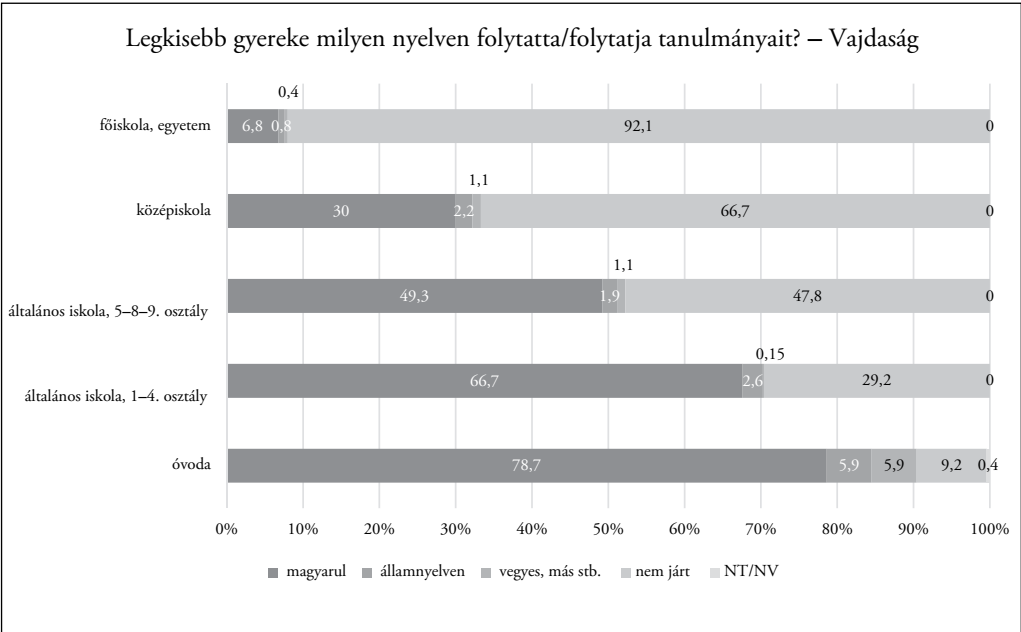
19 Pillók Péter – Kántor Zoltán – Székely Levente – Domokos Tamás: *Külhoni Magyar Fiatalok 2020: Kérdések és válaszok – Fiatalokról, fiataloktól*. Erzsébet Ifjúsági Alap Nonprofit Kft.: Budapest, 2021. 19–20.

3. ábra: Azon erdélyi válaszadók aránya, akiknek a legkisebb gyermeke magyarul folytatta tanulmányait

4. ábra: Azon felvidéki válaszadók aránya, akiknek a legkisebb gyermeke magyarul folytatta tanulmányait

5. ábra: Azon vajdasági válaszadók aránya, akiknek a legkisebb gyermeke magyarul folytatta tanulmányait

A *Családkutatás* megkérdezettjeinek legkisebb gyermeke által látogatott oktatási intézmény(ek) tannyelvéből következtethetünk a válaszadók anyanyelvi iskolaválasztással kapcsolatos attitűdjeire. Bár az eltérő korösszetétel miatt a minták között torzulások tapasztalhatóak, az anyanyelven és államnyelven történő tanulás arányai jól összevethetőek (a vegyes vagy egyéb nyelven folytatott tanulmányok mindhárom esetben elhanyagolhatóak). Megfigyelhető, hogy mind az öt képzési szinten Felvidéken legmagasabb, Vajdaságban legalacsonyabb az államnyelven tanulók aránya, valamint az államnyelven tanulók aránya az általános iskola alsó tagozatától a felsőoktatásig növekvő tendenciát mutat, összefüggésben a magyar tannyelvű intézmények elérhetőségével és szakkínálatával.

Az anyanyelvű oktatás mint a gyermek jövőjének záloga

Az anyanyelven történő tanulás hatékonysága kapcsán gyakran idézik a nemzetközi szakirodalomban Jim Cummins, a Torontói Egyetem professzorának kutatásait.²⁰ Cummins kiindulópontja az, hogy a kétnyelvűségnek pozitív hatása van a gyermek nyelvi

20 Cummins, James: Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children. *Review of Educational Research*, 1979. 49 (2). 222–251.

fejlődésére és tanulmányi eredményére, ugyanakkor leszögezi, hogy ehhez elengedhetetlenek az anyanyelvi alapok. Megállapításai szerint a gyermek anyanyelvi ismereteinek fejlettsége meghatározza a második nyelv tanulására való képességet is, valamint az anyanyelven történő tanulás pozitívan befolyásolja a többségi nyelv iskolai elsajátítását is. Fontos felismerése, hogy a gyermekek anyanyelvismerete a korai iskolaévek alatt sérülékeny, sőt a nem anyanyelvükön tanuló és többségi környezetben élő gyermekek néhány év alatt az anyanyelvükön történő aktív kommunikáció képességét is elveszíthetik, ami kamaszkorra a szülők és a gyermek közötti érzelmi szakadék kialakulásához vezethet. Mindennek elkerülése érdekében Cummins azt javasolja, hogy a szülők a családi háztartásban ragaszkodjanak az anyanyelv használatához, illetve minél több lehetőséget és funkciót teremtsenek a gyermek anyanyelvhasználatára.

Az UNICEF nemzetközi oktatási programját korábban vezető amerikai antropológus-oktatókutatónak, Sheldon Shaeffer az UNESCO által 2020-ban publikált tanulmányában²¹ megállapítja, hogy az anyanyelvű kora gyermekkori oktatás globális szinten valamennyi tantárgyban jobb tanulmányi eredményekhez és kedvezőbb beiratkozási arányokhoz vezet, valamint csökkenti a tanulók évismétlését és lemorzsolódását. Az anyanyelven történő tanulás a tanulmány szerint továbbá elősegíti a szülői részvételt a gyermekek oktatásában, az anyanyelven, majd később az állam nyelvén és más idegen nyelveken történő folyékony és magabiztos beszédet, olvasást és írást, valamint elősegíti a helyi tudás beemelését a tantermi munkába, ezeken keresztül pedig előmozdítja a nemzeti kohéziót és az integrációt a társadalmi, kulturális és gazdasági életbe. A tanulmány mindezek alapján megállapítja, hogy a kulturális, oktatáshatékonsági és gyermekjogi szempontok egyaránt azt indokolják, hogy a kisgyermekkori nevelést és oktatást, valamint az írás-olvasás alapjainak elsajátítását anyanyelven kell biztosítani.

Ezeket az eredményeket megerősíti a Világbank 2021-ben publikált tanulmánya is. A közpolitikai ajánlásokat összegző anyag megállapítja, hogy a gyermekek esetében az anyanyelven tanulás nem csupán az otthon, családi körben használt nyelv ismeretét javítja, hanem az egyéb tantárgyakban – például természettudomány, matematika – nyújtott teljesítményt is, illetve megkönnyíti az idegen nyelvek elsajátítását. Emellett fejleszti a kognitív képességeket és jobb eredményeket alapol meg a későbbiekben más nyelven folytatott tanulmányokban is.²²

Bár a fenti megállapítások nem kimondottan a nemzeti kisebbségekre vonatkoznak, azok általános érvényűeknek tekinthetők. A külföldi magyarság politikai és civil

21 UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific: *Mother tongue and early childhood care and education: synergies and challenges*. 2020. Letöltés helye: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374419>; letöltés ideje: 2025. 12. 07.

22 International Bank for Reconstruction and Development / World Bank: *Loud and Clear: Effective Language of Instruction Policies for Learning*. Policy approach paper, 2021. Letöltés helye: <https://www.unicef.org/flnhub/resources/loud-and-clear-effective-language-of-instruction-policies-for-learning>; letöltés ideje: 2025. 12. 07.

érdekképviselője és az anyaországi nemzetpolitika közös feladata az, hogy a lehető legtöbb magyar kötődésű családot hatékony eszközökkel ösztönözze a gyermek jövője és a közösség megmaradása szempontjából egyaránt legjobb döntés meghozatalára.

Összegzés

A külhoni magyar iskolaválasztás kutatása az elmúlt két évtizedben fokozatosan vált a kisebbségkutatás egyik központi témájává. Az anyanyelvi óvoda és iskola a kisebbségi közösségekben nemcsak oktatási, hanem identitásképző szerepet is betölt, ezért a beiratkozási trendek a közösségi reprodukció fontos indikátorai. A magyar identitás továbbadásának fontossága, a partner nemzetisége és a szülő saját iskolai életútja kulcsszerepet játszik a magyar tannyelvű oktatás választásában.

Az oktatási döntések – akárcsak a kivándorlás vagy a közösségi részvétel – hosszú távon befolyásolják a közösség reprodukcióját. A szülők döntései meghatározzák, hogy a következő generáció milyen intézményi hálózathoz kapcsolódik, és mennyire marad aktív a magyar közösségi térben. Nemzetpolitikai szempontból a családok támogatása (legyen szó az oktatási-nevelési támogatásról, a külhoni magyar vállalkozók támogatásáról vagy a külhoniakra kiterjesztett Köldökszínór program) kulcsfontosságú, hiszen a szülők döntéseit egyaránt alakítják a helyi intézményi feltételek, a nyelvi és társadalmi hierarchiák, valamint a gyermek jövőjére vonatkozó pragmatikus elképzelések. A különböző támogatások a magyar iskolaválasztás felé billenthetik a bizonytalan szülőket.

A döntési mechanizmusok szintjén kiemelendő az információs csatornák szerepe. A szülők ritkán kizárólag formális mutatók (kompetenciaeredmények, rangsorok) alapján döntenek; gyakran „bizalmi csatornák” működnek: rokonok, barátok, óvodapedagógusok, helyi véleményformálók, egyházi és civil közösségek. Ez különösen ott fontos, ahol a magyar intézmény választása többletköltséggel jár: ha a szülői bizalom meginog, a döntés gyorsan elmozdulhat a többségi irányba. Ugyanez a logika fordítva is igaz: ha a magyar intézmény képes erős minőségjelzéseket és sikernarratívákat felmutatni, akkor a mobilitási stratégia és az identitásstratégia összhangba hozható.

Irodalomjegyzék

Barna Gergő – Kapitány Balázs – Kiss Tamás – Márton János – Toró Tibor (szerk.): *Iskolák veszélyben: Tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás helyzetéről*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2016.

Bodó Barna – Márton János: Magyar iskolaválasztás Erdélyben. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 418–472.

Cummins, James: Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children. *Review of Educational Research*, 1979. 49 (2). 222–251.

Dusa Ágnes Réka – Fűrész Tünde – Pári András: Családkép és családi szerepek értékelése a határon túli magyarok körében. *Kisebbségi Szemle*, 2025. 10 (3). 21–40. DOI: <https://doi.org/10.62153/ksz.2025.3.darftpa>

Engler Ágnes: Párkapcsolat és családtervezés a nemzeti identitás tükrében. *Kisebbségi Szemle*, 2025. 10 (3). 41–60. DOI: <https://doi.org/10.62153/ksz.2025.3.ea>

Ferenc Viktória – Séra Magdolna: Iskolaválasztás Kárpátalján. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 473–513.

Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián (szerk.): *Magyar óvodásnak lenni jó! Jelentés a Kárpát-medencei óvodafejlesztési program keretében végzett kutatásról*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2018.

Fűrész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente (szerk.): *Kötelekek – Családkutatás a külföldi magyarok körében*. BGA Zrt – MCC – IKI – KINCS – NPKI: Budapest, 2024.

International Bank for Reconstruction and Development / World Bank: *Loud and Clear: Effective Language of Instruction Policies for Learning*. Policy approach paper, 2021. Letöltés helye: <https://www.unicef.org/flnhub/resources/loud-and-clear-effective-language-of-instruction-policies-for-learning>; letöltés ideje: 2025. 12. 07.

Kiss-Kozma Georgina – Székely Levente: Demográfiai félelmeink: globális népességgrobanás vagy fogyó, előregedő népesség? *Kisebbségi Szemle*, 2025. 10 (3). 7–20. DOI: <https://doi.org/10.62153/ksz.2025.3.kkgszl>

Kiss Tamás – Toró Tibor: *Oktatási monitor I. Kisebbségi jogok a romániai magyar nyelvű oktatásban*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2025.

Morvai Tünde – Szarka László: A magyar tannyelvű iskolák választása Dél-Szlovákiában. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 536–567.

Papp Z. Attila: Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3) 399–417.

Pillók Péter – Kántor Zoltán – Székely Levente – Domokos Tamás: *Külhoni Magyar Fiatalok 2020: Kérdések és válaszok – Fiatalokról, fiataloktól*. Erzsébet Ifjúsági Alap Nonprofit Kft.: Budapest, 2021. 19–20.

Sullivan Ferenc – Radnai Fanni: Identitás külhonban: magyarságtudat, iskolaválasztás, hitélet. In: Fűrész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente (szerk.): *Kötelékek – Családkutatás a külhoni magyarok körében*. BGA Zrt. – MCC – IKI – KINCS – NPKI: Budapest, 2024. 51.

Szügyi Éva: Iskolaválasztás a Délvidéken. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 514–535.

Tátrai Patrik – Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián – Márton János: *Közoktatási kör(tér) kép: A tanulói létszámok változása a Kárpát-medence külhoni magyar közösségeiben a 2010-es években*. Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó: Budapest, 2022.

Vita Emese (szerk.): *Fontos döntések – párválasztás és családalapítás külhonban*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2020.

Vita Emese – Veres Valér (szerk.): *Változó ifjúság a Kárpát-medence országaiban*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2023.

UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific: *Mother tongue and early childhood care and education: synergies and challenges*. 2020. Letöltés helye: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374419>; letöltés ideje: 2025. 12. 07.

SZÉKELY ANDRÁS – GYŐRI-DANI DÓRA

A (KÖZÖS) HIT AJÁNDÉK?
MENTÁLIS EGÉSZSÉG ÉS VALLÁSOSSÁG
ÖSSZEFÜGGÉSEI A 18-49 ÉVESEK KÖZT
A HATÁRON TÚL

Már a Covid-világjárvány előtt is az EU-ban minden hatodik ember valamilyen mentális problémával élt,¹ a járvány idején ez az arány pedig tovább nőtt.² A világjárvány alatt és azt követően mind a szorongásos zavarok, mind a depresszió gyakorisága növekedni kezdett, amit 2021-től stabilizáció követett.³ Az öngyilkosságok arányában azonban pozitív változás történt, hiszen az elmúlt években csökkenő tendencia figyelhető meg ezen a téren Európában.⁴ Kivétel ez alól a 15–29 éves korosztály: körükben az öngyilkosság továbbra is a balesetek után a második leggyakoribb halálok.⁵ Az EU a 2021–2027-es költségvetési ciklusban 1,23 milliárd eurót irányzott elő mentális egészségügyi programokra. ezek célja a megelőzés, az ellátáshoz hozzáférés javítása és a társadalmi reintegráció támogatása.⁶ Ez a lépés arra volt válasz, hogy az elmúlt időszak nehézségei hatására megnövekedett a mentális problémák előfordulása, illetve a fiatal csoportokban romló tendenciát figyelhetünk meg.⁷

-
- 1 OECD – European Commission: *Health at a glance: Europe 2018 – State of health in the EU cycle*. OECD Publishing, 2018.
 - 2 Santomauro, Damian. F. – Mantilla-Herrera, Ana-Maria – Shadid, Jamileh – Zheng, Peng – Ashbaugh, Charlie – Pigott, David M. – Whiteford, Harvey A.: Global prevalence and burden of depressive and anxiety disorders in 204 countries and territories in 2020 due to the COVID-19 pandemic. *The Lancet*, 2021. 398 (10312). 1700–1710.
 - 3 OECD: *A new benchmark for mental health systems: Tackling the social and economic costs of mental ill-health*. OECD Publishing, 2023.
 - 4 European Commission: *A comprehensive approach to mental health*. 2023. Letöltés helye: www.health.ec.europa.eu; letöltés ideje: 2025. 11. 30.
 - 5 WHO Regional Office for Europe: *Adolescent health: Key data*. 2023. Letöltés helye: www.who.int; letöltés ideje: 2025. 11. 30.
 - 6 European Commission, 2023. A comprehensive approach to mental health, i. m.
 - 7 OECD, 2023. A new benchmark for mental health systems. i. m.

A Hungarostudy 2021 adatai alapján a magyar lakosság lelki egészsége 2013 után javuló tendenciát mutatott.⁸ Az étellel való elégedettség és a boldogságérzet szintje jelentősen nőtt, különösen a nők körében, akik 2021-re elérték a férfiak szintjét ezen a téren. A WHO-5 jólléti skálával mért mutatók 2006 óta szintén javulást mutatnak, amiben a legnagyobb előrelépés 2013 és 2021 között történt. A depressziós tünetek előfordulása a teljes népességben csökkenést mutatott, különösen a nőknél volt tapasztalható jelentős javulás. Ugyanakkor hazánkban is megfigyelhető volt az az aggasztó jelenség, hogy a 18–29 éves korosztályba tartozóknál nőtt a súlyos depresszió előfordulása ebben az időszakban. A stresszel való megküzdési képesség társadalmi szinten javult, de a fiatalok körében továbbra is magasabb stressz-szint volt mérhető, mint az idősebb korcsoportokban.

Kósa és Bíró⁹ a magyar felnőttek mentális egészségének alakulásában megfigyelhető trendeket vizsgálták 2010 és 2023 között. Eredményeik alapján szintén elmondható, hogy 2010 és 2019 között erős javuló tendencia volt megfigyelhető a vizsgált személyek mentális egészségében: a súlyos pszichológiai distresszt átélők aránya közel a felére csökkent (14,53% vs. 6,78%). Elmondható az is, hogy bár a nők mentális állapota rosszabb volt a férfiakéhoz képest, mindkét nem esetében jellemző volt a lelki reziliencia egyes elemeinek javulása ebben az időszakban. 2019 azonban fordulópontot jelentett, amikortól a súlyos distresszt átélők aránya jelentős növekedést, a vizsgált személyek rezilienciája pedig jelentős csökkenést mutatott. A vizsgálat emellett két, a mentális egészséget támogató tényezőt is azonosított, az iskolai végzettséget és a társas támogatást.

Kósáék vizsgálata leíró jellegű volt, a változások okait nem vizsgálta, így nem derült fény arra, hogy a koronavírus-járvány okozta korlátozások és maga a járványhelyzet befolyásolták-e a kapott eredményeket. Szabó és munkatársai¹⁰ azonban kifejezetten a koronavírus időszakában kutatták a felnőtt lakosság mentális egészségét, a 2020. májusi lezárások idején. Kérdőíves vizsgálatuk eredményei alapján a kitöltők 34,1%-a depressziós, 36,2%-uk szorongásos tüneteket mutatott, 37,6%-a pedig magas fokú stresszt élt át. Utóbbi érték jelentősen rosszabb volt, összevetve más korábbi, a magyar felnőttek által észlelt stresszt vizsgáló kutatások eredményeivel. A vizsgálat azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy az adaptív megküzdési módoknak, a pszichológiai támogatásnak és a megfelelő stresszkezelésnek fontos

8 Tóth Mónika Ditta – Székely András – Purebl György: A depresszió és az öngyilkossági gondolatok alakulása a magyar fiatalok körében. *Kapocs*, 2022. 5 (1). 112–118.

9 Kósa Karolina – Bíró Éva: Trends of the mental health of the Hungarian adult population between 2010–2023. *European Psychiatry*, 67 (S1). S111–S112.

10 Szabó Csanád – Pukánszky Judit – Kemény Lajos: Psychological effects of the COVID-19 pandemic on Hungarian adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2020. 17 (24). 9565.

szerepe van a lelki egészség megőrzésében. Morvay-Sey és munkatársai¹¹ hasonló eredményeket kaptak a koronavírus-pandémia lelki egészségre gyakorolt hatásáról egyetemista fiatalok körében. Megfigyelték továbbá, hogy az észlelt hatások nemcsak a vizsgált személyek lelki, hanem testi egészségét és tanulmányi előmenetelét is negatívan érinthették, akár hosszú távon is. Garbóczy és munkatársai¹² vizsgálatából az is kiderült, hogy azok a fiatalok voltak jobban kitéve a koronavírus-járvány okozta fokozott kockázatnak, akiknek eleve magasabb volt a stressz-szintjük, kevésbé jó megküzdési módokkal rendelkeztek, vagy egyéb stresszorok (pl. otthontól való távollét) is jelen voltak az életükben, így ezek a tényezők jelentősen meghatározták a lelki egészségüket.

A közép- és kelet-európai magyar kisebbségek lelki egészségét még összetettebb tényezők befolyásolják, mint az anyaországi magyarokét, hiszen az erdélyi, vajdasági, felvidéki és kárpátaljai közösségek mentális egészsége szorosan összefügg a kisebbségi létből fakadó társadalmi, gazdasági és identitásbeli kihívásokkal is. A *Report on the Self-perceived Health Condition of Minority Hungarians in Central and Eastern Europe* elemzése rávilágít arra, hogy ezek a tényezők jelentős pszichés megterhelést okoznak, különösen a fiatalabb generációk körében, így a lelki egészségük gyakran rosszabb mind az anyaországi magyarokhoz, mind a többségi társadalomhoz tartozó társaikhoz képest. A kutatás kiemeli azt is, hogy a közösségi identitás és a kisebbségi közösséghez tartozás érzése kulcsfontosságú védőfaktor a stresszel és diszkriminációval szemben, hozzájárulva ezzel a lelki egészség megőrzéséhez.¹³ Susánszky és Székely¹⁴ a nagymintás ifjúságkutatás 2016-os és 2020-as adatai alapján végezte el a határon túli magyar fiatalok egészségi állapotának, egészség- és kockázati magatartásának elemzését. A kockázati magatartások közül figyelembe vették a dohányzást és az alkoholfogyasztást, valamint a droghasználat kérdését közvetett válaszok alapján, emellett kitértek az egészségmagatartás mutatóira is. Az eredmények azt mutatják, hogy a külföldi fiatalok közel egyharmadának életminőség-mutatója a kedvezőtlen csoportba sorolható. Kockázati tényezőként jelent meg a párkapcsolat hiánya, a rosszabb gazdasági helyzet, a vallásos elköteleződés kisebb mértéke, illetve a vallásgyakorlás egyháztól független módozata. Jobb eséllyel kerülnek el a kedvezőtlen jólléti állapotot a férfiak, valamint az erdélyi és felvidéki fiatalok.

11 Morvay-Sey Kata – Trpkovici Melinda – Ács Pongrácz – Paár Dávid – Pálvölgyi Ágnes: Psychological responses of Hungarian students during the first wave of the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2021. 18 (15). 7930.

12 Garbóczy Szabolcs – Szemán-Nagy Anita – Ahmad, M. S. – Harsányi Szilvia – Ocsenás Dorottya – Rekenyi Viktor – Al-Tammemi, Ala'a B. – Kolozsvári László Róbert: Health anxiety, perceived stress, and coping styles in the shadow of the COVID-19. *BMC Psychology*, 2021. 9 (1). 53.

13 Csata Zsombor – Lelkes Gábor – Tóth-Batizán Emese Emőke: Report on the self-perceived health condition of minority Hungarians in Central and Eastern Europe. *Erdélyi Társadalom*, 2022. 20 (2). 9–47.

14 Susánszky Éva – Székely András: Fiatalok egészség- és kockázati magatartása. In: Vita Emese – Veres Valér (szerk.): *Változó ifjúság a Kárpát-medence országaiban*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2023. 159–194.

A lelki egészségre számos tényező van hatással, ezek közül az egyik a vallásosság. Susánszky és Székely¹⁵ fent bemutatott vizsgálatában is megjelent a vallásosság, a stabil hit és az egyházi keretek között történő vallásgyakorlás több kockázati tényező esetében is (pl. dohányzás, alkoholfogyasztás) mint védőfaktor. Rixer és Ferenczi¹⁶ a vallásosság és a mentális egészség, jóllét összefüggéseit vizsgálták a Covid idején, 16–95 éves korosztály bevonásával. Eredményeik alapján mind az Istenben való hit, mind az intézményes és nem intézményes vallásosság, mind pedig az intrinzik vallásosság pozitív együttjárást mutatott a mentális jólléttel. Braam és Koenig¹⁷ áttekintő munkája alapján a kutatások kb. fele igazolt pozitív együttjárást a vallásosság/spiritualitás és a depresszió kedvezőbb lefolyása között. Ezt megerősíti, hogy Borges és munkatársai¹⁸ is arra jutottak, hogy a vallásosság és spiritualitás gyakrabban jár együtt a magasabb észlelt életszínvonallal, valamint a stressz és a depresszió alacsonyabb szintjével, így hozzájárul a jobb lelki egészséghoz. Lucchetti, Koenig és Lucchetti¹⁹ emellett arra is rámutat, hogy azok mellett a pszichiátriai kórképek mellett, amelyek esetén gyakran kimutatták a vallásosság pozitív hatását (pl. depresszió, szerhasználat, öngyilkossági magatartás), más kórképek esetében is fennállhat hasonló összefüggés, így például a poszttraumás stressz zavar vagy a szorongásos zavarok esetén.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a vallásosság és a lelki egészség közötti pozitív összefüggés Magyarországon a 2021-es Hungarostudy-kutatásokban már nem igazolódott. A Hungarostudy-vizsgálatok a vallásosságot mint a lelki egészség lehetséges előrejelzőjét két kérdés mentén mérik: egyrészt annak alapján, hogy az egyén hívőnek tartja-e magát, és amennyiben igen, milyen módon gyakorolja vallását, valamint hogy a vallásosság mennyire fontos szerepet tölt be az életében.²⁰ Míg a 2002-es adatfelvétel esetén a vallásgyakorlás mind a testi, mind a lelki egészség tekintetében védőfaktornak bizonyult, a vallást fontosnak

15 Uo.

16 Rixer Judit – Ferenczi Andrea: *A vallásosság összefüggései a mentális egészséggel és a jólléttel a COVID-19 világjárvány idején*. [The relationship of religiosity with mental health and well-being during the COVID-19 pandemic]. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai – Theologia Reformata Transylvanica*, 2023. 68 (2). 221–245.

17 Braam, Arjan W. – Koenig, Harold G.: Religion, spirituality and depression in prospective studies: A systematic review. *Journal of Affective Disorders*, 2019. 257. 428–438.

18 Borges, Cezimar Correia – Dos Santos, Patrícia Roberta – Alves, Polissandro Mortoza – Borges, Custódio Renata Maciel – Lucchetti, Giancarlo – Barbosa, Maria Alves – Porto, Celmo Celeno – Fernandes, Marcos Rassi: Association between spirituality/religiousness and quality of life among healthy adults: a systematic review. *Health Qual Life Outcomes*, 2021. 19. Letöltés helye: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34674713/>; letöltés ideje: 2025. 11. 30.

19 Lucchetti, Giancarlo – Koenig, Harold G. – Lucchetti, Alessandra Lamas Granero.: Spirituality, religiousness, and mental health: A review of the current scientific evidence. *World Journal of Clinical Cases*, 2021. 9 (26). 7620–7631.

20 Székely András – Kovács Katalin – Székely B. András: A vallásosság és a lelki egészség összefüggéseinek alakulása a Hungarostudy kutatások tükrében. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021. Család–egészség–közösség: Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 375–395.

ítélők magas depresszió- és szorongásértékeket produkáltak, több mutató esetében pedig a maguk módján vallásosak érték el a legrosszabb eredményeket (például depresszió, WHO-jóllét). Emellett az is megfigyelhető volt, hogy a vizsgált önkárosító magatartásformák (pl. dohányzás, töményszesz-fogyasztás) is kevésbé érintette azokat, akik inkább gyakorolják a vallásukat, valamint akiknek fontosabb a vallásosságuk. A 2006-os eredmények megerősítették a vallásosság egészségben betöltött védőszerepével kapcsolatos összefüggéseket. Ezzel szemben a 2021-es felmérés eredményeiből arra következtethetünk, hogy a vallásosság korábban leírt protektív szerepe változáson ment keresztül a 2006-ot követő évek során. A korábbi megállapításokkal ellentétben a 2021-es adatok szerint a vallásgyakorlás nem minden esetben járt együtt kedvező mentális egészségi mutatókkal: a depressziós tünetek és a súlyos depresszió előfordulása a vallásukat rendszeresen gyakorlók körében is magasnak bizonyult. Emellett bizonyos területeken megváltozott a vallás szubjektív fontosságának viszonya a pszichés jólléthez: azok az egyének, akik kevésbé tartják fontosnak a vallást, általában magasabb szintű elégedettségről, boldogságról és jóllétről számoltak be. Ugyanakkor a legkedvezőbb mutatók továbbra is a rendszeresen vallásgyakorlók körében jelentkeztek.²¹

A vallás és vallásosság lelki egészségben betöltött egyéni szerepe mellett egyes kutatók kiemelik annak kapcsolatainkban megjelenő hatását is. Így például Schafer és Kwon²² tanulmányában az idősebb párok kapcsolatának minőségét vizsgálta a vallási hasonlóság és különbözőség tükrében. Az eredmények azt mutatták, hogy azok a párok, akik eltérő mértékben vesznek részt vallási szertartásokon, kevésbé elégedettek és boldogok kapcsolatukkal. Ennek egyik magyarázata, hogy ezek a párok kevesebb közös szabadidőt töltenek együtt, emellett ritkábban élnek nemi életet, és kevesebb testi kontaktust gyakorolnak egymással, ami tovább gyengíti a kapcsolat minőségét. A kutatás hangsúlyozza, hogy a vallási hasonlóság, különösen a közös vallási tevékenységek, fontos szerepet játszanak az időskori párkapcsolatok harmóniájának megőrzésében, és így közvetve hatással vannak a lelki jólétre is.

A fentiek alapján vizsgálatunk célja annak feltárása volt, hogy milyen kapcsolat van a vallásosság és a lelki egészség között a határon túli magyarok körében, valamint hogy befolyásolja-e ezt az, hogy egy pár tagjai azonos vagy eltérő mértékben vallják magukat vallásosnak.

²¹ Uo

²² Schafer, Markus H. – Kwon, Soyoung: Religious heterogamy and partnership quality in later life. *The Journals of Gerontology: Series B*, 2019. 74 (7). 1266–1277.

Módszertan

A mentális állapot becslésére a WHO-5 Jólét (WHO Well-Being, WHO-5) kérdőívet használtuk. A WHO-5 kérdőív önértékelés alapján vizsgálja az életminőség pszichológiai, fizikai és szociális aspektusait. A mérőeszköz egy négyfokú skálán (egyáltalán nem jellemző / alig jellemző / jellemző / teljesen jellemző) kérdez rá az elmúlt két hét közérzeti jellemzőire,²³ ahol a nagyobb pontszámok jelentik a pozitívabb, kedvezőbb pszichológiai állapotot. A skála belső megbízhatóságát jellemző Cronbach-alfa érték a mintában magas: 0,81. Mivel a skála 0-tól 3-ig terjed, az elérhető pontszámok 0 és 15 pont között változhatnak. A 7 vagy annál kevesebb pontot elérőket a mentális megbetegedések, elsősorban a depresszió szempontjából a kockázati csoportba soroltuk, kedvezőtlenebb életminőség-mutatójuk miatt.²⁴

A WHO-5-pontszámok magyarázó változóinak elemzésünkben a régiókat (Erdély, Felvidék, Vajdaság), a családi állapotot (nincs párkapcsolata, van párkapcsolata, házas), az életkort korcsoportonként, illetve a vallásosságot (vallásos az egyház tanítása szerint; vallásos a maga módján; nem tudja megmondani, vallásos-e; nem vallásos) választottuk. Először varianciaanalízis segítségével néztük meg, a különböző csoportok átlagai különböznek-e egymástól, majd logisztikus regresszióval vizsgáltuk a rossz mentális állapot esélyét, a vallásosságot különbözőképpen helyezve a modellbe. Az elemzéshez SPSS23 programot használtunk.

Az első modellben a vallásosságot az alapváltozó szerint tekintettük magyarázó változónak. A második modellben megvizsgáltuk, hogy a megkérdezett a párja vallásosságáról hogyan számolt be, azonos a vallásossága vagy nem, és ezt külön vizsgáltuk mind a négy csoportban. A harmadik modellben három csoportot néztünk, azokat, akiknek nincs párja, azokat, akiknek a párja ugyanúgy vallásos (függetlenül a csoporttól) és azokat, akik párjukat más csoportba sorolták. Csak azokat vettük be a teljes elemzésbe, akiknél ezekre a kérdésekre határozott választ kaptunk, így az elemzést 1782 fős mintán végezhetjük el.

23 Az elmúlt két hét során érezte-e magát... 1. ...vidámnak és jókedvűnek? 2. ...nyugodtnak és ellazultnak? 3. ...aktívnak és élénknek? 4. ...ébredéskor frissnek és élénknek? 5. A napjai tele voltak számára érdekes dolgokkal?

24 Susánszky Éva – Konkoly Thege Barna – Stauder Adrienne – Kopp Mária: A WHO Jólét Kérdőív rövidített (WHO-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. [Validation of the short (5-item) version of the WHO Well-Being Scale based on a Hungarian representative health survey, Hungarostudy 2002]. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 2006. 7 (3). 247–255.; Topp, Christian Winther – Østergaard, Søren Dinesen – Søndergaard, Susan – Bech, Per: The WHO-5 Well-Being Index: A systematic review of the literature. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 2015. 84. 167–176

Eredmények

A WHO-5 kérdőív alapján kockázati csoportba eső személyek vizsgálata – átlagok eltérése

Régiók szerinti különbségek a mentális jóllétben

	WHO	WHO kockázati szint (%)	N
Románia/Erdély	9,75	26	867
Szlovákia/Felvidék	8,83	32	434
Szerbia/Vajdaság	8,53	39	480
Teljes minta	9,20	31	1781
Szignifikanciaszint	<0,001	<0,001	

1. táblázat: A WHO-5-értékek és a kockázati szint előfordulásának regionális különbségei

Nemek szerinti különbségek a mentális jóllétben

A nemek között is szignifikáns különbség mutatkozik a mentális jóllétben (2. táblázat). A férfiak átlagos WHO-5-pontszáma (9,46) magasabb, mint a nőké (8,93), és a kockázati csoportba tartozók aránya is kedvezőbben alakul a férfiaknál (28% szemben 34% a nők esetében). Ezek a különbségek statisztikailag is szignifikánsnak bizonyultak ($p < 0,01$), ami arra utal, hogy a nők körében nagyobb a rossz mentális állapot kockázata.

	WHO	WHO kockázati szint (%)	N
Férfi	9,46	28	900
Nő	8,93	34	882
Teljes minta	9,20	31	1782
Szignifikanciaszint	0,001	0,002	

2. táblázat: A WHO-5-értékek és a kockázati szint előfordulásának különbségei nemek szerint

Mentális jóllét és vallásosság

A vallásosság mértéke erősen összefügg a mentális jólléttel (3. táblázat). Az egyház tanítását követő vallásos válaszadók WHO-5-átlaga a legmagasabb (9,82 pont), míg a bizonytalanok (8,23 pont) és a nem vallásosak (8,28 pont) átlaga jelentősen alacsonyabb. Ezzel párhuzamosan a mentális egészségi rizikócsoportba tartozók aránya a hagyományosan vallásosaknál a legalacsonyabb (26%), miközben a nem vallásos (43%) és a vallási hovatartozásukat nem meghatározó személyek körében a legmagasabb (41%). A csoportok közti különbségek statisztikailag szignifikánsnak bizonyultak ($p < 0,001$).

	WHO	WHO kockázati szint (%)	N
Vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	9,82	26	561
Vallásos vagyok a magam módján	9,11	30	932
Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	8,23	41	93
Nem vagyok vallásos	8,28	43	196
Teljes minta	9,20	31	1782
Szignifikanciaszint	<0,001	<0,001	

3. táblázat: A WHO-5-értékek és a kockázati szint előfordulásának különbségei vallásosság szerint

Életkor szerinti különbségek a mentális jóllétben

A vizsgált korcsoportok között nem mutatkozott szignifikáns eltérés a mentális jóllét mutatóiban (4. táblázat). A 18–29, 30–39 és 40–49 éves csoportok WHO-5-átlaga gyakorlatilag megegyezett (sorrendben 9,22; 9,03; illetve 9,33 pont), és a kockázati csoportba tartozók aránya is hasonló volt mindhárom korosztályban (29–33% minden csoportban). A statisztikai próba nem igazolt szignifikáns különbséget ($p \approx 0,31$ – $0,45$), azaz a mentális jóllét átlagos szintje ebben a populációban nem mutat életkorfüggő mintázatot. Mindez arra utal, hogy a 18–49 éves felnőtt korosztályban az életkor önmagában nem meghatározó tényezője a mentális egészségnek – legalábbis a jelen mintában.

	WHO	WHO kockázati szint (%)	N
18–29 éves	9,22	30	575
30–39 éves	9,03	33	600
40–49 éves	9,33	30	604
Teljes minta	9,20	31	1780
Szignifikanciaszint	0,311	0,447	

4. táblázat: A WHO-5-értékek és a kockázati szint előfordulásának különbségei korcsoportok szerint

Párkapcsolati státusz és mentális jóllét

A párkapcsolati státusz szerint jelentős eltérések figyelhetők meg a jóllétben (5. táblázat). A házas válaszadók WHO-5-pontszámainak átlaga (9,40) valamelyest meghaladja az életársí/párkapcsolatban élőkét (9,27), és mindkét csoport átlaga magasabb, mint a partnerrel nem rendelkezők esetében (8,75). A 7 pont alatti (rizikó) pontszámúak aránya szintén alacsonyabb a házasok (28%) és kapcsolatban élők (30%) körében, míg az egyedülállóknál jóval magasabb (37%). A különbségek statisztikailag szignifikánsak ($p < 0,01$).

	WHO	WHO kockázati szint (%)	N
Házass	9,40	28	861
Van párkapcsolata	9,27	30	461
Nincs párkapcsolata	8,75	37	461
Teljes minta	9,20	31	1782
Szignifikanciaszint	0,004	0,002	

5. táblázat: A WHO-5-értékek és a kockázati szint előfordulásának különbségei párkapcsolat szerint

A partner vallásosságának egyezése és a mentális jóllét

A párkapcsolaton belüli vallási-világnézeti összhang hiánya szintén összefügg a kedvezőtlenebb mentális állapottal (6. táblázat). Azok a válaszadók, akik partnerükkel azonos mértékben vallásosak, kiemelkedően magas átlagos WHO-5-pontszámot értek el (9,62 pont), és körükben volt a legalacsonyabb a mentális rizikócsoport aránya is (25%). Ezzel szemben a különböző vallásosságú pároknál az átlag (8,50 pont) még a párkapcsolat nélküliekénél is alacsonyabb, a 7 pont alatti arányuk pedig megközelítette az egyedülállók magas szintjét (39% vs. 37%). A csoportok közti különbségek szignifikánsak ($p < 0,001$).

	WHO	WHO kockázati szint (%)	N
Nincs párja	8,75	37	461
Azonos vallásosság	9,62	25	1009
Különböző vallásosság	8,50	39	313
Teljes minta	9,20	31	1782
Szignifikanciaszint	<0,001	<0,001	

6. táblázat: A WHO-5-értékek és a kockázati szint előfordulásának különbségei párkapcsolat és azonos/különböző vallásosság szerint

A WHO-5 kérdőív alapján kockázati csoportba eső személyek vizsgálata logisztikus regresszióval

A mentális egészséggel kapcsolatos jóllét (WHO-5) mintabeli eltéréseinek vizsgálatára bináris logisztikus regressziót alkalmaztunk, amely a dichotóm függő változó és a magyarázó változók (folytonos, illetve kategóriális) közötti lineáris kapcsolat erősségét és irányát méri. Modellünkben függő változóként a WHO-5 két kategóriája (1 = kockázati szint, 0 = átlagos jólléti szint) szerepelt. Magyarázó, illetve kontrollváltozóként kerültek be a szociodemográfiai változók (régió, nem, párkapcsolat, illetve a vallásosság különböző formában), a szocioökonomiai változók (szubjektív gazdasági helyzet, társadalmi réteghelyzet), valamint a vallásosság és a régió. Táblázatunkban a statisztikai elemzés eredményeit mutatjuk be: a magyarázó változók és kategóriáik esélyhányadosait (OR)²⁵ és a hozzájuk tartozó konfidenciaintervallumokat (CI). A táblázatban csak a szignifikáns összefüggéseket tüntettük fel.²⁶

A logisztikus regresszió eredménye alapján – amennyiben együtt nézzük a különböző magyarázó változók hatását – láthatjuk, hogy a regionális különbségek erősek, az Erdélyben élőkhez képest a Felvidéken élők 33, a Vajdaságban élők 80%-kal nagyobb eséllyel tartoznak a kockázati kategóriába, a nők pedig 50%-kal nagyobb eséllyel, mint a férfiak (7. táblázat). A vallásosság esetén csak a maguk módján vallásosak nem számoltak be nagyobb kockázatról, mint az egyházuk tanítása szerint gondolkodók. Esetükben mintegy kétszer akkora esélye van a rossz mentális állapotnak a bizonytalanok és a nem vallásosak közt. Ebben a modellben a házasokhoz képest a párkapcsolat nélkül élők esetén volt nagyobb, 47%-kal magasabb az esélye a rossz mentális állapotnak.

25 Az esélyhányados azt fejezi ki, hogy egy kijelölt referenciacsoportba képest a vizsgált csoportba tartozóknak hányszor nagyobb vagy kisebb az esélye a kockázati csoportba való tartozásra. Folytonos változók esetében, mint például az életkor, az esélyhányadost úgy értelmezhetjük, hogy az életkorban egyévi elmozdulás hányszorosára növeli vagy csökkenti az adott rizikó-magatartás előfordulásának esélyét.

26 A statisztikai szignifikancia megállapításához 95 százalékos konfidencia-intervallumot (95 százalékos CI) és p-értéket is számítottunk. A statisztikai szignifikancia feltétele az volt, hogy az intervallum értéke ne tartalmazza az 1-et. Táblázatunkban a referenciát mindig az adott változó hiányzó kategóriája jelenti. a *** esetén a szignifikancia <0,001, ** esetén <0,01, * esetén <0,05.

WHO kockázati szint – vallásossággal	OR (95% CI)
Régió (Erdély)	
Felvidék	1,327 (1,024 – 1,721)*
Vajdaság	1,804 (1,414 – 2,300)***
Nem (Férfi)	
Nő	1,500 (1,218 – 1,847)***
Családi állapot (házas)	
Nincs párkapcsolata	1,467 (1,143 – 1,883)**
Vallásosság (egyház tanítása szerint)	
nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	1,898 (1,187 – 3,035)**
nem vagyok vallásos	2,052 (1,440 – 2,925)***

7. táblázat: WHO kockázati szint előfordulásának esélybányadosai a különböző csoportokban.
Az elemzésbe bevont változók: régió, nem, családi állapot, vallásosság

Amennyiben a vallásosságot felbontjuk, és az egyes csoportokon belül megvizsgáljuk a mentális állapotát azoknak, akiknek a párja (akár házas, akár nem) azonosan vagy különbözően gondolkodik, két csoportban, a maguk módján vallásosak és a bizonytalanok körében látjuk, hogy az eltérő gondolkodás magasabb kockázattal társul (8. táblázat). Utóbbiaknál igen magas, mintegy háromszoros az esélye annak, hogy kockázatos mentális állapotról számoltak be. Amennyiben az eltérő vallásos gondolkodás szerepel a modellben, a felvidékiek esetén már nem látunk eltérést az erdélyiektől, a nők esetében pedig az esély ebben a modellben is mintegy 50%-kal magasabb.

WHO kockázati szint – vallásosságon belül megegyeznek-e	OR (95% CI)
Vallásos a maga módján (párja is)	
Párja más	1,864 (1,262 – 2,753)**
Nem tudja megmondani (párja sem)	
Párja más	3,092 (1,002 – 9,544)*
Régió (Erdély)	
Vajdaság	1,824 (1,428 – 2,329)***
Nem (Férfi)	
Nő	1,509 (1,222 – 1,863)***

8. táblázat: WHO kockázati szint előfordulásának esélyhányadosai a különböző csoportokban. Az elemzésbe bevont változók: régió, nem, családi állapot, vallásosság megegyezése a különböző vallásosság csoportokon belül a párkapcsolatban

Mivel a részletes csoportbontás esetén feltételezhetjük, hogy egyes esetekben az alacsony elemszám miatt nem találunk szignifikáns eltéréseket, összevontuk a különböző vallásosságkategóriákat, egyik csoportba azokat helyezve, akik a párjukkal azonos módon tekintenek a vallásra, a másikba azokat, akik különbözőképpen. Harmadik csoportként betettük azokat, akiknek nincs párkapcsolatuk (9. táblázat). A modellbe ezt a magyarázó változót helyezve regionális szinten ismét megjelent a magasabb esélyhányados a felvidékiek és a Vajdaságban élők esetén, illetve a nők esetén továbbra is 50%-kal magasabb a rossz mentális állapot esélye. A párkapcsolati és a gondolkodási azonosság esetén azt látjuk, hogy a legjobb mutatókról az azonos gondolkodású párral élők számoltak be, míg a különböző gondolkodásúak esetén a rossz mentális állapot esélye gyakorlatilag megegyezett azokéval, akiknek nincs párkapcsolatuk (89, illetve 85%-kal magasabb).

WHO kockázati szint – vallásosság megegyezik-e	OR (95% CI)
Vallásosság megegyezik	
Vallásosság különböző	1,894 (1,442 – 2,486)***
Nincs párja	1,852 (1,455 – 2,358)***
Régió (Erdély)	
Felvidék	1,346 (1,041 – 1,741)*
Vajdaság	1,870 (1,468 – 2,383)***
Nem (Férfi)	
Nő	1,459 (1,186 – 1,795)***

9. táblázat: WHO kockázati szint előfordulásának esélybányadosai a különböző csoportokban.
Az elemzésbe bevont változók: régió, nem, családi állapot, vallásosság megegyezése a párkapcsolatban

Diszkusszió

Az elemzések azt mutatják, hogy a kiválasztott magyarázó változók mind mutatnak összefüggést a mentális állapottal, kivéve az életkort. Ez – figyelembe véve, hogy az életkor és a mentális állapot általában összefügg²⁷ – fontos eredmény a határon túli 18–49 évesekre vonatkozóan. Emögött állhat az, hogy a fiatalok mentális állapota világszerte romlik, így lehetséges, hogy 50 éves korig a különbség eltűnt a különböző korosztályok mentális egészségi állapota közt.

Regionális különbségeket nézve az Erdélyben élők számoltak be a legjobb mentális állapotról, őket a felvidékiek, majd a vajdaságiak követték, nemek szerint pedig a nők esetén volt rosszabb a mentális állapot. Ezek az eredmények összhangban vannak az előző kutatások eredményeivel.²⁸

A vallásosság és lelki egészség kapcsolata a határon túli magyarok esetében – szemben a magyarországi népességgel²⁹ – még mindig kimutatható. A vallásosak, különösen, akik

27 Kovács Nóra – Bíró Éva – Pikó Péter – Ungvári Zoltán – Ádány Róza: Attitudes towards healthy eating and its determinants among older adults in a deprived region of Hungary: implications for the National Healthy Aging Program. *GeroScience*, 2025. 47 (4). 5695–5707.

28 Susánszky–Székely, 2023. Fiatalok egészség- és kockázati magatartása, i. m. 159–194.

29 Székely–Kovács–Székely B., 2022. A vallásosság és a lelki egészség összefüggéseinek alakulása... i. m. 375–395.

az egyházuk tanítását követik, jelentősen jobb lelkiállapotról számoltak be, őket a maguk módján vallásosak követték, és a bizonytalanok, valamint a nem vallásosak körében volt a legrosszabb a lelkiállapot. Ezt az eredményt a kockázati érték alatti pontszámot elért személyek különböző változókkal kontrollált vizsgálata nagymértékben árnyalja – a részletes elemzés, ahol a párokat is vizsgáltuk (azaz a párja vallásossága megegyezett-e a megkérdezett vallásosságával) azt mutatta, hogy a vallásosság több esetben csak akkor védőfaktor, ha a pár azonos világnézettel rendelkezik. Ha összevontan vizsgáltuk a vallásosság csoportjait, akkor a párkapcsolat hiánya kisebb kockázatot jelentett, mint az a párkapcsolat, ahol a párok különbözően gondolkodnak.

Figyelembe véve, hogy a vallásosság mértéke és módja (maga módján vagy egyház tanítása szerint vallásos) a kutatások jelentős részében – ahogy ezen kutatás esetében is – kimutathatóan pozitívan korrelál a mentális egészséggel,³⁰ valamint azt, hogy a vallási hasonlóság és különbözőség jelentősen befolyásolja a párok elégedettségét a kapcsolatukkal,³¹ felmerül a kérdés, vajon az, hogy a magyarországi mintán ez a kapcsolat nem volt kimutatható,³² nincs-e összefüggésben azzal, hogy a párok különbözőképpen gondolkodnak – vagyis nem a vallásosság mértéke változott csak Magyarországon, hanem a párválasztás egyik fontos szempontja, az azonos ideológiai háttér. Ennek feltárása további vizsgálatot igényel.

Összefoglalás

A szakirodalmi áttekintésből láthatjuk, hogy az emberek mentális egészsége jelentős változásokon ment keresztül az utóbbi néhány évben, így a 2019 előtt megfigyelhető javuló tendencia a lelki egészség több aspektusát is vizsgálva ismét megfordult. Különösen igaz ez a fiatal korosztályra, ahol az öngyilkosság még mindig a második leggyakoribb halálok. Lelki egészségünket több tényező befolyásolja, így például a nemünk, vagy az is, hogy magyarként az anyaországban vagy a határon túl élünk. Az utóbbi időszakban azt is láthattuk, hogy az olyan események, mint egy vilájárvány, erős negatív hatást tudnak kifejteni a lakosságra, azonban a szakirodalomból az is kiderül, hogy az olyan tényezők, mint a vallásosság, továbbra is protektív tényezőként működhetnek. Ebben azonban Magyarországon szintén változás volt megfigyelhető az elmúlt időszakban, így vizsgálatunk célja annak feltárása volt, hogyan alakult ez a határon túli közösség körében.

30 Braam–Koenig, 2019. Religion, spirituality and depression in prospective studies, i. m. 428–438.; Lucchetti–Koenig–Lucchetti, 2021. Spirituality, religiousness, and mental health, i. m. 7620–7631.

31 Schafer–Kwon, 2019. Religious heterogamy and partnership quality in later life, i. m. 1266–1277.

32 Székely–Kovács–Székely B., 2022. A vallásosság és a lelki egészség összefüggéseinek alakulása... i. m. 375–395.

A vizsgálat egyértelműen alátámasztja, hogy a 18–49 éves határon túli magyar népesség mentális egészségének alakulásában kiemelt szerepet játszanak a társas viszonyok, a vallásosság, valamint a régiók társadalmi sajátosságai. A közös értékrend, a stabil párkapcsolat és az aktív vallási elköteleződés olyan védő tényezők, amelyek csökkenthetik a pszichés megterhelések esélyét a kisebbségi közösségekben is. Ugyanakkor a párok esetében a különböző világnézet – a vallásosságot mint a világnézet egyik fő meghatározóját tekintve – jelentős kockázat a mentális egészség szempontjából. Az, hogy ennek a háttérben a kevesebb együtt töltött idő vagy egymás meg nem értése áll, egy másik, komplexebb kutatás témája lehet.

Irodalomjegyzék

- Borges, Cezimar Correia – Dos Santos, Patrícia Roberta – Alves, Polissandro Mortoza – Borges, Custódio Renata Maciel – Lucchetti, Giancarlo – Barbosa, Maria Alves – Porto, Celmo Celeno – Fernandes, Marcos Rassi: Association between spirituality/religiousness and quality of life among healthy adults: a systematic review. *Health Qual Life Outcomes*, 2021. 19. Letöltés helye: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34674713/>; letöltés ideje: 2025. 11. 30. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12955-021-01878-7>
- Braam, Arjan W. – Koenig, Harold G.: Religion, spirituality and depression in prospective studies: A systematic review. *Journal of Affective Disorders*, 2019. 257. 428–438. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.06.035>
- Csata Zsombor – Lelkes Gábor – Tóth-Batizán Emese Emőke: Report on the self-perceived health condition of minority Hungarians in Central and Eastern Europe. *Erdélyi Társadalom*, 2022. 20 (2). 9–47. DOI: <https://doi.org/10.17177/77171.376>
- Garbóczy Szabolcs – Szemán-Nagy Anita – Ahmad, M. S. – Harsányi Szilvia – Ocsenás Dorottya – Rekenyi Viktor – Al-Tammemi, Ala'a B. – Kolozsvári László Róbert: Health anxiety, perceived stress, and coping styles in the shadow of the COVID-19. *BMC Psychology*, 2021. 9 (1). 53. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40359-021-00558-4>
- Kósa Karolina – Bíró Éva: Trends of the mental health of the Hungarian adult population between 2010–2023. *European Psychiatry*, 67 (S1). S111–S112. DOI: 10.1192/j.eurpsy.2024.266

Kovács Nóra – Bíró Éva – Pikó Péter – Ungvári Zoltán – Ádány Róza: Attitudes towards healthy eating and its determinants among older adults in a deprived region of Hungary: implications for the National Healthy Aging Program. *GeroScience*, 2025. 47 (4). 5695–5707. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11357-025-01533-9>

Lucchetti, Giancarlo – Koenig, Harold G. – Lucchetti, Alessandra Lamas Granero: Spirituality, religiousness, and mental health: A review of the current scientific evidence. *World Journal of Clinical Cases*, 2021. 9 (26). 7620–7631. DOI: <https://doi.org/10.12998/wjcc.v9.i26.7620>

Morvay-Sey Kata – Trpkovici Melinda – Ács Pongrácz – Paár Dávid – Pálvölgyi Ágnes: Psychological responses of Hungarian students during the first wave of the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2021. 18 (15), 7930. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph18157930>

Rixer Judit – Ferenczi Andrea: A vallásosság összefüggései a mentális egészséggel és a jólléttel a COVID-19 világjárvány idején. [The relationship of religiosity with mental health and well-being during the COVID-19 pandemic]. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai – Theologia Reformata Transylvanica*, 2023. 68 (2). 221–245.

Santomauro, Damian. F. – Mantilla-Herrera, Ana-Maria – Shadid, Jamileh – Zheng, Peng – Ashbaugh, Charlie – Pigott, David M. – Whiteford, Harvey A.: Global prevalence and burden of depressive and anxiety disorders in 204 countries and territories in 2020 due to the COVID-19 pandemic. *The Lancet*, 2021. 398 (10312). 1700–1710. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)02143-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)02143-7)

Schafer, Markus H. – Kwon, Soyoung: Religious heterogamy and partnership quality in later life. *The Journals of Gerontology: Series B*, 2019. 74 (7). 1266–1277. DOI: <https://doi.org/10.1093/geronb/gby082>

Susánszky Éva – Konkoly Thege Barna – Stauder Adrienne – Kopp Mária.: A WHO Jól-lét Kérdőív rövidített (WHO-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. [Validation of the short (5-item) version of the WHO Well-Being Scale based on a Hungarian representative health survey, Hungarostudy 2002]. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 2006. 7 (3). 247–255. DOI: <https://doi.org/10.1556/Mental.7.2006.3.8>

Susánszky Éva – Székely András: Fiatalok egészség- és kockázati magatartása. In: Vita Emese – Veres Valér (szerk.): *Változó ifjúság a Kárpát-medence országában*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2023. 159–194.

Szabó Csanád – Pukánszky Judit – Kemény Lajos: Psychological effects of the COVID-19 pandemic on Hungarian adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2020. 17 (24). 9565. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph17249565>

Székely András – Kovács Katalin – Székely B. András: A vallásosság és a lelki egészség összefüggéseinek alakulása a Hungarostudy kutatások tükrében. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021. Család–egészség–közösség: Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 375–395.

Topp, Christian Winther – Østergaard, Søren Dinesen – Søndergaard, Susan – Bech, Per: The WHO-5 Well-Being Index: A systematic review of the literature. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 2015. 84. 167–176. DOI: <https://doi.org/10.1159/000376585>

Tóth Mónika Ditta – Székely András – Purebl György: A depresszió és az öngyilkossági gondolatok alakulása a magyar fiatalok körében. *Kapocs*, 2022. 5 (1). 112–118. DOI: <https://doi.org/10.63582/kapocs.2022.1.13>

PÁRI ANDRÁS – PAPHÁZI TIBOR

KETTŐS KÖTELEK:
A TESTVÉREK ÉS IKERTESTVÉREK SZEREPE
A GYERMEKVÁLLALÁSI ÉS HÁZASSÁGI ATTITŰDÖK
ALAKULÁSÁBAN A HATÁRON TÚLI MAGYAROK
KÖRÉBEN

A külföldi magyar családokra irányuló első átfogó kérdőíves kutatás 2018-ban zajlott,¹ amelynek folytatása volt a 2023-as vizsgálat, amely a határon túli magyar családok demográfiai, iskolázottsági, családi helyzetét kívánta feltárni. Az orosz–ukrán háború miatt a kárpátaljai adatfelvétel elmaradt, így a kutatás Erdélyre, Felvidékre és a Vajdaságra terjedt ki.

Az ezredforduló óta a határon túli magyar fiatalok körében megváltozott a párkapcsolati életút: a házasságkötések aránya csökkent, miközben nőtt az élettársi kapcsolatok száma, főként a fiatalabb és képzettebb csoportokban. Bár a nemi és regionális különbségek továbbra is megfigyelhetők, mértékük mérséklődött.² A régiók eltérései elsősorban a gazdasági helyzet, a migrációs minták és a közösségi normák különbségeiből fakadnak.³ Elemzésünk a gyermekvállalási hajlandóságot vizsgálta a testvér, illetve ikertestvér megléte szerint: eltér-e a gyermekvállalási szándék azok között, akiknek van vagy nincs testvérük, illetve az ikertestvérral rendelkezők mutatnak-e eltérést más csoportokhoz képest. A kutatás a Századvég Alapítvány 2021-es, *A családok helyzete a magyar társadalomban* című felmérésére épült,⁴ amelyben már

1 Vita Emese (szerk.): *Fontos döntések – Párvalasztás és családalapítás külföldön*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2020; Papházi Tibor – Béres Orsolya – Baráté Edina – Trieb Mariann – Székely András: *Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külföldi magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei*. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (3). 7–36.

2 Vita Emese – Geambaşu Réka: A határon túli magyar fiatalok párkapcsolat-formálódásának trendjei az ezredforduló után. *Kisebbségi Szemle*, 2022. 7 (2). 7–40.

3 Karácsonyi Dávid – Kincses Áron: Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények*, 2010. 134 (1). 31–44.; Kincses Áron: *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata*. Központi Statisztikai Hivatal: Budapest, 2012; Tóth Géza – Kincses Áron: A Kárpát–Pannon térség gazdasági térszerkezete. *Statisztikai Szemle*, 2024. 102 (5). 397–414.

4 Gyorgyovich Miklós: Módszertan. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család – érték – tér*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest. 2023. 9–12.

megjelentek a testvérkapcsolatok és gyermekvállalás összefüggései.⁵ Módszertani szempontból a Hungarostudy 2021 ikerkutatása szolgált támpontul, amely elsősorban neveléstudományi megközelítésben vizsgálta a testvérkapcsolatokat.⁶

Lényeges különbség, hogy a Századvég adatbázisában az ikerváltozók és a határon túli válaszadók nem szerepeltek, míg a Hungarostudy mintája zigozítás szerint is értékelhető volt – noha kis elemszáma korlátozza az érvényességet, ami az ikerkutatások általános sajátossága.⁷

Szakirodalom

Empirikus kutatások szerint a testvérek egymásra gyakorolt hatása a gyermekvállalás időzítésében leginkább az első gyermek esetén érvényesül, míg a második vagy további gyermek vállalásánál ez a befolyás már lényegesen gyengébb.⁸ A családon belüli társadalmi tanulás elméletét alkalmazva Rijken és Liefbroer (2009)⁹ kimutatták, hogy a testvérek nem pusztán normák közvetítői, hanem mintaadó szerepet is betöltenek: döntéseik, életútjuk és viselkedésük befolyásolhatja egymás reprodukciós szándékait. Egy norvég felmérés¹⁰ szerint egy nő első gyermekvállalásának valószínűsége szignifikánsan növekszik, ha testvérének már megszületett az első gyermeke. Ugyanakkor a második gyermek esetében a testvéri hatás gyenge vagy statisztikailag nem szignifikáns, ami arra utal, hogy ekkor a döntést inkább individuális és strukturális tényezők – például anyagi helyzet, életkor vagy párkapcsolati stabilitás – határozzák meg. Az etnikai kisebbségek körében ugyanakkor ritkábban vizsgálták a testvéri kapcsolatok normatív és szocializációs aspektusait. A rendelkezésre álló kutatások szerint a kisebbségi közösségekben a testvérek szerepe gyakran meghatározó a családalapítással kapcsolatos attitűdök formálásában. Az ilyen közösségekben a családi és rokonsági hálózatok erőteljes

5 Pári András – Papházi Tibor – Trieb Mariann – Agócs Gergely: Öröklődő családi minták: a testvérszám és a gyermekvállalás kapcsolata. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család – érték – tér*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2023. 267–280.

6 Pári András – Engler Ágnes: A testvérmintázat szerepe az ikrek iskolai végzettségének megszerzésében. In: Molnár-Kovács Zsófia – Hegedűs Rita – Pári András – Engler Ágnes (szerk.): *21. századi képességek, írásbeliség, esélyegyenlőség*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar, Neveléstudományi Intézet: Pécs, 2023. 105–115.; Pári András – Engler Ágnes: The role of sibling patterns in the educational attainment of Hungarian twins. *Twin Research and Human Genetics*, 2024. 27 (4–5). 231–240.

7 Drjenovszky Zsófia – Hegedűs Rita – Pári András – Engler Ágnes (szerk.): *Társadalomtudományi ikerkutatások*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2024. 159.

8 Lyngstad, Torkild Hovde – Prskawetz, Alexia: Do siblings' fertility decisions influence each other? *Demography*, 2010. 47 (4).

9 Rijken, Arieke J. – Liefbroer, Aart C.: The influence of partner relationship quality on fertility. *European Journal of Population*, 2009. 25 (1). 27–44.

10 Uo. 923–934.

szocializációs terepet biztosítanak, ahol a testvéri minták különösen erősen érvényesülnek.¹¹ Egy mexikói származású amerikai családokat vizsgáló kutatás szerint a testvéri kapcsolatok a familizmus kulturális értékrendjével együtt erősítik a rokonsági kötelek és a családon belüli lojalitás jelentőségét, ami a gyermekvállalási döntéseket is befolyásolja.¹²

Az ikerkutatások multidiszciplináris megközelítést alkalmaznak, ám mivel az ikrek a népesség kis hányadát (Magyarországon 2,5–3%-át) alkotják,¹³ a kutatások többnyire kis mintán és feltáró jelleggel zajlanak.¹⁴ Az ikrek gyermekvállalásáról viszonylag kevés információ áll rendelkezésre, miközben az ikerszületések biológiai és demográfiai jellemzői jól ismertek. A zigotizáció szerinti (egypetjű vagy kétpetjű) különbségek vizsgálata elméletileg fontos lenne, ám a kis elemszám korlátozza az érvényes következtetéseket.¹⁵ Érdeklődésre tart számot, hogy az öt ikertípusban (egypetjű nő, egypetjű férfi, kétpetjű nő, kétpetjű férfi és kétpetjű vegyes páros) milyen párválasztási és családtervezési mintázatok jelennek meg, azonban e témáról kevés társadalomtudományi kutatás született.¹⁶

A rendelkezésre álló eredmények szerint az ikrek gyermekvállalási mintázatai nem mutatnak egyértelmű trendeket, ugyanakkor valószínűsíthető, hogy attitűdjeiket a szülői minták, a párkapcsolati tapasztalatok és a testvérkapcsolatok minősége egyaránt befolyásolja. Kohler vizsgálata (2001)¹⁷ a dán ikrek reprodukciós magatartását elemezte a teljes népesség azonos kohorszainak adataival összevetve. Az eredmények azt mutatták, hogy az ikrek körében az első gyermek vállalásának átlagéletkora 0,1–1,2 évvel magasabb volt, mint a teljes népességben, zigotizációtól függetlenül. Az 1945–1949 között született dán nőknél harmincéves korukra a teljes népesség 15,6%-a maradt gyermektelen, míg az ikrek körében ez az arány 18,9% volt. Egy másik, korábbi és újabb dán ikerkohorszokat (1870–1910 és 1953–1964) összevető

-
- 11 Whiteman, Shawn D. – Becerra Bernard, Julia, M. – McHale, Susan, M.: The nature and correlates of sibling influence in two-parent African American families. *Journal of Marriage and Family*, 2010. 72 (2). 267–281.
 - 12 Updegraff, Kimberly, A. – McHale, Susan, M. – Whiteman, Shawn, D. – Thayer, Shawna, M. – Delgado, Melissa, Y.: Adolescent sibling relationships in Mexican American families: Exploring the role of familism. *Journal of Family Psychology*, 2005. 19 (4). 512–522.
 - 13 Pári András: A megemelkedett ikerszületési arányszámok körülményei és területi vonatkozásai Magyarországon. *Területi Statisztika*, 2011. 14 (6). 620–637.
 - 14 Pison, Gilles – Monden, Christiaan – Smits, Jeroen: Twinning rates in developed countries: Trends and explanations. *Population and Development Review*, 2015. 41 (4). 629–649.; Pison, Gilles – D’Addato, Agata V.: Frequency of twin births in developed countries. *Twin Research and Human Genetics*, 2006. 9 (2). 250–259.; Monden, Christiaan – Pison, Gilles – Smits, Jeroen: Twin peaks: More twinning in humans than ever before. *Human Reproduction*, 2021. 36 (6). 1666–1673.
 - 15 Drjenovszky – Hegedűs – Pári – Engler, 2024. *Társadalomtudományi ikerkutatások*. i. m. 159.
 - 16 Stewart, Elisabeth, A.: Towards the social analysis of twinning. *British Journal of Sociology*, 2000. 51 (4). 719–737.
 - 17 Kohler, Hans-Peter – Knudsen, Lisbeth, B. – Skytthe, Axel – Christensen, Kaare: The fertility pattern of twins and the general population compared: Evidence from Danish cohorts 1945–64. *Demographic Research*, 2002. 6 (14). 397–422.

tanulmány¹⁸ arra világított rá, hogy a genetikai hatások súlya a termékenységi magatartásban mind nemi, mind történeti dimenzióban változó: a modern társadalmakban a környezeti és kulturális tényezők nagyobb szerepet játszanak.

„A határon túli magyar területeken több gyermekre vágnak a házások, mint az élettársak, és az egyház tanítása szerint vallásosak is többre, mint a nem vallásosak, ez mind a három régióban egyaránt igaz. Aki több gyermeket szeretne, az többet is tart ideálisnak, a vágyott és az ideális gyermekszámot pedig elsősorban a már meglévő családnagyság, valamint a gyermekvállalás fontossága befolyásolja.”¹⁹ Tulajdonképpen ezek a vágyak, tervek az anyaországi magyarok körében is közel hasonlóan alakultak.²⁰ A családi státusz és a vallási elkötelezettség mellett az anyagi biztonság és a munka–magánélet egyensúlya is kulcsszerepet játszik a gyermekvállalási szándékban. A kutatások szerint a jövedelmi kilátásaikat kedvezőbben értékelők, valamint a családtámogatási rendszert jobban ismerők nagyobb valószínűséggel vállalnak több gyermeket.

Módszertan és kiegészítések

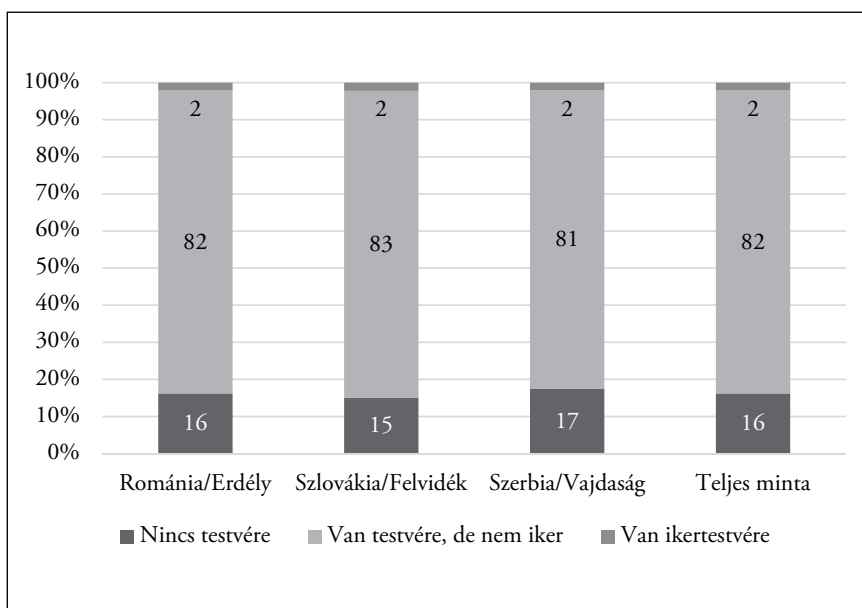
A három határon túli magyarlakta régióban a testvérek és ikertestvérek lényegében azonos arányban oszlottak meg (1. ábra), mindez a minta „jószágát” mutatja, mely az ikerkutatások módszertani szempontjából rendkívül kedvező, még az alacsony elemszám következtében is. Azonban nem teszi lehetővé az elemzési kérdésekben a három terület elkülönített vizsgálatát, ezért az elemzésünket nem bontjuk régióra, hanem együttesen kezeljük a határon túli magyarok körében a testvérszámmal kapcsolatos összefüggéseket.²¹

18 Kohler, Hans-Peter – Rodgers, Joseph. L. – Christensen, Kaare: Is fertility behavior in our genes? Findings from a Danish twin study. *Population and development review*, 1999. 25 (2), 253–288.

19 Fűrész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente: *Kötélékek*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2024. Letöltés helye: www.koppmariaintezet.hu; letöltés ideje: 2026. 06. 24.

20 Fűrész Tünde – Székely Levente: A tervezett gyermekek számának alakulása a 2010-es években. *KAPOCS*, 2019. (1–2). 3–17.; Engler Ágnes – Markos Valéria – Major Enikő: Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség*. Hungarostudy 2021 tanulmányok. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 49–65.

21 A testvérekre vonatkozó kérdést az „Önnek van testvére?” megfogalmazásban tették fel, amire igennel vagy nemmel lehetett válaszolni, és igenlésnél meg lehetett adni a testvérek számát is (tíz testvér volt a legtöbb). A két kérdés válaszai nem tökéletesen fedik egymást, a különbségek eredhetnek részben emlékezeti, részben fogalmi bizonytalanságokból, ami az esetleg testvérként kezelt féltestvér, mostohatestvér testvérként való számszerűsítésénél eredeztethet bizonytalanságot.

1. ábra: Testvérek és ikertestvérek megoszlása a határon túli magyarok mintájában, 2023 (%) (N = 1969)

A kérdőívben az ikertestvérek számát is kérdezték, ezért egy olyan változót is kialakítottunk, amiben az ikertestvérek is benne vannak, bár az ő számuk a mintában mindössze 41 fő (2,1%). Külön kérdés vonatkozott az ikertestvéreknél a zigozításra. Ennél a válasznál ugyancsak előfordult bizonytalanság, mivel 18 fő adott egypetűjű és ugyancsak 18 fő kétpetűjű választ (többpetűjűt senki), a hiányzó válaszok adathiányt jelentettek ebben az esetben.

Testvérszám	Nincs testvére		Van testvére, de nem iker		Van ikertestvére		Teljes minta	
	Elemzés (N)	Megoszlás (%)	Elemzés (N)	Megoszlás (%)	Elemzés (N)	Megoszlás (%)	Elemzés (N)	Megoszlás (%)
Nincs testvér	319	100	0	0	0	0	319	100
1 testvér	0	0	1017	98	17	1,6	1034	100
2 testvér	0	0	366	96	14	3,6	380	100
3 testvér	0	0	134	96	6	4,3	140	100
4 vagy több testvér	0	0	93	96	4	4,3	97	100
Összesen	319	16	1610	82	41	2,1	1969	100

1. táblázat: Testvérek és ikertestvérek a határon túli magyarok mintájában (N = 1969)

Eredmények

A testvérek szociodemográfiai jellemzői

„Több testvérük van a nőknek, a hatvanévesnél idősebb generációnak, a községben lakóknak, a vallásosoknak és az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező, saját megítélésük szerint is nehezebb helyzetben lévőknek.”²² A határon túliak vizsgálata más célkitűzéssel, mintavétellel, módszertannal történt,²³ ezért a két vizsgálat teljes összehasonlítása nem lehetséges. Ennek

22 Pári–Papházi–Triebe–Agócs, 2023. Öröklődő családi minták. i. m. 267–280.
23 A háztartás szubjektív anyagi helyzetét a határon túli vizsgálatban („Mit mondana, hogyan tud, hogyan tudnak kijönni a [háztartási] jövedelemből?”) ötfokú skálán mérték, ebből a nehezen élő azt jelentette, hogy nélkülözések között élnek, vagy hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak, a szűkösen élők a besorozással épphogy pénzükből kijövők, míg a jól élők az elfogadhatóan, illetve gondok nélkül élők voltak.

ellenére kimutathatók hasonlóságok: a testvérszám a határon túliak esetében is átlagosan magasabb az idősebbeknél, az alacsonyabb végzettségűeknél és a magukat rosszabb anyagi helyzetűeknek tartók között (2. táblázat). A nemek közötti eltérés nem mutat szignifikáns különbséget, és a vallásosság sem, de az átlagos testvérszám az egyház tanításai szerinti vallásosaknál a legmagasabb, és a nem vallásosaknál, valamint a vallásosságukban bizonytalanoknál a legalacsonyabb (3. táblázat).

Megnevezés	Átlag	Elemszám (N)	Szórás
Nem ($p > 0,05$)			
Férfi	1,37	978	1,150
Nő	1,37	991	1,217
Összesen	1,37	1969	1,184
Korcsoport (Eta 0,062, $p < 0,005$)			
18–29 éves	1,27	632	0,993
30–39 éves	1,39	655	1,253
40–49 éves	1,45	679	1,271
Összesen	1,37	1967	1,184
Iskolai végzettség (Eta 0,218 $p < 0,001$)			
Legfeljebb általános iskola	1,91	300	1,651
Középfokú, érettségi nélkül	1,51	359	1,360
Középfokú, érettségivel*	1,22	790	0,950
Felsőfokú vagy magasabb	1,19	516	0,919
Összesen	1,37	1966	1,184
Családi állapot (Eta 0,125 $p < 0,001$)			
Egyedülálló	1,26	714	1,063
Házas	1,35	937	1,143
Élettársi kapcsolatban él	1,70	315	1,478
Összesen	1,37	1965	1,185
Szubjektív jövedelmi helyzet (Eta 0,137 $p < 0,001$)			
Nehezen élnek	1,90	161	1,715
Szűkösen élnek	1,43	443	1,256
Jól élnek	1,31	1227	1,083
Összesen	1,39	1830	1,204

2. táblázat: Átlagos testvérszám a határon túli magyarok körében egyes szociodemográfiai változók szerint

Megjegyzés: a kérdezett neme nem mutat összefüggést a testvérek számával.

* Ide soroltuk a középiskola utáni szakképzésben részesülteket is.

Megállapítható, hogy a testvérek számának növekedése inkább valószínűsít idősebb, alacsonyabb végzettségű, szerényebb anyagi helyzetű válaszolókat, és az értékelést nehezíti, hogy a mintába csak a 18–49 éves, tehát gyermekvállalási korban lévő személyek kerültek. Mindez az átlagos testvérszámot, és az egyes változókkal való kapcsolat alakulását (erősségét, szignifikanciáját) is befolyásolja. A legerősebb kapcsolatot az iskolai végzettség mutatja, ebben az esetben is a magyarázó erő (η^2) alig 5%. A változók közötti gyenge kapcsolat abból is ered, hogy a testvérek jelenléte a kérdezett életkörülményeiben sok esetben inkább közvetett jelentőségű. A nagyobb testvérszám tehát inkább valószínűsíti, hogy a kérdezett egy alacsonyabb végzettségű, szerényebb anyagi helyzetű családból származik és inkább az egyház tanítása szerinti vallásosság jellemző rá. Továbbá konzervatívabb attitűdöt képvisel, amelyekre kitérünk majd az ikertestvérek vizsgálata során.

Miben különböznek az ikertestvérrel rendelkezők a „csak” testvérrel rendelkezőkhöz képest?

A mintát három alcsoportba osztottuk: ikertestvérek, a testvérrel (de nem ikerrel) rendelkezők, illetve az egykeként felnőttek. Elősorban keresztátlás elemzéssel vizsgáltuk meg az eredményeket, azonban az ikertestvérek kevésbé mutatnak statisztikailag kimutatható eltérést a szociodemográfiai változók mentén, mivel a mintában alacsony a létszámuk.

Megnevezés	Nincs testvére	Van testvére, de nem iker	Ikertestvére van	Összesen
Tényleges családi állapot*				
Egyedülálló	43	35	42	36
Házass	44	49	29	48
Élettársi kapcsolatban él	14	16	29	16
Összesen	100	100	100	100
Vallásosság**				
Egyház tanításai szerint vallásos	28	32	32	32
Maga módján vallásos	48	52	56	51
Nem tudja, hogy vallásos-e	8	5	5	6
Nem vallásos	16	11	7	11
Összesen	100	100	100	100

3. táblázat: Testvérrel és ikertestvérrel rendelkezők megoszlása családi állapot és vallásosság szerint, %

Megjegyzés: * Cramer V 0,061, N = 1966, sig 0,006

** Cramer V 0,072, N = 1966, sig 0,003

A szociodemográfiai változók körében az ikertestvérek csak a családi állapot és a vallásosság terén mutatnak – gyenge – eltérést azokhoz képest, akiknek nincs ikertestvérük vagy egyként nőttek fel, amennyiben az ikertestvérral rendelkezők körében kisebb arányúak a házasok a másik két csoporthoz képest (3. táblázat). A vallásosságot tekintve pedig az ikertestvérral rendelkezők a maguk módján vallásosak körében mutatnak enyhén felülreprezentáltságot (56%), míg az egyként aránya a nem vallásosak (16%) és a bizonytalan vallásos attitűddel rendelkezők (8%) között magasabb.

Bár statisztikai értelemben az ikertestvérral rendelkezők körében csak az említett családi állapot és a vallásosság tekintetében mutathatók ki különbségek, megemlítjük, hogy láthatóan más tényezők tekintetében is vannak különbségek az ikertestvérek esetében. Az ikertestvérral rendelkezők körében az érettségi nélküli középfokú végzettségűek aránya emelkedik ki, míg a testvér nélküliek között a felsőfokú végzettségűeké. A szubjektív jóléti helyzet tekintetében az ikresek között vannak a legnagyobb arányban a szűkösen és a nehezen élők – a testvér nélkülieknél is, de náluk ez kisebb mértékű. Az ikertestvérek tehát még a testvérek között is némileg nehezebb helyzetben vannak, amit megerősít, hogy az ikertestvérek körében még további testvérek is vannak, felülreprezentáltságot mutatva az egynél több testvérek között (1. táblázat). Ennek lehet az az oka, hogy a nagycsaládosok a határon túliak között nehezebben szereznek magasabb végzettséget, ezzel összefüggésben pedig a jóléti helyzetük, státuszuk is alacsonyabb marad a többségi népességhez képest.

A határon túli magyarok körében végzett felmérés tehát megerősíti a korábbi vizsgálati eredményeinket:²⁴ a testvérek száma a kutatásban részt vevők szüleinek gyermekszámát jelenti, ezért a testvérek száma csak közvetetten hozható összefüggésbe a kérdezett szociodemográfiai változókkal leírt helyzetével. Jellemzően az alacsonyabb végzettségűeknek és a nehezebb anyagi körülmények között élőknek van több gyermekük, ezért a több testvér (a szülők magasabb gyermekszáma) inkább mutatja a kérdezetteknél is az alacsonyabb végzettségű, nagycsaládos, és ezekkel összefüggő szerényebb anyagi helyzetet. A szülői minta hatása azonban nemcsak anyagi értelemben hat a társadalmi helyzetre, hanem, többek között, a családi szocializáció során részben gyakran észrevétlenül az értékek, minták átadása terén is, ami ugyancsak megfigyelhető a határon túliak mintájában. Ennek következtében az ikertestvérral rendelkezők a testvérral (de nem ikerrel) rendelkezőktől és az egykéntől mindenekelőtt a gyermekvállalással kapcsolatban kimutatható statisztikailag is értelmezhető szinten térnek el.

24 Pári–Papházi–Trieb–Agócs, 2023. Öröklődő családi minták. i. m. 267–280.

A testvér léte és a gyermekvállalás kapcsolata

A határon túli magyarok gyermekvállalási szándékainak vizsgálatánál a gyermekek száma (a vér szerinti, nevelt, örökbe fogadott gyerekekkel együtt), az ideális gyermekszám, az összesen vágyott gyermekszám,²⁵ és az a kérdés, hogy tervez-e gyermeket a kérdezett öt éven belül, releváns az elemzésünk szempontjából. A konkrét gyermekszámok mellett a gyermekvállaláshoz kapcsolódó attitűdöket is megkérdezték, amelyeket elsősorban a szülők értékrendszerének átadásával hozhatunk összefüggésbe.²⁶

A gyermekvállalás legfontosabb tényezői

A mintában sok a gyermektelen, ezért a meglévő gyermekek átlaga igen alacsony. Ez viszont részben annak következménye, hogy a 18–49 évesek körében végezték a felmérést, így a befejezett termékenység például nem mérhető. A válaszadók jóval több gyermekre vágnak, és még ennél is magasabb az ún. ideális gyermekszám, ami a kívánatosnak tartott családnagyságra utal.²⁷

A gyermekvállalással kapcsolatos tényezők tekintetében lényeges összefüggés, hogy az egyes tényezők másképp hatnak a tényleges, az ideális és a vágyott gyermekszámra. Míg – az Eta együtthatókból látható, hogy – a meglévő gyermekszámra legjelentősebben az életkor és a családi állapot hatnak, ugyanakkor ezek kevésbé befolyásolják az ideális és a vágyott gyermekszámot, amelyekre viszont erősebben hat a vallásosság, és még inkább a már meglévő gyermekszám, méghozzá úgy, hogy akinek több a meglévő gyermeke, az többet is tart ideálisnak, valamint az ideális és vágyott gyermekszám egymással is szoros, pozitív összefüggésben vannak (4. táblázat).

25 „Összesen hány gyermeket szeretne? (Ha már van gyermeke, vagy épp gyermeket vár, hány gyermeket szeretne összesen a meglévőkkel és az esetleg jelenleg várt gyermekkel együtt?)”

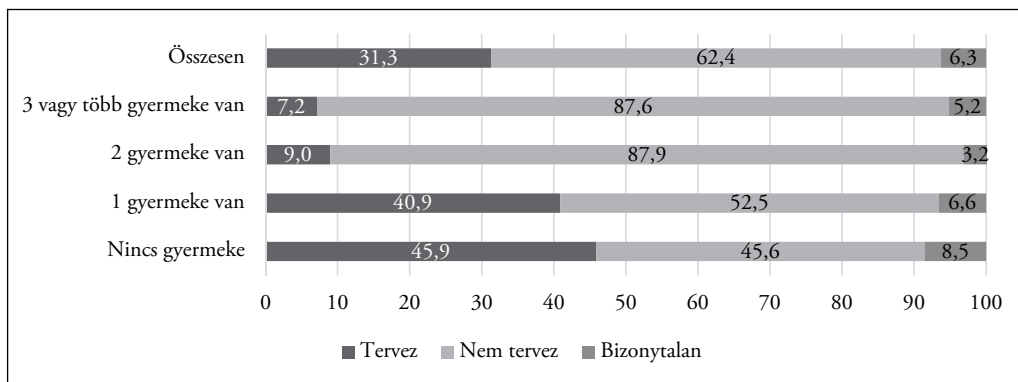
26 Spéder Zsolt: Mintaváltás közben. A gyermekvállalás időzítése az életútban, különös tekintettel a szülők iskolai végzettségére és párkapcsolati státusára. *Demográfia*, 2006. 49 (2–3). 119.

27 Papházi Tibor – Tárkányi Ákos – Kapdebo Ágnes: Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 85.

Megnevezés	Meglévő gyermekszám		Ideális gyermekszám		Vágyott gyermekszám	
	átlaga	elemszám	átlaga	elemszám	átlaga	elemszám
Nem						
Férfi	1,19	990	2,18	959	2,07	941
Nő	0,90	1004	2,24	965	2,14	938
Összesen	1,05	1994	2,21	1923	2,10	1879
Korcsoport						
18–29 éves	0,22	639	2,18	623	2,16	605
30–39 éves	1,17	665	2,18	643	2,13	629
40–49 éves	1,70	688	2,27	656	2,03	643
Összesen	1,05	1992	2,21	1921	2,10	1878
Iskolai végzettség						
Legfeljebb általános iskola	1,24	302	2,31	284	2,18	276
Középfokú, érettségi nélkül	0,96	366	2,17	362	2,06	349
Középfokú, érettségivel	0,99	802	2,18	766	2,07	756
Felsőfokú vagy magasabb	1,08	521	2,24	509	2,15	495
Összesen	1,05	1991	2,21	1920	2,10	1876
Családi állapot						
Egyedülálló	0,32	717	2,13	691	2,01	652
Házas	1,67	954	2,30	927	2,20	922
Élettársi kapcsolatban él	0,83	319	2,14	302	2,01	301
Összesen	1,05	1990	2,21	1920	2,10	1875
Vallásosság						
Egyház tanításai szerint vallásos	1,24	623	2,34	603	2,25	592
Maga módján vallásos	1,02	1003	2,21	977	2,09	953
Nem tudja, hogy vallásos-e	0,73	110	2,00	105	1,94	102
Nem vallásos	0,69	219	1,99	208	1,82	205
Összesen	1,04	1955	2,22	1893	2,10	1851
Meglévő gyermekek száma						
Nincs gyermeke			2,13	801	2,00	758
1 gyermeke van			2,05	415	1,75	410
2 gyermeke van			2,27	557	2,19	559
3 vagy több gyermeke van			2,96	140	3,39	142
Összesen			2,21	1913	2,11	1868

4. táblázat: A gyermekvállalás mintázatai a határon túli magyarok körében, 2023

A tervezett gyermekek összefüggése azonban a meglévő gyermekszámmal inkább fordított, mert a leggyakoribb két-három gyermekes családmodellben a tervezési megfontolás a meglévőt egészíti ki.²⁸ A határon túli magyarok mintájában is látható, hogy a tervezést legerősebben a meglévő gyermekek száma befolyásolja, a több meglévő gyermek esetében a tervezők aránya csökken és viszont. A tervezés azonban a következő öt évre vonatkozott, az így nem tervezők tehát nem tekinthetők egyáltalán nem tervezőknek (2. ábra).

2. ábra: A következő öt évben tervez-e gyermeket, %

Megjegyzés: Az esetleg jelenleg várt gyermekén kívül, 18–49 éves korosztály.

N = 1982, Cramer V = 0,286, p<0,001.

A testvérek szerepe a gyermekvállalásban

A testvérek száma pozitív kapcsolatot mutat a gyermekvállalással, ahogy ezt egy 2023-as felmérés is megerősítette.²⁹ Az eredmények alátámasztják, hogy a családi környezet (testvérek száma) befolyásolja az egyének gyermekvállalási preferenciáit. A mért gyermekszám átlagai pozitív korrelációt mutatnak a testvérek számával: a testvérek hiánya esetén 0,78-as átlagot mérünk, míg a négy vagy annál több testvérrel rendelkezők csoportjában ez az érték 1,79-re emelkedik. Hasonló tendencia érvényesül az „ideális” és a „vágyott” gyermekszám esetében is (5. táblázat).

²⁸ Uo. 76.

²⁹ Pári András – Papházi Tibor – Trieb Mariann – Agócs Gergely, 2023. Öröklődő családi minták. i. m. 267–280.

Testvérek száma	Meglévő gyermekszám* (átlag; N)	Ideális gyermekszám** (átlag; N)	Vágyott gyermekszám*** (átlag; N)
Nincs testvér	0,78 (313)	2,01 (306)	1,75 (293)
1 testvér	0,97 (1030)	2,18 (994)	2,08 (974)
2 testvér	1,18 (380)	2,36 (370)	2,30 (360)
3 testvér	1,32 (140)	2,41 (132)	2,23 (131)
≥ 4 testvér	1,79 (97)	2,38 (87)	2,55 (86)
Összesen	1,05 (1958)	2,21 (1889)	2,10 (1844)

5. táblázat: Testvérek száma és a gyermekvállalás kapcsolata a határon túli magyarok körében

* Eta 0,206, $p < 0,001$; ** Eta 0,179, $p < 0,001$; *** Eta 0,206, $p < 0,001$

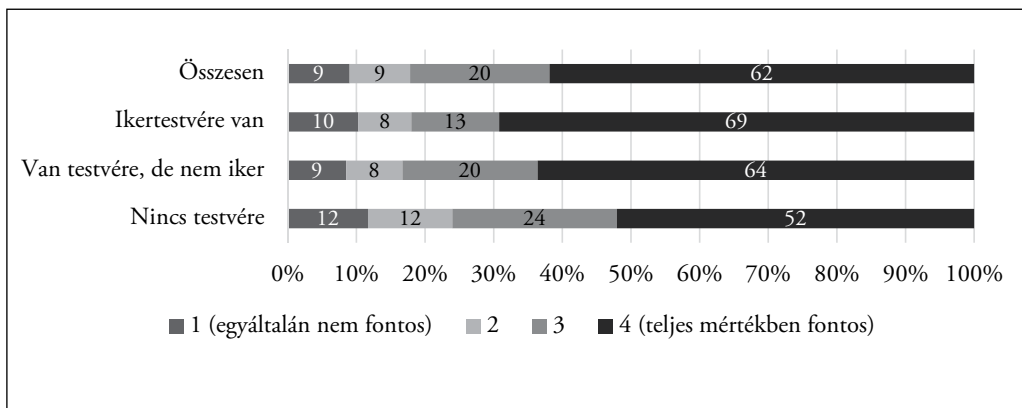
A legnagyobb különbség az ideális (2,01) és a vágyott (1,75) gyermekszám között látható az egyik csoportjában (különbség = 0,26), ami a gyermekvállalással kapcsolatos döntések mögött álló szocializációs motívumokkal magyarázható. A legalább egy testvér jelenléte már pozitívan befolyásolja a gyermekvállalási normákat, az ideális és vágyott értékek közel kerülnek egymáshoz (különbség = 0,10). Az összefüggést más tényezők, így a kérdezett szüleinek iskolai végzettsége, társadalmi, anyagi helyzete is erőteljesen befolyásolja, ezért az összefüggés nem jelent oksági kapcsolatot.

Az ikertestvérrel rendelkezők esetén megállapítható, hogy a tényleges gyermekszámuk elmarad a testvérrel (de nem ikerrel) rendelkezőktől, ennek az oka valószínűleg az, hogy viszonylag többen még egyedülállóak, ami a minta összetételéből is adódik. Az ikrek körében megfigyelhető tényleges gyermekszámot illető alacsonyabb értékeket a szakirodalom is megerősíti, hiszen pl. az egypetéjűeknél az erős kötődés az ikertestvérhez és ennek hatására a később kialakításra kerülő párkapcsolat meghatározó tényező. Mindezek folyamánként a későbbi gyermekvállalási attitűdök is jellemzőbbek náluk, mint a teljes népességben.³⁰ Ez lehet a 18–49 évesek mintájának a specifikuma is, mert korábbi vizsgálatok azt találták, hogy az ikrek nagyobb arányban élnek párkapcsolatban, mint a testvérrel rendelkező nem ikrek.³¹ Az ideális gyermekszám tekintetében viszont egyező a kutatással, hogy az ideális gyermekszám az ikrek esetében a legmagasabb, és a vágyott gyermekszám is közelebb áll a testvérekhez, mint a ténylegesen meglévő gyermekszám esetében.

30 Stewart, 2000. Towards the social analysis of twinship. i. m. 719–737.

31 Pári András – Palagyi Réka: Az egészségi állapot és az egészségmagatartás jellemzői iker és nem iker típusú testvércapcsolatokban. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk). *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 138.

Az ikrek körében mért erősebb szocializációs kötelekek hatásával magyarázható, ha az attitűdökkel való kapcsolatot vizsgáljuk külön a testvérek és külön az ikertestvérek körében. A határon túli vizsgálatban öt gyermekvállalással kapcsolatos attitűdkérdés közül egy tekinthető relevánsnak a testvérek és ikertestvérek elkülönített vizsgálatának szempontjából, az, amelyik a gyermekvállalás fontosságát kérdezi. E szerint az ikertestvérrel felnőők között felülreprezentáltak azok, akik a gyermekvállalást teljes mértékben fontosnak gondolják (3. ábra) – ez természetesen nem azt jelenti, hogy a testvér nélküliek nem tartják fontosnak –, ezért a határon túli magyarok véleménye megerősíti, hogy „A nagycsalád szerepe meghatározó az ikrek szocializációjában, és ez a testvérkapcsolataikon keresztül pozitívan hat a pszichoszociális mutatóikra. Tehát a családnak és ezen belül a testvérkapcsolatoknak rendkívül fontos szerepük van, mely az iker személyek körében természet szerint megfigyelhető.”³² A két vizsgálat közti módszertani különbségek nem elhanyagolhatók az összefüggés vizsgálatánál.

3. ábra: A gyermekvállalás fontossága testvérkapcsolatok szerint, %
Megjegyzés: Cramer V 0,067, N = 1947, sig 0,007

A házasságkötéssel kapcsolatos attitűdök

A házasságban élők körében a legmagasabb a gyermekszám (itt a legmagasabb az ideális gyermekszám is), ami egyben a vágyott gyermekszám legmagasabb átlagát is magával hozza, és a gyermekvállalás magasabb értékét is jelenti. A házasság tehát egy fontos kérdés a jövőbeli termékenység alakulását tekintve, ezért az adatgyűjtés számos kérdéssel próbálta a határon túliak házassághoz való viszonyát megismerni, beleértve még a válás lehetőségét is.

32 Uo. 142.

A házassággal kapcsolatos állításokat négyfokú skálán lehetett értékelni, ahol az 1-es azt jelentette, hogy egyáltalán nem ért egyet vele, a 4-es pedig, hogy teljes mértékben egyetért, az egységes értelmezhetőség érdekében két állításnak a skáláját megfordítottuk.³³ A kérdések összefüggő és egyenértékű tartalmuk miatt alkalmasnak látszottak, hogy faktoranalízissel keressünk köztük összefüggő változócsoportokat, kettő kivételével, amelyek válással kapcsolatosak voltak, ezeket a faktorelemzésbe nem vontuk be.³⁴ A megmaradó 9 változóból egyet el kellett hagyni az alacsony kommunalitása miatt,³⁵ a többi pedig 3 faktort eredményezett (6. táblázat).

Bevont változók	Faktorok		
	1 – házasság mint érték	2 – családi kohézió és gyermekvállalás a házasságban	3 – a házasság hasznossága
A házasság idejétmúlt intézmény	0,602		
A házasság élethosszig tart	0,545		
A házasság csak papírforma	0,679		
A házasság előnyt jelent hivatalos ügyekben			0,706
A házasság anyagi biztonságot jelent			0,515
A házasság mélyebb elköteleződést jelent	0,492		
Egy jól működő család alapja a házasság		0,827	
A gyermekvállaláshoz fontos a házasság		0,752	

6. táblázat: A házassággal kapcsolatos kijelentésekkel való egyetértés faktorai
Megjegyzés: KMO 0,741, a három látens változó együttes magyarázott varianciája 47,194 %, az illeszkedés szignifikanciája 0,015 volt.

Míg az első faktort úgy interpretálhatjuk, hogy az a házasság ideális értékeivel kapcsolatos attitűdöket fejezi ki, a második a házasság családi kohéziós és gyermekvállalási faktorát testesíti meg, míg a harmadik a házasság hasznosságát.

33 A 25.1, a házasság idejétmúlt intézmény és a 25.5, a házasság csak papírforma állításokkal való fokozott egyetértés ellentétes irányú a házasság elfogadottsága, pozitív értékelésének kifejeződése szempontjából.

34 A két kihagyott kérdés volt:

25.3 Ha egy házasság boldogtalanra válik, jobb, ha elválnak, még ha van is gyermekük;

25.4 Akiknek kiskorú gyerekeik vannak, együtt kell maradniuk.

35 25.9 Egy kevésbé jó házasságban is boldogabb az ember, mint egyedül.

Azt tapasztaljuk, hogy mind a házasság ideális értékeit, mind a házasság kohéziós erejét és gyermekvállalással kapcsolatos erejét elsősorban a házások, az egyház szerint vallásosak és a gyermekvállalást legfontosabbnak tartók preferálják elsősorban. Az ikertestvér létének hatása a mintában nem kiugró ezekben a kapcsolatokban, ami érthető, hiszen a mintavételből adódóan kevesebb iker él házasságban és inkább a maguk módján vallásosak.

A gyermekvállalás fontosságának az egykéknél a legalacsonyabb (3,16), a nem iker testvérekkel rendelkezők körében már magasabb, míg az ikertestvérral rendelkezők esetén a legnagyobb (3,4), a teljes minta átlagértéke 3,35 (7. táblázat). Egyváltozós varianciaanalízis (ANOVA) alapján a testvéri státusz szignifikáns hatást gyakorol a gyermekvállalás fontosságára ($p < 0,001$), azonban ennek mértéke csekély ($\eta = 0,085$). Mindez arra utal, hogy a testvéri státusz az átlagértékek variációjának kevesebb mint 1%-át magyarázza, tehát az eredmények arra engednek következtetni, hogy bár a testvéri státusz, különösen az ikertestvér megléte magasabb fontossági értékeléssel jár, a gyermekvállalás megítélését elsősorban más tényezők befolyásolják.

Testvéri státusz	Átlag (Mean)	N	Szórás (SD)
Nincs testvére	3,16	317	1,044
Van testvére, de nem iker	3,39	1591	0,953
Ikertestvére van	3,40	40	1,023
Összesen	3,35	1948	0,973

7. táblázat: A gyermekvállalás fontosságának átlagértékei, testvértípusok szerint
Megjegyzés: Eta 0,085; $p < 0,001$

A házasság hasznosságát bemutató harmadik faktor esetében egyik vizsgált változó – így a testvérek vagy ikertestvérek megléte – sem mutatott szignifikáns korrelációt. Hasonlóképpen a testvérek és ikertestvérek jelenléte nem befolyásolta a válások előfordulását, és nem volt hatással a tízfokú skálán mért párkapcsolati elégedettségre sem. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy általában a házas, gyermekes és több gyermeket tervező személyek magasabb párkapcsolati elégedettséget jeleztek. A jó házasság jellemzőit vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a testvéri kapcsolatoknak ebben a mintában csekély a relevanciájuk; az ikertestvérekkel rendelkezők ugyan nagyobb súlyt tulajdonítanak a megfelelő anyagi körülményeknek, de mivel ebbe a csoportba kevesen tartoznak, az összefüggés nem szignifikáns. Érdekességgént említhető, hogy az ikertestvérral rendelkezők körében valamelyest

nagyobb arányban jelent meg a házasság megléte a gyermekvállaláshoz kapcsolódóan, ami feltehetően abból adódik, hogy ők egyébként kevesebben élnek házasságban és rendelkeznek gyermekkel.

Tehát azzal, hogy „*a gyermekvállaláshoz fontos a házasság*”, a testvéri státusztól függően nőtt az egyetértés: az egykék 50%-a, a nem iker testvérekkel rendelkezők 59%-a, míg az ikertestvérekkel rendelkezők 63%-a értett egyet a kijelentéssel. A különbség szignifikáns ($p = 0,017$), de a kapcsolat gyenge (Cramer $V = 0,065$). Ez arra enged következtetni, hogy bár a testvérek, különösen az ikrek – a gyermekvállalás kapcsán – inkább a házasság szerepének hangsúlyozásával értenek egyet, de ez összességében alacsony prediktív erővel bír. Érdemes lenne további kutatásokat, nagyobb mintán végezni és feltárni a házassághoz való viszony más meghatározóit (például vallási meggyőződés, társadalmi-normatív elvárások, felmenői családi minták stb.).

Összegzés

A testvéri kapcsolatok elemzése a nemzeti kisebbségi környezetben rámutat arra, hogy a reprodukciós attitűdök alakulásában a családon belüli minták és közösségi normák egyaránt meghatározóak, azonban a jövőbeli kutatásokban még számos lehetőség nyílik arra, hogy ezt alaposabban megvizsgálják.

Tanulmányunkban a határon túli 18–49 éves magyarok véleményét elemeztünk arról, hogy a testvérkapcsolatok milyen kimutatható szerepet játszanak a kérdezettek gyermekvállalási és házassági attitűdjeiben. A vizsgálatot számos módszertani tényező állította kihívás elé, azonban egy izgalmas és kevésbé kutatott témával az ikertestvérrel rendelkezők újszerű elemzését végeztük el. Az eredmények több szempontból igazolják a korábbi kutatások főbb megállapításait: a több testvérrel rendelkezők elsősorban alacsonyabb státuszú családokban nőttek fel, és itt a gyermekvállalás iránti fokozottabb elköteleződés is megjelenik.

A hazai kutatások eredményétől eltér, hogy a határon túli magyarok között az ikrek jellemzően nehezebb anyagi helyzetben vannak, és alacsonyabb végzettségűek, mint az anyaországban élő ikrek.³⁶ Kérdéses, hogy ez mennyiben köszönhető a nemzeti kisebbségi létnek, avagy a mintavétel sajátosságával és alacsony elemszámmal magyarázható, ezért további kutatást lenne érdemes nagyobb mintán végezni ebben a témában is, hogy érdemi választ kapjunk erre a kérdésre.

36 Pári–Engler, 2023. A testvérmintázat szerepe... i. m. 105–115.; András Pári – Ágnes Engler: The role of sibling patterns in the educational attainment of Hungarian twins. *Twin Research and Human Genetics*, 2024. 27 (4–5). 231–240.

Megállapítható, hogy a több testvérrel rendelkezőknek átlagosan több gyermekük is van, és – ezzel összefüggésben – a vágyott gyermekszámuk is nagyobb. Viszont a legmagasabb ideális gyermekszám azok körében a legmagasabb, akik ikertestvérrel (is) rendelkeznek, és ez a korábbi kutatások szerint a szülői család értékrendjére, szocializációs hatásaira is vezethető vissza.

A házassággal kapcsolatos értékválasztások állításait faktoranalízissel vizsgáltuk, és azt tapasztaltuk, hogy a házassággal mint értékkel egyetértés elsősorban a háttérváltozókkal mutat összefüggést, vagyis a házasságot a többgyermekesek, illetve több gyermekre vágyók, az egyház szerint vallásosak és – értelemszerűen – a házasságban élők támogatják. A testvérek és ikertestvérek megléte ezek mellett nem kiemelkedő hatású, de megfigyelhető, hogy a testvérrel rendelkezők átlagértékei magasabbak, azaz inkább egyetértenek a házasság összevont pozitív értéktartalmával, ahogy az ikertestvérrel rendelkezők véleménye is ezzel megegyezik.

Irodalomjegyzék

Drjenovszky Zsófia – Hegedűs Rita – Pári András – Engler Ágnes (szerk.): *Társadalomtudományi ikerkutatások*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2024.

Engler Ágnes – Markos Valéria – Major Enikő: Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség: Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 49–65.

Fűrész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente: *Kötélékek*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2024. Letöltés helye: www.koppmariaintezet.hu; letöltés ideje: 2026. 06. 24.

Fűrész Tünde – Székely Levente: A tervezett gyermekek számának alakulása a 2010-es években. *KAPOCS*, 2019. (1–2). 3–17. DOI: <https://doi.org/10.63582/kapocs.2019.1-2.1>

Gyorgyovich Miklós: Módszertan. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család – érték – tér*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2023. 9–12.

Karácsonyi Dávid – Kincses Áron: Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények*, 2010. 134 (1). 31–44.

Kincses Áron: *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatainak vizsgálata*. Központi Statisztikai Hivatal: Budapest, 2012.

Kohler, Hans-Peter – Rodgers, Joseph L. – Christensen, Kaare: Is fertility behavior in our genes? Findings from a Danish twin study. *Population and development review*, 1999, 25 (2). 253–288.

Kohler, Hans-Peter – Knudsen, Lisbeth B. – Skytthe, Axel – Christensen, Kaare: The fertility pattern of twins and the general population compared: Evidence from Danish cohorts 1945–64. *Demographic Research*, 2002. 6 (14). 397–422. DOI: <https://doi.org/10.4054/mpidr-wp-2002-005>

Lyngstad, Torkild Hovde – Prskawetz, Alexia: Do siblings' fertility decisions influence each other? *Demography*, 2010. 47 (4). 923–934. DOI: <https://doi.org/10.1007/bf03213733>

Monden, Christiaan – Pison, Gilles – Smits, Jeroen: Twin peaks: More twinning in humans than ever before. *Human Reproduction*, 2021. 36 (6). 1666–1673. DOI: 10.1093/humrep/deab029

Papházi Tibor – Béres Orsolya – Baraté Edina – Trieb Mariann – Székely András: Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külföldi magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (3). 7–36.

Papházi Tibor – Tárkányi Ákos – Kapdebo Ágnes: Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 69–91.

Pári András – Engler Ágnes: A testvérmintázat szerepe az ikrek iskolai végzettségének megszerzésében. In: Molnár-Kovács Zsófia – Hegedűs Rita – Pári András – Engler Ágnes (szerk.): *21. századi képességek, írásbeliség, esélyegyenlőség*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Neveléstudományi Intézet: Pécs, 2023. 105–115

Pári András – Engler Ágnes: The role of sibling patterns in the educational attainment of Hungarian twins. *Twin Research and Human Genetics*, 2024. 27 (4–5). 231–240. DOI: <https://doi.org/10.1017/thg.2024.37>

Pári András – Palagyi Réka: Az egészségi állapot és az egészségmagatartás jellemzői iker és nem iker típusú testvérkapcsolatokban. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 138.

Pári András – Papházi Tibor – Trieb Mariann – Agócs Gergely: Öröklődő családi minták: a testvérszám és a gyermekvállalás kapcsolata. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család – érték – tér*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2023. 267–280.

Pári András: A megemelkedett ikerszületési arányszámok körülményei és területi vonatkozásai Magyarországon. *Területi Statisztika*, 2011. 14 (6). 620–637.

Pison, Gilles – D'Addato, Agata V.: Frequency of twin births in developed countries. *Twin Research and Human Genetics*, 2006. 9 (2). 250–259. DOI: <https://doi.org/10.1375/twin.9.2.250>

Pison, Gilles – Monden, Christiaan – Smits, Jeroen: Twinning rates in developed countries: Trends and explanations. *Population and Development Review*, 2015. 41 (4). 629–649. DOI: [10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x)

Rijken, Arieke J. – Liefbroer, Aart C.: The influence of partner relationship quality on fertility. *European Journal of Population*, 2009. 25 (1). 27–44. DOI: [10.1007/s10680-008-9156-8](https://doi.org/10.1007/s10680-008-9156-8)

Spéder Zsolt: Mintaváltás közben. A gyermekvállalás időzítése az életútban, különös tekintettel a szülő nők iskolai végzettségére és párkapcsolati státusára. *Demográfia*, 2006. 49 (2–3). 113–149.

Stewart, Elisabeth A.: Towards the social analysis of twinship. *British Journal of Sociology*, 2000. 51 (4). 719–737.

Tóth Géza – Kincses Áron: A Kárpát–Pannon térség gazdasági térszerkezete. *Statisztikai Szemle*, 2024. 102 (5). 397–414.

Updegraff, Kimberly A. – McHale, Susan M. – Whiteman, Shawn D. – Thayer, Shawna M. – Delgado, Melissa Y.: Adolescent sibling relationships in Mexican American families: Exploring the role of familism. *Journal of Family Psychology*, 2005. 19 (4). 512–522. DOI: [10.1037/0893-3200.19.4.512](https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.4.512)

Vita Emese – Geambaşu Réka: A határon túli magyar fiatalok párkapcsolat-formálódásának trendjei az ezredforduló után. *Kisebbségi Szemle*, 2022. 7 (2). 7–40.

Vita Emese (szerk.): *Fontos döntések – Párválasztás és családalapítás külföldön*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2020.

Whiteman, Shawn D. – Becerra Bernard, Julia M. Becerra Bernard – McHale, Susan M.: The nature and correlates of sibling influence in two-parent African American families. *Journal of Marriage and Family*, 2010. 72 (2). 267–281. DOI: [10.1111/j.1741-3737.2010.00698.x](https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00698.x)

GAZSÓ DÁNIEL

A DIASZPÓRÁBAN ÉLŐ MAGYAR CSALÁDOK
JELLEGZETESSÉGEI

Jelen tanulmány a „Kötélékek – Családkutatás a külföldi magyarok körében” intézményközi projekt keretében végzett online kérdőíves kutatás eredményeit közli. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS), az Ifjúságkutató Intézet, valamint a Nemzetpolitikai Kutatóintézet (NPKI) 2023–2024-ben közösen végzett kutatása – a KINCS és az NPKI 2018-as vizsgálatának folytatásaként – a külföldi magyar közösségek családszociológiai és demográfiai jellemzőinek feltárására irányult.¹ Az erdélyi, felvidéki, vajdasági és kárpátaljai magyarok párválasztási szokásaira, gyermekvállalással és családalapítással kapcsolatos attitűdjeire vonatkozó felmérést 2024-ben kiterjesztettük a Kárpát-medencén kívül, diaszpórában élő magyarokra is. Az ő lekérdezésükre előállított online kérdőív az általános családszociológiai és demográfiai jellemzők mellett tartalmazott a kivándorlás motivációira, a migrációs szándékokra, valamint a diaszpóralétre irányuló kérdéseket is.

A kérdőívet közösségimédia-felületeken keresztül, valamint a hétvégi magyar iskolák közreműködésével juttattuk el a célcsoportokhoz. A 2024. március 11. és május 2. között zajló adatgyűjtés során összesen 1152 fő töltötte ki a kérdőívet a világ legkülönbözőbb pontjairól. A beérkezett adatok feldolgozása során kiszűrtük azokat a válaszadókat, akik a kérdések kevesebb mint 30%-ára adtak választ. A szűrést követően összesen 1060 értékelhető kérdőív maradt.

Tudatában annak, hogy a minta nem reprezentatív és elemszáma igen csekély, a kutatás eredményeiből messzemenő következtetések nem vonhatók le, de általános tendenciák kiolvashatók belőlük, különösen az elvándorlás mögött álló motivációk, a visszavándorlási hajlandóság, a házasságkötési szándék, valamint a gyermekvállaláshoz és -neveléshez

1 A 2018-ban megvalósult kutatás eredményeit a *Kisebbségi Szemle* 2019/3-as és 2019/4-es lapszámaiban közölt tanulmányok összegzik. A 2023–2024-ben készült kutatás eredményei a folyóirat 2025/3-as, valamint jelen lapszámában olvashatók. A folyóirat lapszámai az alábbi linken érhetők el: <https://bgazrt.hu/nemzetpolitikai-kutatointezet/folyoiratok/kisebbségi-szemle/>

ideálisnak tartott környezet kapcsán. A kutatás eredményeinek közlése előtt három rövid, összegző fejezetben ismertetem a diaszpóra vizsgálatának fogalmi kereteit és módszertani kihívásait, valamint a jelenkori magyar migrációs folyamatok főbb jellemzőit.

Fogalmi keretek

A külhoni magyar közösségek két nagyobb kategóriára oszthatók. Egyrészt vannak a határváltoztatások következtében kialakult ún. *autochton*, őshonos kisebbségi közösségek. Ezen a kategórián belül további két altípust különböztethetünk meg egymástól: az etnikai tömbben élő közösségeket, valamint a szórványban élőket. Utóbbi nem összekeverendő a diaszpórával! A szórvány kifejezést a helyben kisebbséggé vált és a tömbszerűségéből fokozatosan vesztő, etnikai és nemzeti közösségek megnevezésére használjuk. A szórványosodás szoros összefüggésben áll az őshonos kisebbségi közösségek létszámcsökkenésével, etnikai térvesztésével, valamint az etnikai reprodukcióhoz szükséges intézményrendszerhez való hozzáférés kérdésével.²

A külhoni magyarok másik kategóriáját képezik az ún. *allochton*, migrációs eredetű közösségek. Jelen tanulmány fókuszában ez utóbbi közösségtípus áll. A fogalmi kereteket tisztázva, diaszpórának hívjuk azokat a 1) földrajzilag széttagolt migrációs eredetű makroközösségeket, melyek 2) az őket körülvevő társadalomba integrálódtak, de nem teljesen asszimilálódtak, és 3) szimbolikus vagy akár pragmatikus kapcsolatban állnak más területeken élő, de azonos származásúnak vélt rokon közösségekkel, valós vagy elképzelt őhazájukkal, illetve anyaországukkal.³

A diaszpóra alapján véve egy közösségi létforma és nem egyénileg választott életstílus. A migrációs eredet mint a diaszpóra alapkritériuma elsősorban nem a tényleges, tehát a személyesen átélt migrációt jelenti, hanem az elvándorlás eseményének kollektív tudatban való megjelenését, szimbolikus, közösségformáló erejét. A kulturális asszimiláció elkerülésénél szintén a közösségi léten van a hangsúly: az etnikai határok intézményesülésén, a diaszpóra szervezeti életének kialakításán.

A diaszpóra mint közösségi létforma egy hosszú távú jelenség. A befogadó ország társadalmába való integráció és az etnikai határmegtartás nem egyik napról a másikra történik.

2 A szórványról lásd bővebben Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadó: Budapest, 2005; Tátrai Patrik: A Kárpát-medencei magyar szórványok településszerkezete és főbb demográfiai jellemzői. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (1). 7–31.

3 A diaszpóra kategória meghatározásának kritériumairól lásd bővebben Gazsó Dániel: An Endnote Definition for Diaspora Studies. *Minority Studies*, 2015. 18. 161–182.

Következésképpen a népvándorlás, még ha tömeges méretet ölt is, nem feltétlenül vezet diaszporikus közösségek kialakulásához. Az újonnan elvándorlókról még nem tudhatjuk, hogy az őket befogadó ország társadalmába integrálódnak-e, vagy továbbvándorolnak, esetleg idővel hazaköltöznek, illetve hogy helyben maradásuk esetén törekednek-e az etnikai határok megtartására, vagy a társadalmi beilleszkedés folyamatában kulturálisan is asszimilálódnak. Arra a kérdésre, hogy az elmúlt évtizedben tapasztalt magyar emigrációs folyamatok a világban szétszórt diaszpóráközösségeket hosszú távon gyarapítják-e vagy sem, csak az idő adhat választ.

1. ábra: A külföldi magyar közösségek tipológiája

Forrás: a szerző szerkesztése

Az online kérdőíves kutatásunk a magyar diaszpóra megszólítását célozta, a válaszadók között azonban jelentős számban voltak olyanok, akiknek a besorolása bizonytalan. Túlnyomó többségük (88%) nem abban az országban született, ahol a kérdőív kitöltésekor élt. Több mint egyötödük (22%) a lekérdezést megelőző tíz évben, vagyis 2014 után vándorolt oda, ugyanakkor sokan közülük nem a szülőföldjükről érkeztek, hanem egy másik külföldi országból. Következésképpen az előbb meghatározott diaszpórákategóriából egyes válaszadók kiesnek: társadalmi integrációjuk még kezdeti szakaszban van, illetve a kulturális asszimilációval összefüggő identitásbeli kérdéseket eddig csak korlátozott mértékben tapasztalhatták meg. Az emigrációs lét és a diaszpóralét megkülönböztetésére nem áll rendelkezésre egységesen elfogadott, általános kritériumrendszer. A kérdőívben adott válaszok önmagukban, mélyebb kontextuális ismeretek hiányában nem teszik lehetővé annak egyértelmű eldöntését, hogy egy adott válaszadó a diaszpóra vagy inkább a migráns kategóriájába sorolható-e. Ennek megfelelően e szempont alapján nem került sor a válaszadók szűrésére.

A migrációkutatás fogalmi kereteit illetően különbséget kell tenni a migráns népesség állományára vonatkozó, ún. *stock* adatok – vagyis a letelepedett, tartózkodási engedéllyel rendelkező vagy honosított külföldi állampolgárokra vonatkozó mutatók – és a migráció alakulását, trendjeit és intenzitását leíró, ún. *flow* adatok között. Utóbbiak esetében kulcskérdés, hogy az adminisztratív statisztikákban hivatalosan ki minősül migránsnak. A nemzetközi népvándorlás, azaz az országhatárokat átlépő népmozgás vizsgálatában az egyik legfontosabb kritérium a célországban eltöltött idő hossza. Tekintettel arra, hogy a vándorlók egy része a befogadó országot csupán tranzitországgként kezeli, majd továbbvándorol, hazatér, vagy cirkuláris migrációt folytat, első lépésként szükséges megkülönböztetni a rövid és a hosszú távú migrációt.⁴ E megkülönböztetés legszélesebb körben elfogadott alapelvét az Egyesült Nemzetek Szervezetének nemzetközi vándorlás méréséről szóló 1998. évi ajánlása adja, amelynek értelmében nemzetközi migráns az a személy, aki legalább 12 hónapra megváltoztatja a tartózkodási országát.⁵ Az Európai Unió Statisztikai Hivatala (Eurostat) és a magyar Központi Statisztikai Hivatal (KSH) egyaránt ezt a definíciót alkalmazza. Mindezen fogalmi keretek és meghatározások ellenére a diaszpóra- és migrációkutatás módszertani problémái korántsem tekinthetők megoldottnak.

Módszertani kihívások

A diaszpóra és a népvándorlás kutatásában – különösen a survey módszer alkalmazása esetén – a legnagyobb kihívást az alapsokaság meghatározása jelenti. A világban szétszórtnak magyar közösségek számszerű meghatározását több tényező is megnehezíti.

- Népszámlálási adatok hiányossága
A befogadó országok nagy hányadában a népszámlálások alkalmával nem kérdezik meg az összeírt személyek etnikai, nemzeti hovatartozását. E tekintetben csak a születési helyet és az állampolgárságot veszik figyelembe. Ilyen feltételek mellett az emigráns magyarok leszármazottai sehol sincsenek magyarként feltüntetve, annak ellenére, hogy sokan közülük büszkén vállalják magyar identitásukat, és aktívan részt vesznek a diaszpóra szervezeti életében.

4 Kovács András – Soltész Béla (szerk.): *Mit tudunk a kivándorlásról? Műhelybeszélgetések*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2018.

5 United Nations: *Recommendations on Statistics of International Migration*. Revision 1, Statistical Papers, Series M, No. 58. 1998. Letöltés helye: <https://unstats.un.org>; letöltés ideje: 2025. 12. 15.

- **Etnikai rejtőzködés**
A statisztikai adatok begyűjtésére alkalmazott kérdőív, még ha tartalmaz is etnikai, nemzeti hovatartozásra vonatkozó kérdést, nem biztos, hogy arra mindenki válaszol. Az etnikai rejtőzködés lehetősége minden nagymintás lekérdezésnél fennáll, kiváltképp a migrációs eredetű közösségek esetében, ahol a vegyes házasság és az abból fakadó többes etnikai kötődés gyakori jelenségnek számít.
- **Származásra vonatkozó kérdések tág értelmezése**
Több országban, különösen a tengerentúlon – az Egyesült Államokban, Kanadában és Ausztráliában – a népszámlálások során feltett nemzeti vagy etnikai hovatartozásra vonatkozó kérdéseket (*ethnic ancestry, cultural origin*) nem csupán az egyén identitására, hanem tágabb értelemben a származásra és a családi gyökerekre is értelmezik. Az így magyar származásúnak minősített népesség csupán töredéke beszél magyarul, ami arra enged következtetni, hogy közülük sokaknak nincs magyar nemzettudatuk, és nem kapcsolódnak a diaszpórák közösséghez.
- **Kétes adatok a magyar emigrációs hullámok méretéről**
Történeti megközelítésből vizsgálva a kérdést, nincsenek pontos adataink arról, hogy a nagyobb méretű kivándorlási hullámokkal hány magyar ember hagyta el a Kárpát-medencét. A történeti Magyarország területéről kiáramló emigrációs hullámok etnikailag vegyesek voltak. A befogadó országok a magyar nemzetiségű bevándorlókat egy kategóriába sorolták az Osztrák–Magyar Monarchiából érkező más nemzetiségűekkel. A két világháború között kivándorló magyarok többsége nem Magyarországról, hanem a szomszédos utódállamokból származott, így más ország állampolgáraként regisztrálták. Végül a 20. század második felében, az államszocializmus alatt „disszidáltak” száma a hivatalos nyilvántartásokban nem jelent meg teljeskörűen.
- **A jelenkori vándorlás látensei**
A mozgó népesség mérése önmagában komoly kihívást jelent.⁶ Az ezzel kapcsolatos módszertani nehézségeket tovább fokozza a helyváltogatások növekvő gyakorisága és az irányok, illetve célországok diverzifikálódása. A jelenkori magyar migrációs folyamatokat éppen ez a komplexitás jellemzi. A kivándorlók számát illetően a hazai statisztikák lényegesen alacsonyabb értéket mutatnak a külföldi tükörstatisztikáknál.⁷ A hazai adatokban ugyanis csak azok jelennek meg, akik a

6 Kapitány Balázs – Rohr Adél: Kivándorlás Magyarországról – egy új becslési eljárás eredményei. In: Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére*. KSH Népeségutodományi Kutatóintézet: Budapest, 2014. 67–84.

7 Blaskó Zsuzsa – Sik Endre – Ligeti Anna Sára: Magyarok külföldön. Mennyien? Kik? Hol? In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2014*. TÁRKI: Budapest, 2014. 351–372.

távozásukat hivatalosan bejelentik. Ezt a külföldre költözők csupán töredéke teszi meg, részben azért, mert közülük sokan nem végérvényesen tervezik elhagyni az országot. Önkéntes gazdasági migráció esetében ez egy gyakori jelenség. A ki- és visszavándorlásra vonatkozó magyarországi adatok forrását az Országos Egészségbiztosítási Pénztár – 2017-től a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő – nyilvántartása képezi. A magyar emigránsok közül sokan nem jelentkeznek ki ebből a nyilvántartásból még akkor sem, ha egy másik országban is rendelkeznek egészségbiztosítási jogviszonnyal. Ebben a látens csoportban jelentős számmal vannak ingázók is. A befogadó országok tükörstatisztikái a mérési különbségek miatt további módszertani dilemmákat vetnek fel. Ausztriában például – amely a magyar emigráció egyik meghatározó célországa – a három hónapot meghaladó tartózkodás esetén is regisztrálják az országba érkező külföldieket. Az egy évnél rövidebb ideig, átmenetileg az országban tartózkodók közül ugyanakkor csak azok jelennek meg a bevándorlási statisztikákban, akik a lakcímbejelentő nyomtatványon elsődleges lakóhelyként az ausztriai lakcímüket jelölik meg. A számbavételt tovább nehezíti, hogy egyre több olyan magyar állampolgár vándorol külföldre, aki nem Magyarországon született. Ez részben a 2011-ben bevezetett egyszerűsített honosítási eljárás közvetett következményeként értelmezhető: egyre nagyobb számban vándorolnak honosított külhoni magyarok a szomszédos országokból Nyugat-Európába. Mindemellett a hazai és a külföldi statisztikákban egyaránt „rejtve” maradnak azok a külföldön született magyar gyermekek, akiket Magyarországon nem anyakönyveztek. Mindebből adódóan az újonnan kivándorlókra, az ingázókra, a külföldön születettekre és a visszavándorlókra vonatkozó adatok bizonytalanok és pontatlanok.

Bármilyen úton próbálunk kísérletet tenni a világban élő magyarok létszámának megállapítására, tudományosan alátámasztott, igazolható eredményt nem kapunk. E tekintetben csak szakmai becslésekre hagyatkozhatunk, amelyek a módszertan sokrétűségéből adódóan igen eltérőek lehetnek. Következésképpen az *allochton*, migrációs eredetű közösségek kutatásában nem áll rendelkezésre a reprezentatív mintavétel lehetősége.

A magyar migráció jellemzői

A világ különböző pontjain fellelhető magyar diaszpórák közösségek kialakulásának okai Magyarország modern kori fejlődéstörténetében keresendők. A térségét sújtó háborúk, egymást követő politikai rezsimváltások és gazdasági válságok nagy méretű emigrációs hullámokat váltottak ki. Ide sorolható az első világháborút megelőző ún. paraszti exodus, a második világháború utáni negyvenötös és negyvenhetes, majd a forradalmat követő

ötvenhatos emigráció. Ezek következtében több millió magyar ember került a Kárpát-medencén kívülre. Ők és leszármazottaik részben megőrizték magyar nemzeti identitásukat. Ezek a közösségek mára nagy múltú és kiterjedt intézményrendszerrel, kulturális központokkal, ernyőszervezetekkel, hétvégi iskolákkal rendelkeznek.⁸

A jelenkori magyar emigráció – a klasszikus 20. századi kivándorlási hullámokkal összevetve – időben jobban eloszlik, és inkább gazdasági, mint politikai jellegű. Mindemellett az elmúlt 35 évben Magyarország cél- és tranzitországgá vált. A hazai statisztikák szerint ez idő alatt a bevándorlók száma szinte mindvégig magasabb volt a kivándorlókénál.⁹

Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozást nem követte az elvándorlás olyan mértékű fellendülése, mint a környező országok többségében (Csehországból és Szlovéniából volt csupán alacsonyabb szintű a kiáramlás). Az emigráció csak a 2000-es évek második felében, kiváltképp a 2008-as gazdasági világválság kirobbanását követően kezdett el felélénkülni, és ez a folyamat 2010 után felgyorsult.¹⁰ A hazai statisztikák alapján a legalább egy évre külföldre költözött magyar állampolgárok száma 2010-ben még alig haladta meg a 7 ezer főt, 2015-ben már majd 33 ezer fő volt. A kiáramlás fellendüléséhez jelentősen hozzájárulhatott az, hogy Németország és Ausztria 2011. május 1-jétől megnyitotta munkaerőpiacát az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott kelet-közép-európai országok előtt. Míg 2010-ben e két országba együttesen kivándorló magyar állampolgárok száma csupán 2115 fő volt, az összes emigránshoz viszonyított aránya pedig kevesebb, mint 30%, 2011-ben számuk majd háromszorosára nőtt, 2015-ben már meghaladta a 19 ezer főt, a magyar emigránsok összlétszámának 58%-át adva. A kivándorlás ütemének felgyorsulásával a célországok köre diverzifikálódott. Az újonnan megjelenő desztinációk közül az Egyesült Királyság különösen meghatározóvá vált.

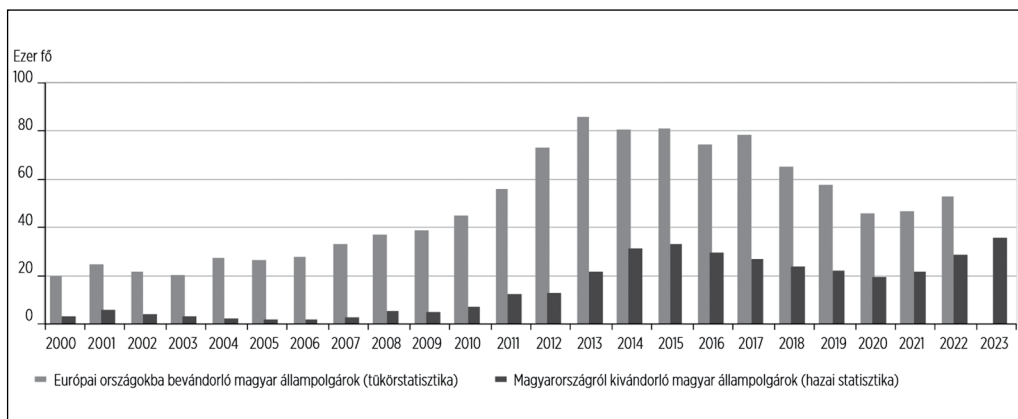
A jelenkori magyar emigráció tekintetében a tükörstatisztikák – mint fentebb is említettem – lényegesen magasabb értékeket mutatnak. 2013 és 2015 között míg a hazai adatok alapján a kivándorlók száma megközelítőleg évi 22 és 33 ezer között mozgott, addig ugyanabban az időben csak az európai célországokban évi több mint 80 ezer bevándorló magyar

8 A magyar diszpóráközösségek kialakulásának és intézményesülésének történetéről lásd Gazsó Dániel: *Orthon és itthon. A magyar diaszpóra és anyaországa*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2022; Ugyanó: *Processes of Diasporization: The Past and Present of the Hungarian Diaspora. Hungarian Journal of Minority Studies*, 2024. 7. 7–34.

9 Gazsó Dániel: Ki a migráns? A jelenkori magyar társadalmat érintő migrációs folyamatok összegzése. *Demográfia*, 2020. 63 (4). 357–385.

10 Gödri Irén: Nemzetközi vándorlás. In: Monostori Judit – Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népszégtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 237–270.; Lakatos Judit: Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek. *Statisztikai Szemle*, 2015. 93 (2). 93–112.

állampolgárt regisztráltak (lásd 2. ábra).¹¹ A „fiatalok exodusának” is nevezett 2010-es években fellendült magyar emigrációs hullám főképp Nyugat-Európa, azon belül is az említett három célország – Németország, Ausztria és az Egyesült Királyság – felé irányult. Lényegesen kisebb mértékben ugyan, de érezhető volt a hatása a tengerentúlon, kiváltképp az északi féltekén, míg Dél-Amerikát és Ausztráliát alig érintette.

2. ábra: A magyar emigráció 2000 és 2023 között – tükörstatisztika vs. hazai statisztika

Forrás: Demográfiai portré 2024. 173.

Megjegyzés: Adathiány miatt az Egyesült Királyság 2006-tól, Spanyolország 2008-tól, Írország 2011-től, Franciaország pedig 2000 és 2012 között nem szerepel az összesítésben.

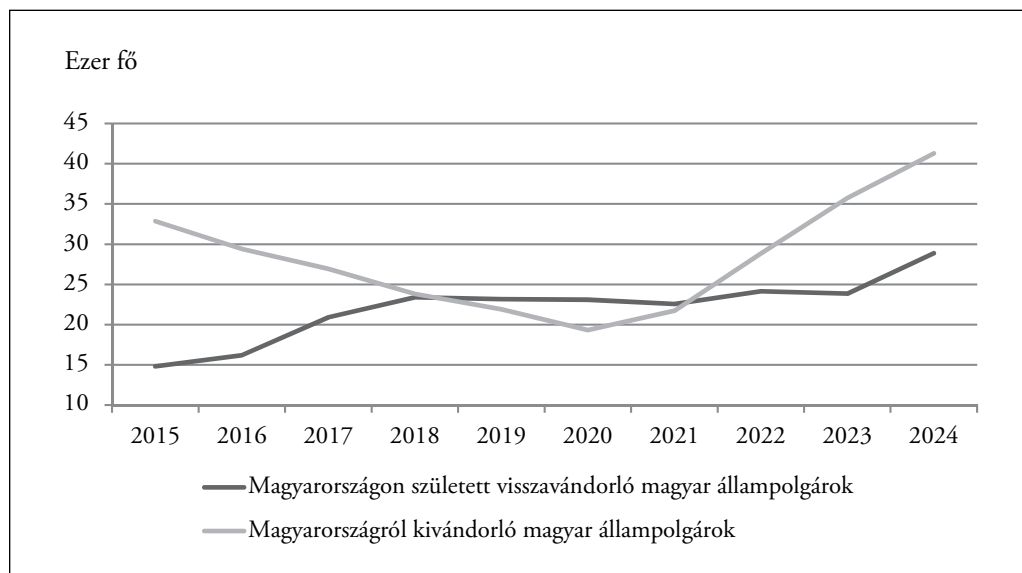
A 2010-es évek közepétől a magyar emigráció csökkenésnek indult. A kivándorlók száma a hazai statisztikákban 2020-ra 20 ezer fő alá esett vissza, amit a pandémia tovább erősített. Az elvándorlás ütemének mérséklődése mellett egyre több külföldön élő magyar állampolgár költözött vissza Magyarországra. Ez a folyamat az évtized végére trendfordulót eredményezett. Az 1989-es rendszerváltás óta először 2019-ben volt tapasztalható, hogy a hazai adatok alapján több Magyarországon született magyar állampolgár költözött vissza, mint ahány elment. Míg az elvándorlási szándék mögött többnyire munkával, bérekkel, megélhetéssel kapcsolatos motivációk álltak, addig a visszavándorlás általában családi okokra vezethető vissza.¹²

11 Horváth Veronika: Nemzetközi vándorlás. In: Monostori Judit – Öri Péter (szerk.): *Demográfiai portré 2024. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet: Budapest, 2024. 155–183.

12 Siskáné Szilasi Beáta – Halász Levente – Gál-Szabó Lajos: A magyar fiatalok erősödő kivándorlási szándékának kiváltó okai és jellemzői. *Tér és Társadalom*, 2017. 31 (4). 131–147.; Hárs Ágnes: Elvándorlás, visszavándorlás, bevándorlás. Jelenségek és munkaerőpiaci hatások. In: Kolosi Tamás – Szelényi Iván – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2020*. TÁRKI: Budapest, 2020. 115–145.

A visszavándorlás eseménye még nem jelenti a tényleges hazaköltözést. A visszavándorlók ugyanis idővel újra elvándorolhatnak, vagy cirkuláris migrációt is folytathatnak. A szezonális vándorlás és az ingázás igen gyakori jelenséggé vált. A 2022. évi népszámlálás során a KSH azokat sorolta az ingázók kategóriájába, akik a „Hol dolgozik?” kérdésre a „külföldön” választ jelölték meg. A beérkező adatok alapján 117 ezer magyar állampolgárságú ingázót vettek számításba.¹³

A magyar emigráció a Covid-19-világjárvány elleni védekezés érdekében bevezetett korlátozások feloldását és az Európai Unión belüli szabad mozgás helyreállítását követően újra fellendült, és az előző évtizedben tapasztalt szinteket is meghaladta. 2024-ben a kivándorló magyar állampolgárok száma a hazai statisztikákban már több mint 41 ezer fő volt. A célországokat illetően az Egyesült Királyságba irányuló vándorlás a brexit hatására folyamatosan csökkent, míg Németország és Ausztria jelentősége tovább nőtt, valamint Hollandia és Svájc is egyre nagyobb számban fogadott magyar állampolgárságú bevándorlókat. Mindez idő alatt a visszavándorlók száma évi 23-24 ezer körül stagnált (lásd 3. ábra).

3. ábra: A ki- és visszavándorlás alakulása Magyarországon 2015 és 2024 között
Forrás: KSH STADAT

13 Horváth Veronika: Munkavállalási céllal külföldre ingázó magyarok a 2022. évi népszámlálás tükrében. *Korfa*, 2024. 24 (4). 1–5.

Az emigráció ütemének újbóli csökkenése a közeljövőben alacsony valószínűséggel várható, tekintettel arra, hogy az elvándorlási hajlandóság – különösen a fiatalok körében – növekvő tendenciát mutat. A több hullámban megvalósult Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás eredményei szerint 2024 tavaszán minden korábbinál magasabb volt a külföldi életet tervező egyetemi hallgatók aránya. A megkérdezettek 45%-a nyilatkozott így, ami az elvándorlási potenciál korábbi mérésekhez viszonyított szignifikáns növekedését jelenti (2019-ben 33%, 2015-ben 37% tervezett külföldön élni). Ugyanakkor a rövid távú munkavállalás esetében 2024-re mérséklődés következett be: a korábbi 63%-ról, illetve 64%-ról 59%-ra csökkent azok aránya, akik pár hétre vagy hónapra mennének külföldre dolgozni.¹⁴

Az új elvándorlási hullámok következtében jelentősen megnőtt a külföldön tartózkodó magyar állampolgárok száma. A tükörstatisztikák alapján 2023 elején az EGT-országokban és az Egyesült Királyságban élő magyar állampolgárok száma megközelítette az 546 ezer főt, ami 2010 óta mintegy 375 ezer fős növekedést jelent. E népesség háromnegyede a három fő célországban – Németországban (35%), az Egyesült Királyságban (22%) és Ausztriában (18%) – élt. Ugyanakkor a legalább egy éve külföldön tartózkodó magyar állampolgárok száma világszerte megközelíthette a 655 ezer főt.¹⁵ A külföldön élő, magyarországi születésű népesség létszáma ennél is magasabb lehet, mivel a véglegesen külföldre költözők idővel felvehetik a befogadó ország állampolgárságát.

Számolnunk kell azzal is, hogy a külföldön élő magyarok egy része nem Magyarországról származik: egyre többen indulnak útnak a szomszédos országok magyarlakta régióiból. A Kárpát-medencei magyar kisebbségek népességfogyásának legfőbb okai korábban az aszimiláció és a természetes fogyás voltak, mára – a Felvidék kivételével – az elvándorlás vált a legmeghatározóbb tényezővé. Az Erdélyben, Vajdaságban és Kárpátalján felgyorsult és tömegessé vált elvándorlás vonatkozásában ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy nem csupán a magyar lakosságot érinti. A 21. század harmadik évtizedére Ukrajna mellett Románia és Szerbia is az európai kontinens legnagyobb munkaerő-kibocsátó országainak sorába lépett. Ennek következtében a magyarok aránya nem csökkent olyan mértékben, mint a lélekszámuk, mivel a többségi társadalmakból is egyre nagyobb számban vándorolnak Nyugatra.

14 Szabó Andrea – Oross Dániel: Magyarországon kívüli tanulási, munkavállalási és letelepedési szándékok. In: ugyanők: *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben*. Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája – Nemzeti Ifjúsági Tanács: Budapest, 2024. 21–29. Letöltés helye: <http://www.aktivfiatalok.hu/>; letöltés ideje: 2025. 12. 20. A magyar fiatalok körében mért emigrációs szándék alakulásával kapcsolatban lásd még: Kiss-Kozma Georgina – Ruff Tamás: Emigration Intentions Among Hungarian Youth. *Review of Sociology*, 2024. 34 (2). 55–74.

15 Horváth, 2024. Nemzetközi vándorlás, i. m.

A kérdőíves kutatás eredményei

Az 1060 értékelhető kérdőív nagyrészt a magyar emigráció hagyományos célszagaiból érkezett, így az Amerikai Egyesült Államokból, Kanadából, Németországból, Ausztriából, valamint az utóbbi évtizedekben jelentőssé vált Egyesült Királyságból (lásd 1. táblázat). A kelet-közép-európai térségből a legtöbb értékelhető kérdőív Csehországból és Lengyelországból érkezett. Viszonylag sokan vettek részt olyan országokból is, ahol a magyar jelenlét a meglévő ismereteink alapján nem annyira számottevő, így például Japánból, Törökországból és Ecuadorból is kaptunk értékelhető formában kitöltött kérdőíveket.

A válaszadók többsége (87%) elsősorban magyarnak vallja magát. Némek szerint több nő (69%) van közöttük, mint férfi. A válaszadók több mint fele középkorú, a 40–59 éves korosztályba tartozik. Iskolai végzettség tekintetében háromnegyedük rendelkezik főiskolai, egyetemi vagy doktori diplomával, míg az érettségivel nem rendelkezők aránya elenyésző. Az elsődleges tevékenységet illetően a többség (65%) dolgozik. Családi állapot szempontjából a válaszadók túlnyomó többsége házas (68%) vagy párjával együtt él (13%).

A kérdőívet főként első generációs emigránsok töltötték ki. Túlnyomó többségük (88%) nem abban az országban született, ahol a kérdőív kitöltésekor tartózkodott. Legtöbbjük (66%) Magyarországon született, ebből 36% Budapesten. Számottevő azok aránya is, akik Romániában, Szlovákiában, Szerbiában vagy Ukrajnában születtek (összesen 19%).

	N = 1060 %
NEM	
Férfi	31,1
Nő	68,9
SZÜLETÉSI ÉV	
1995–2004	4,8
1985–1994	19,4
1975–1984	35,2
1965–1974	20,6
1955–1964	9,9
1955 előtt	10,0
LAKÓHELY SZERINTI ORSZÁG	
Németország	20,4
Amerikai Egyesült Államok	10,0
Kanada	8,4
Csehország	7,0
Ausztria	6,4
Egyesült Királyság	5,8
Lengyelország	5,7
Hollandia	4,4
Finnország	3,6
Ausztrália	3,0
Új-Zéland	2,8
Svájc	1,9
Brazília	1,7
Argentína	1,6
Egyéb	17,2

	N = 1060 %
SZÜLETÉSI ORSZÁG	
Lakóhely szerinti ország	12,5
Magyarország	65,8
Románia, Szlovákia, Szerbia, Ukrajna	19,2
Más ország	2,5
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	
Főiskola, egyetem, PhD	74,9
Középiskola utáni szakképzés	7,0
Középfokú oktatás érettségivel	8,9
Szakközépiskola érettségivel	6,3
Középfokú oktatás érettségi nélkül	2,4
Legfeljebb általános iskola	0,6
ELSŐDLEGES TEVÉKENYSÉG	
Dolgozik	65,4
Tanul és dolgozik	9,3
Gyerekekkel/gyerekekkel otthon van	8,8
Tanul	2,1
Egyéb	14,4
CSALÁDI ÁLLAPOT	
Házass	67,9
Párjával együtt él	13,0
Egyedülálló és nincs párkapcsolata	6,4
Elvált és nincs párkapcsolata	5,6
Van párja, de nem élnek együtt	5,1
Özvegy és nincs párkapcsolata	2,0

1. táblázat: A válaszadók általános jellemzői

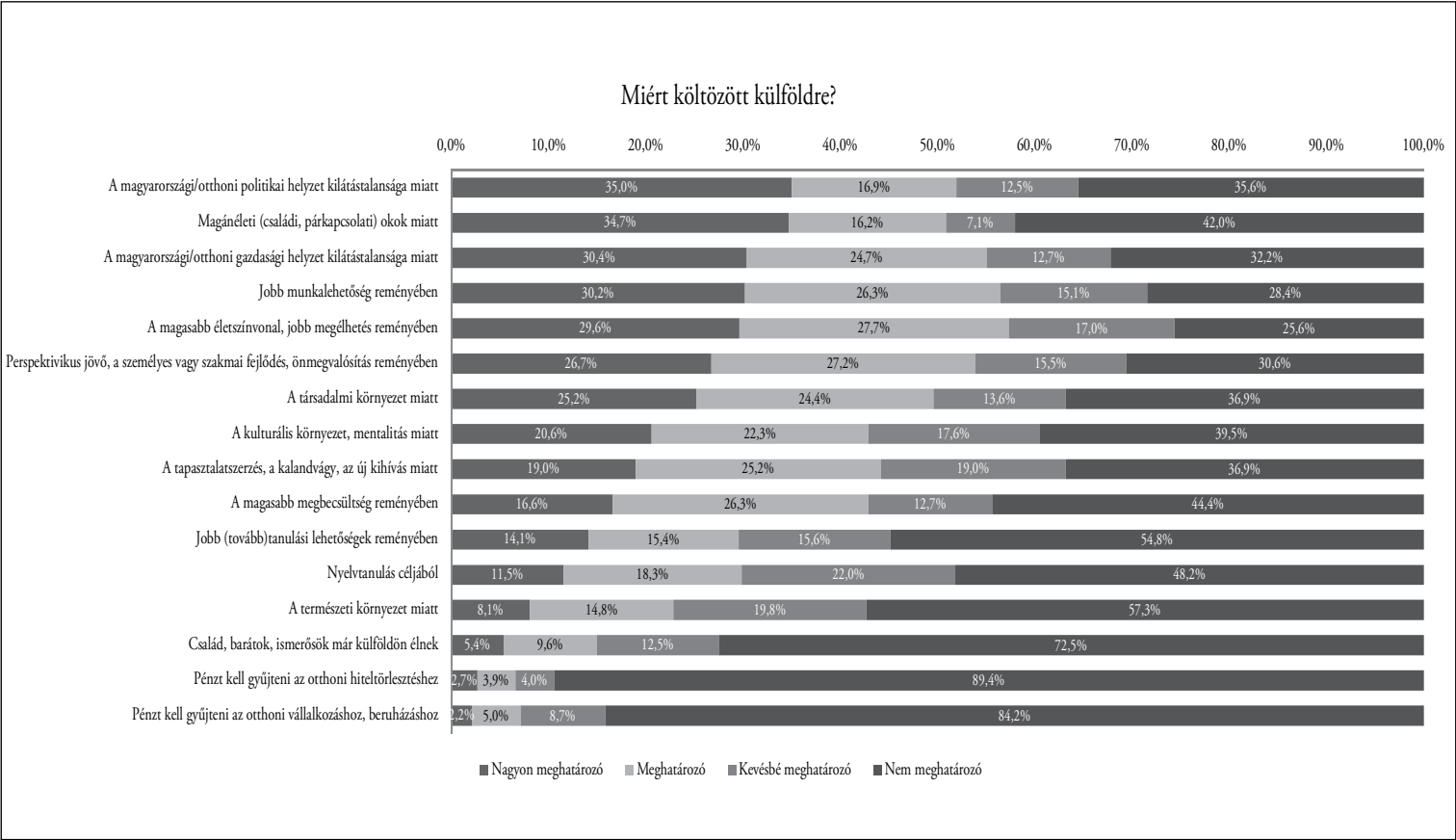
A kivándorlás okai

A kivándorlás mögött álló motivációkat egy 16 tényezőből (*push and pull factors*) álló összetett kérdés feltevésével mértük, amelyben minden felsorolt tényezőt külön, négy szinten értékelhettek a válaszadók. A két alsó (*nem meghatározó, kevésbé meghatározó*) érték és két felső (*meghatározó, nagyon meghatározó*) érték egybevonásával megállapítható, hogy az emigráció mögött álló legmeghatározóbb tényezők: 1) magasabb életszínvonal, jobb megélhetés reménye; 2) jobb munkalehetőség reménye; 3) otthoni gazdasági helyzet kilátástalansága. Ezzel együtt a politikai helyzet, valamint a magánéleti, családi, párkapcsolati okok is szignifikánsnak bizonyultak: a válaszadók 35, illetve 34,7%-a ezeket nagyon meghatározó tényezőként jelölte meg (lásd 4. ábra).

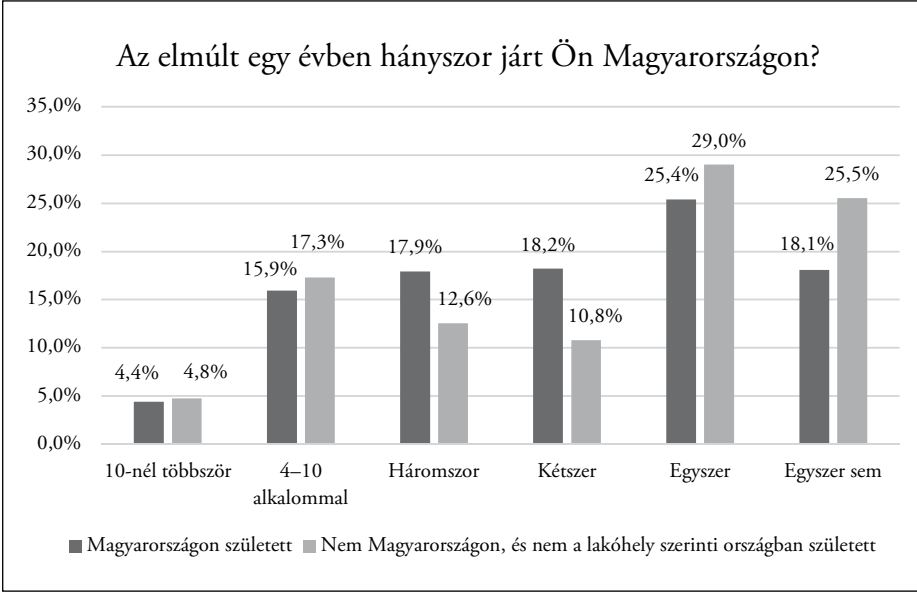
Hazalátogatás, remigrációs szándék, hazautalás

A lakóhely szerinti országtól eltérő országban született válaszadók többsége rendszeresen látogat Magyarországra. Az itthon születettek mindössze 18%-a, míg a külföldiek kevesebb mint 26%-a nyilatkozott úgy, hogy az elmúlt egy évben egyszer sem járt az anyaországban (lásd 5. ábra).

A külföldi válaszadók szülőföldre látogatása szintén gyakori: közel háromnegyedük legalább évente egyszer hazalátogat. Ugyanakkor e tekintetben jelentős eltérések mutatkoznak a származási országok szerint. Míg a Szlovákiában születettek körében szinte mindenki legalább évente egyszer hazajár, addig ez a Szerbiában születettek 88%-ára, a Romániában születettek 75%-ára, míg az Ukrajnában születetteknek csupán 27%-ára igaz (lásd 6. ábra).

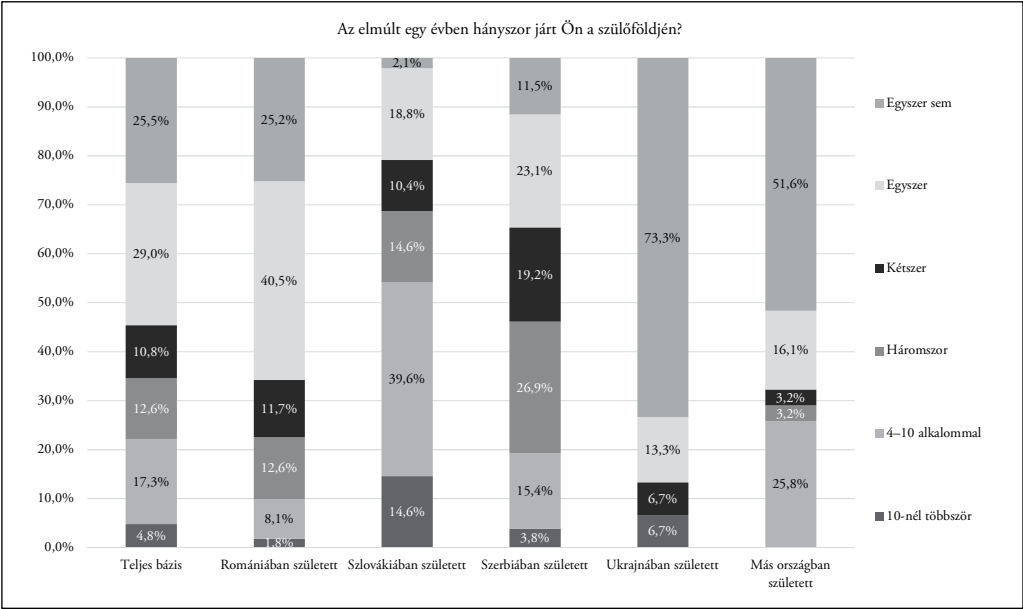

4. ábra: A kivándorlás okai
Bázis: A lakóhely szerinti országtól eltérő országban született válaszadók (N = 928)

5. ábra: A Magyarországra látogatás gyakorisága

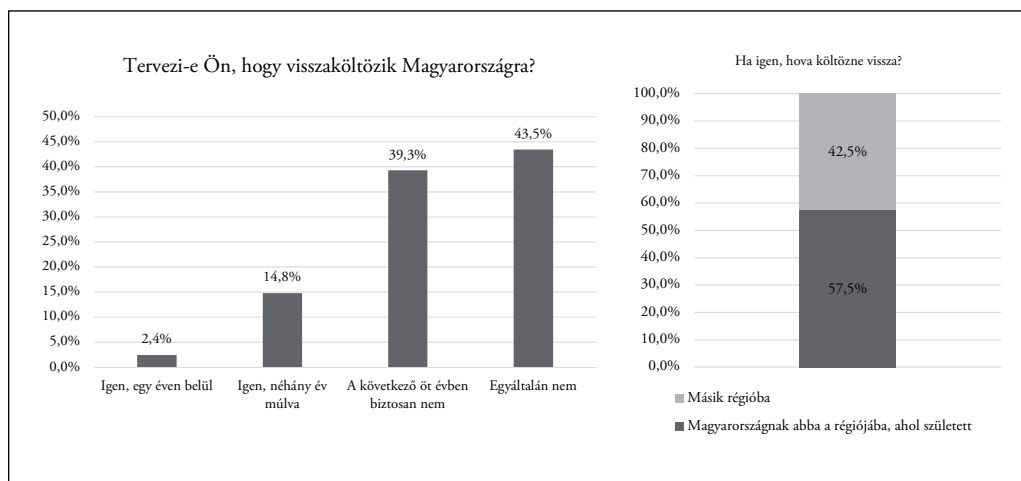
Bázis: Magyarországon született válaszadók (N = 697); nem Magyarországon, és nem a lakóhely szerinti országban született válaszadók (N = 231)

6. ábra: Külhoniak hazalátogatásának gyakorisága

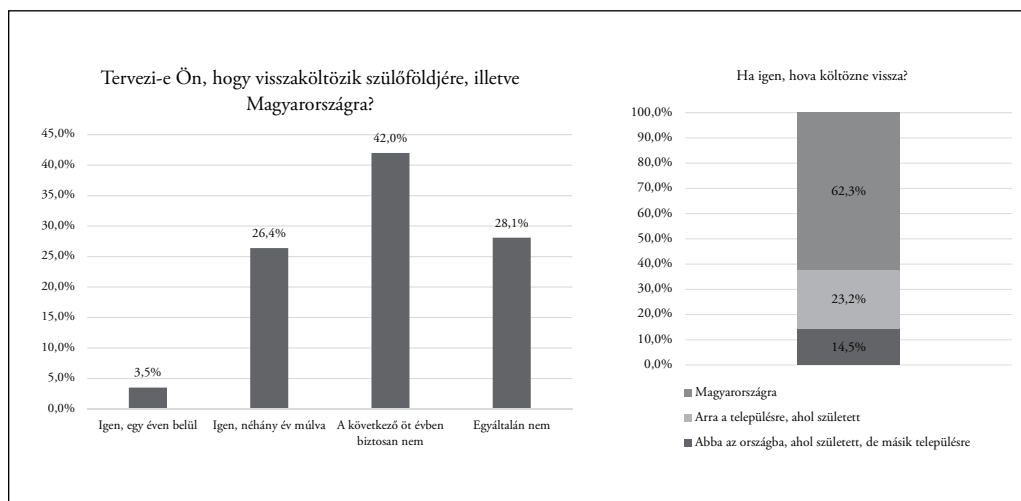
Bázis: Nem Magyarországon, és nem a lakóhely szerinti országban született válaszadók (N = 231)

A hazalátogatások viszonylagos gyakorisága ellenére a hosszú távú hazaköltözést, illetve a Magyarországra történő vándorlást a válaszadók többsége nem tervezi a közeljövőben. Azok körében pedig, akik valamilyen formában számolnak a visszavándorlás lehetőségével, sokan nem a szülőföldjükre térnének vissza. A remigrációt tervező, Magyarországon született válaszadók több mint kétötöde más régióba költözne „haza” (lásd 7. ábra), míg a külhonban születettek több mint 62%-a elsődleges remigrációs célként Magyarországot jelölte meg, és nem a szülőföldjét (lásd 8. ábra).

7. ábra: Magyarországon született válaszadók visszavándorlási szándéka

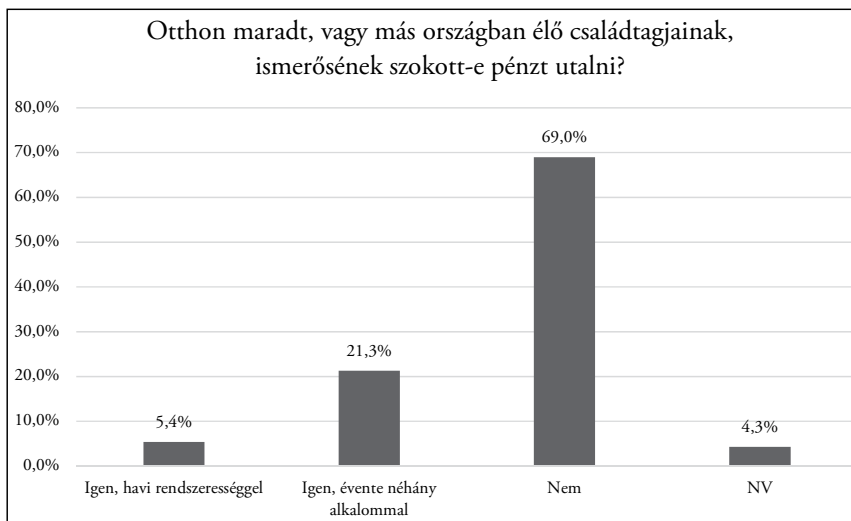
Bázis: Magyarországon született válaszadók (N = 697), ebből a visszavándorlást tervezők (N = 120)

8. ábra: Külhoniak visszavándorlási szándéka

Bázis: Nem Magyarországon, és nem a lakóhely szerinti országban született válaszadók (N = 231), ebből a visszavándorlást tervezők (N = 67)

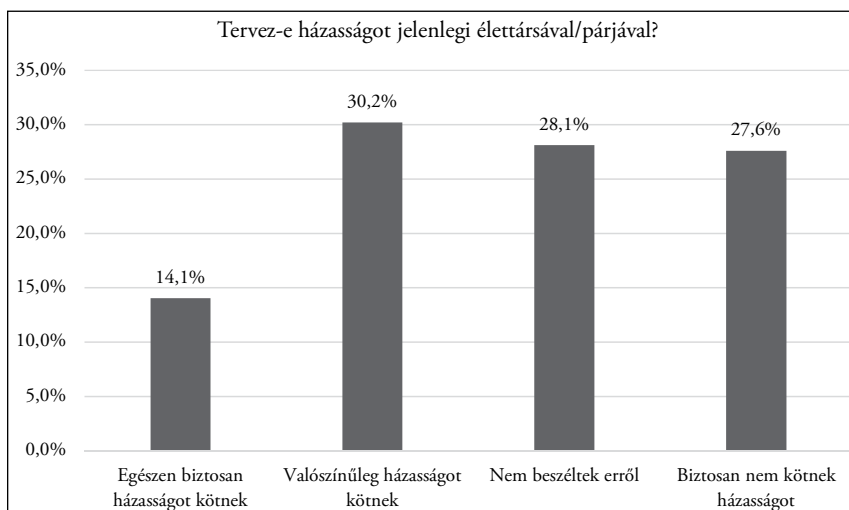
Gazdasági szempontból a diaszpórában élők megtakarításainak hazautalásai (*remittances*) egyre nagyobb jelentőséggel bírnak a világban. A pénzmozgásnak ez a formája a GDP összértékének több országban is meghatározó, 10 vagy annál magasabb százalékát adja. Természetesen ez elsősorban a nagy létszámú diaszpórával rendelkező, óriási kibocsátó államokat érinti, mint amilyen India, Mexikó és Kína. A hazautalásoknak Kelet-Közép-Európában lényegesen kisebb jelentőségük van. Ezt támasztják alá jelen kutatásunk eredményei is. Válaszadóink többsége (69%) nem szokott pénzt utalni otthon maradt, illetve más országban élő családtagjainak, ismerőseinek (lásd 9. ábra).

9. ábra: Hazautalások
Bázis: Teljes minta (N = 1060)

Családi állapot, párkapcsolati viszonyok, gyermekvállalási kedv

A válaszadók valamivel több mint kétharmada (68%) házas. A házasságon kívül élők közül azoknak, akik élettársi vagy párkapcsolati viszonyban vannak, csak kisebb hányada tervez házasságot kötni (lásd 10. ábra).

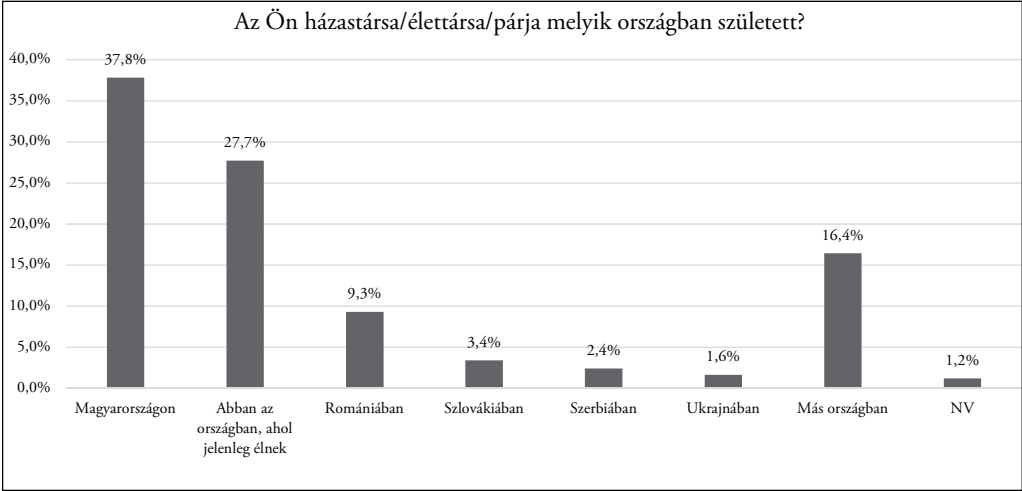
10. ábra: Házasságkötési szándék

Bázis: Élettársi, párkapcsolati viszonyban élő válaszadók (N = 192)

A legtöbb válaszadó (38%) házastársa, élettársa, illetve párja Magyarországon született, de jelentős arányban (28%) vannak olyanok is, akik a megkérdezettek jelenlegi lakóhelyének számító országból származnak. Ez arra enged következtetni, hogy a válaszadók körében gyakori a vegyes házasság, illetve párkapcsolat (lásd 11. ábra).

A fenti megállapításunkat erősítik az identitásra és nyelvhasználatra vonatkozó kérdésekre kapott válaszok. A válaszadók majd felének (46%) ugyanis a házastársa/élettársa/párja nem vallja magát magyar nemzetiségűnek, 42%-uk pedig elsősorban nem a magyar nyelvet használja, amikor a házastársával/élettársával/párjával kommunikál.

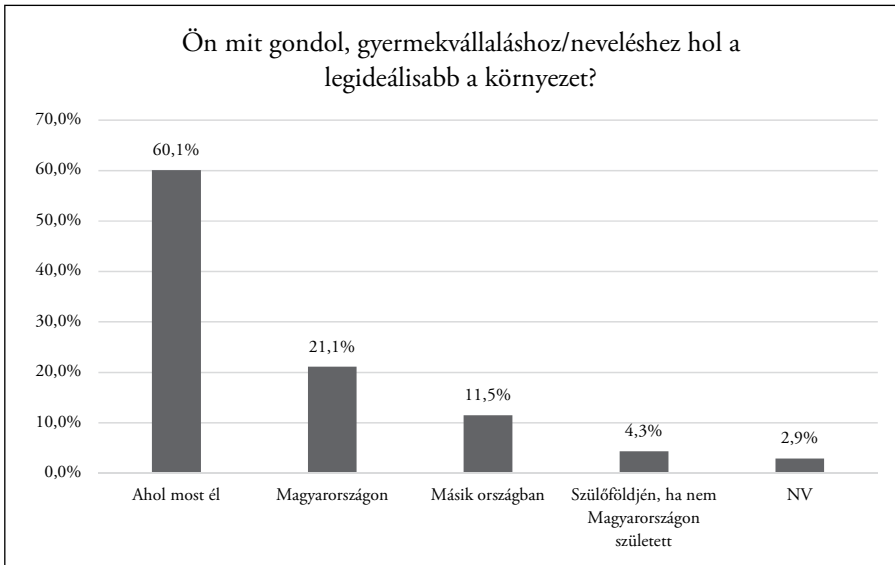
Az iskolai végzettség és az élethelyzet tekintetében a válaszadók házastársa/élettársa/párja hasonló képet mutat a válaszadókéhoz: 63%-uk főiskolai, egyetemi vagy doktori végzettséggel rendelkezik; 78%-uk dolgozik.

11. ábra: Házastársak, élettársak, párok származása

Bázis: Házasságban, élettársi, párkapcsolati viszonyban élő válaszadók (N = 912)

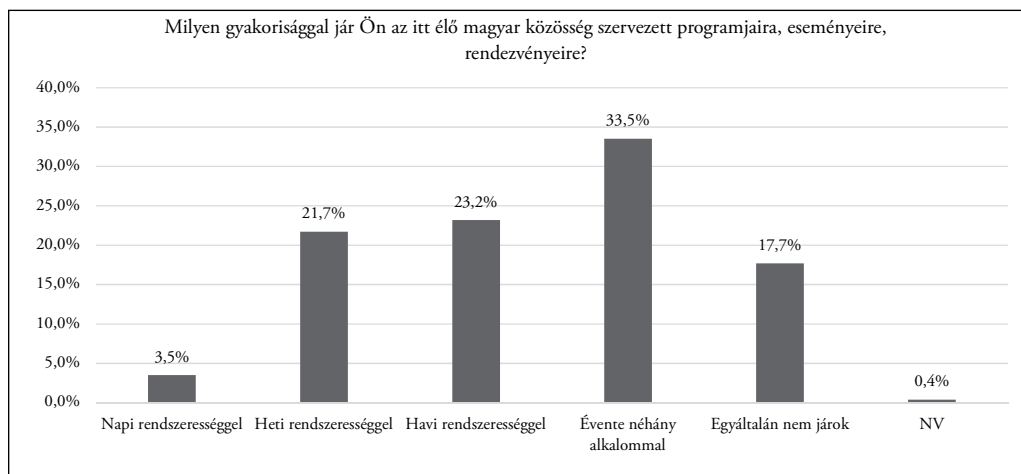
A válaszadók majd 80%-ának van saját (vér szerinti, nevelt, örökbe fogadott) gyermeke. Többségük (77%) a gyermekével magyarul beszél. Igen kis létszámban vannak azonban olyanok, akik az elkövetkezendő öt évben terveznek gyermeket, arányuk alig több mint 13%. A gyermekvállalás helyszínét illetően a többség azt az országot tartja ideálisnak, ahol jelenleg is tartózkodik (lásd 12. ábra).

12. ábra: Gyermekvállaláshoz, -neveléshez ideálisnak tartott környezet

Bázis: Teljes minta (N = 1060)

Végezetül a válaszadók túlnyomó többsége (85%) külföldön tartózkodása alatt kapcsolatba került az adott országban élő magyar közösséggel. Közülük a legtöbben részt is vesznek a diaszpóra szervezeti életében, és rendszeresen eljárnak a programokra (lásd 13. ábra).

13. ábra: A helyi diaszpóráközösséggel való kapcsolattartás gyakorisága
Bázis: Az adott országban élő magyar közösséggel kapcsolatban álló válaszadók (N = 898)

Összegzés

A 2024 tavaszán folytatott online kérdőíves kutatás a diaszpórában élő magyarok társadalmi beágyazottságára, migrációs motivációira, visszavándorlási hajlandóságára, családi állapotára, párkapcsolati viszonyaira, valamint a gyermekvállalással és -neveléssel kapcsolatos attitűdjeire irányult. Az adatgyűjtés során összesen 1152 válaszadó töltötte ki a kérdőívet a világ különböző pontjairól, amelyek közül 1060 bizonyult értékelhetőnek.

A minta nem tekinthető reprezentatívnak, azonban a diaszpóra és a mobil népesség kutatásában a reprezentativitás bizonytalan, mivel az alapsokaság meghatározása is kérdéses. A célcsoport megszólítására korlátozott módszertani eszközök álltak rendelkezésre. A kérdőív terjesztése elsősorban a közösségi médián és a hétvégi magyar iskolákon keresztül történt, lényegében a hólabda módszer alkalmazásával.

A válaszadók több mint 87%-a nem abban az országban született, ahol jelenleg tartózkodik, így első generációs bevándorlónak minősül. A legtöbben a magasabb életszínvonal, a jobb megélhetés és a kedvezőbb munkalehetőségek reményében költöztek külföldre, ugyanakkor a politikai helyzet, valamint a magánéleti, családi és párkapcsolati okok is meghatározó tényezőként jelentek meg.

A válaszadók többsége rendszeresen látogat Magyarországra, azonban a közeljövőben nem tervez hazaköltözni. A Magyarországon születettek közel 83%-a, míg a határon túlról a diaszpórába vándoroltak mintegy 70%-a az elkövetkezendő öt évben biztosan nem tervezi a visszavándorlást.

A családi állapot tekintetében a válaszadók több mint kétharmada házasságban él. A házastársak, élettársak és párok majd fele nem magyar nemzetiségű, így ebben a körben igen gyakoriak a vegyes házasságok és párkapcsolatok. A válaszadók kevesebb mint 58%-a beszél magyar nyelven a házastársával, élettársával vagy párjával. Ellenben a gyermekes válaszadók majd négyötöde magyarul kommunikál a gyermekével. Mindössze kis arányban vannak, akik az elkövetkező öt évben gyermekvállalást terveznek. A legtöbben azt az országot tartják ideálisnak a gyermekvállaláshoz és -neveléshez, ahol élnek, és nem Magyarországot.

Irodalomjegyzék

Blaskó Zsuzsa – Sik Endre – Ligeti Anna Sára: Magyarok külföldön. Mennyien? Kik? Hol? In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2014*. TÁRKI: Budapest, 2014. 351–372.

Gaszó Dániel: An Endnote Definition for Diaspora Studies. *Minority Studies*, 2015. 18. 161–182.

Gaszó Dániel: Ki a migráns? A jelenkori magyar társadalmat érintő migrációs folyamatok összegzése. *Demográfia*, 2020. 63 (4). 357–385. DOI: <https://doi.org/10.21543/Dem.63.4.3>

Gaszó Dániel: *Otthon és itthon. A magyar diaszpóra és anyaországa*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2022.

Gaszó Dániel: Processes of Diasporization: The Past and Present of the Hungarian Diaspora. *Hungarian Journal of Minority Studies*, 2024. 7. 7–34. DOI: <https://doi.org/10.62152/hjms.2024.gd>

Gödri Irén: Nemzetközi vándorlás. In: Monostori Judit – Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 237–270.

Hárs Ágnes: Elvándorlás, visszavándorlás, bevándorlás. Jelenségek és munkaerőpiaci hatások. In: Kolosi Tamás – Szelényi Iván – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2020*. TÁRKI: Budapest, 2020. 115–145.

Horváth Veronika: Munkavállalási céllal külföldre ingázó magyarok a 2022. évi népszámlálás tükrében. *Korfa*, 2024. 24 (4). 1–5.

Horváth Veronika: Nemzetközi vándorlás. In: Monostori Judit – Öri Péter (szerk.): *Demográfiai portré 2024. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2024. 155–183.

Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadó: Budapest, 2005.

Kapitány Balázs – Rohr Adél: Kivándorlás Magyarországról – egy új becslési eljárás eredményei. In: Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2014. 67–84.

Kiss-Kozma Georgina – Ruff Tamás: Emigration Intentions Among Hungarian Youth. *Review of Sociology*, 2024. 34 (2). 55–74. DOI: <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.12096>

Kováts András – Soltész Béla (szerk.): *Mit tudunk a kivándorlásról? Műhelybeszélgetések*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2018.

Lakatos Judit: Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek. *Statisztikai Szemle*, 2015. 93 (2). 93–112.

Siskáné Szilasi Beáta – Halász Levente – Gál-Szabó Lajos: A magyar fiatalok erősödő kivándorlási szándékának kiváltó okai és jellemzői. *Tér és Társadalom*, 2017. 31 (4). 131–147.

Szabó Andrea – Oross Dániel: Magyarországon kívüli tanulási, munkavállalási és letelepedési szándékok. In: ugyanők: *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben*. Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája – Nemzeti Ifjúsági Tanács: Budapest, 2024. 21–29. Letöltés helye: <http://www.aktivfiatalok.hu/>; letöltés ideje: 2025. 12. 20.

Tátrai Patrik: A Kárpát-medencei magyar szórványok településszerkezete és főbb demográfiai jellemzői. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (1). 7–31.

United Nations: *Recommendations on Statistics of International Migration*. Revision 1, Statistical Papers, Series M, No. 58. 1998. Letöltés helye: <https://unstats.un.org/>; letöltés ideje: 2025. 12. 15.

SULLIVAN FERENC

KÍSÉRLET TRIANON „RACIONALIZÁLÁSÁRA”

Ablonczy Balázs – Hatos Pál – Nagy Szabolcs – Szeghy-Gayer Veronika – Zahorán Csaba (szerk.): *Trianon enciklopédia*. Ludovika Egyetemi Kiadó – Habsburg Ottó Alapítvány: Budapest, 2023. 324 oldal.

Az interneten azonnal elérhető, „valós idejű” és „korlátlan” tudás korában ritkaságszámba megy, szinte anakronisztikusnak hat a szűk terjedelmi korlátokkal operáló, óhatatlanul is töredékes tudást közvetítő nyomtatott enciklopédia műfaja. Ugyancsak ritka a trianoni békediktátum köré épülő magyar emlékezetpolitikai térben az olyan vállalkozás, amely egyszerre szándékozik közérthető lenni és a szakirodalmi élvonalat képviselni, miközben tudatosan óvakodik a publicisztikai túlfűtöttségtől. A Nemzeti Közszerződési Egyetem Ludovika Egyetemi Kiadója és a Habsburg Ottó Alapítvány gondozásában, a Trianon- emlékév után három évvel megjelent *Trianon enciklopédia* szerkesztői az előszóban nyíltan kimondják: „a tényanyagra koncentrálnak” kívánnak eligazítást adni az 1918–1920 közötti összeomlás, a békekonferencia és a békeszerződés következményeinek különféle értelmezései között, és a feldolgozásban – „akár tetszik, akár nem” – a rációt tekintik első számú eszköznek. Ez az ambíció egyszerre dicséretes és kockázatos. Dicséretes, mert a Trianonról szóló magyar közbeszéd hajlamos a két véglet, a patetikus gyászbeszéd és a provokatív leleplezés, netán a bagatellizálás vagy éppen az elhallgatás között ingadozni. Kockázatos, mert a racionalitás jelszava könnyen elfedi azt a kérdést, hogy *milyen* ráció és *kinek* a rációja tekintendő mérvadónak, és mely tapasztalatok, érzékenységek, morális reflexek, történeti-politikai szempontból kényes és szükségszerűen szubjektív megközelítések kerülnek háttérbe egy lexikonszerű műfajban.

A kötet felépítése világos: 74 szócikkben tárgyalja a korszak meghatározó eseményeit, szereplőit és fogalmait. A békék (versailles-i, saint-germaini, neuilly-i, sèvres-i/lausanne-i) és a párizsi békekonferencia mellett helyet kap a magyar béke delegáció tevékenysége, a Vix-jegyzékek, az impériumváltások, a népszavazások, a menekültek, a leszerelés és a hadse- regszervezés, s olyan periferikusnak tűnő, ám valójában kulcsfontosságú témák is, mint

a közellátás, a spanyolnátha vagy a vasúthálózat kérdése. Az összesen 41 szerzőt felvonultató alkotói gárda kifejezetten erős, intézményi háttérét pedig – az NKE Közép-Európa Kutatóintézete, a Trianon 100 MTA-Lendület Kutatócsoport, a Habsburg Ottó Alapítvány – már önmagában is jelzésértékűnek tekinthetjük: a kötet nem magányos szakírói teljesítmény, hanem szervezett kutatói együttműködés eredménye.

A történelmi folytonosság, a közösségi lojalitás és a magyar államiság intézményi önvédelmének szemüvegén keresztül nézve külön érték, hogy a kötet nem akar sem önfelmentő, sem önostorozó „mítoszgyár” lenni. A szócikkek többségében tetten érhető a törekvés arra, hogy a „bűnbakkereső” egyszerűsítések helyett az olvasó folyamatokban gondolkodjon: egyszerre jelennek meg a világháborús vereség strukturális okai, a Monarchia felbomlásának belső feszültségei, a kisantant-államalapítások dinamikája, valamint a nagyhatalmi döntéshozatal hideg geopolitikai logikája. A kézikönyv jelleg ebből fakadóan nem pusztán formai erőny, hanem azt is üzeni, hogy a korszak megértéséhez több nézőpont, több tényező és több részlet ismerete szükséges.

Ezt az arányérzékét jól illusztrálja például Tomka Béla gazdaságtörténeti szócikke, amely kifejezetten bírálja a „veszteséglistás” Trianon-képet: szerinte a gazdasági hatásokról szóló hagyományos ábrázolás gyakran szelektív, és lemond a tényleges összteljesítmény forrásalapú bemutatásáról. A szöveg nem vitatja a súlyos területi és erőforrásveszteségeket, ugyanakkor rámutat arra is, hogy a jóvátételi teher a két világháború között nem vált nemzetgazdaságilag meghatározóvá: az 1926–1927-es költségvetésben a jóvátétel kevesebb mint 1%-ot tett ki, később pedig a fizetési kötelezettségeket átütemezték, majd a válság idején felfüggesztették. A szerző provokatív konklúziója szerint hosszabb távon a békeszerződés kedvezőtlen hatásai mellett sem bizonyítható automatikusan az összeomlásszerű gazdasági teljesítményromlás. A nemzetpolitikai gondolkodásban az efféle megközelítés ugyan hasznos józanságot adhat – a tragédia ténye nem jogosít fel kényelmes leegyszerűsítésekre –, ugyanakkor a szükségszerűen szintén szelektív, racionalizáló szemlélet sterilizálja a közösség és az egyén tragédiáját.

Szintén erős vállalás a „Trianon és a zsidóság” témájának bevonása. A Szécsényi András által jegyzett szócikk úgy beszél a zsidó közösség sorsáról, hogy közben nem csúszik át sem apologetikába, sem vádoló narratívába. Kiemeli a demográfiai és felekezeti átrendeződést (például Budapest súlyának növekedését), valamint azt is, hogy a zsidóság a többségi társadalomhoz hasonlóan tragédiaként élte meg az ország szétesését, és a revíziós gondolatot – irányzatonként eltérően – támogatta. A cionista és az ortodox reakciók bemutatása, illetve a politikai antiszemitizmus kibontakozásának jelzése olyan árnyalatokat tesz hozzá a korszakhoz, amelyek nélkül a keresztény-nemzeti önkép és a modern magyar társadalom konfliktustörténete sem értelmezhető a maga teljességében.

A kötet erénye ugyanakkor a legnagyobb korlátja is: a lexikonszerű feldolgozás szükségképpen szétszabdálja a történetet. A szócikkek megállnak önmagukban, azonban a korszak egészének dramaturgiája – a gyors egymásutánban bekövetkező katonai, politikai, társadalmi sokkok egymásra hatása – csak közvetetten érzékelhető. Nem feltétlenül baj, hogy az enciklopédián nem vonul végig egyetlen átfogó narratíva, viszont a felhasználóbarát összekötések hiánya néhol megnehezíti az olvasói tájékozódást. Egy enciklopédiánál természetes elvárás a visszautalási háló: több kereszthivatkozás, rövid kronológia, tematikus útmutató (például „kisebbségpolitika”, „katonai folyamatok”, „diplomáciai szereplők”, „gazdaság és társadalom”) javíthatott volna a kézikönyv használhatóságán. A szerkesztők deklaráltan nem egységesítették a szócikkek stílusát; ez egyrészt üdítő, ugyanakkor épp a stíluskülönbségek miatt még nagyobb szükség lenne a szerkezetet erősítő kapaszkodókra, ahogyan a tördelés és a képanyag is lehetne fantáziadúsabb, dinamikusabb.

Amennyiben az olvasó a nemzeti közösség folytonosságát nem pusztán érzelmi jelszónak, hanem történeti tapasztalatnak tekinti, feltűnhet egy további hiányosság is: a magyar kisebbségi lét hosszabb távú következményeinek súlya az 1918–1920 közötti időszakra eső fókusz miatt csak érintőlegesen jelenik meg. A kötet célja érthető módon az odavezető évek és a békekötés mechanikájának bemutatása, de a trianoni tapasztalat a magyar társadalomban nem 1920 júniusában zárult le, hanem évtizedeken át élt tovább a határon túli intézményvesztésben, az iskola- és egyházpolitikai nyomásban, a mindennapi jogfosztás vagy éppen a kényszerű alkalmazkodás számtalan formájában. Bár mindezen jelenségek egy enciklopédia keretei között nem tárgyalhatóak kellő részletességgel, néhány célzott szócikk – például a kisebbségi jogrendek, a nyelvhasználati konfliktusok, a földreformok társadalmi hatásai, az egyházi és iskolai viszonyok az utódállamokban – mégis közelebb hozta volna Trianont mint élő közösségi tapasztalatot.

A szerkesztők előszava szerint a kötet végső célja hozzájárulni ahhoz, hogy ne „végtelenül egyszerűsítő magyarázatok” uralják a közbeszédet. Ennek létjogosultságával nehéz lenne vitatkozni, mégis érdemes tudatosítani, hogy a „ráció” itt nem semleges fogalom, hanem történetpolitikai szereplő is. Aki enciklopédiát ír, óhatatlanul kánont formál: eldönti, mi számít alapfogalomnak, mi mellékesnek, mely szereplők a kulcsfigurák, és melyek csak lábjegyzetek. Ebben a kánonformálásban a kötet többnyire óvatossá, de néhol mégis érezhető a moralizálást reflexből kerülő, modern szakmai attitűd. Ez vallhat tudományos ízlésre, ugyanakkor Trianon esetében a morális dimenzió (hűség, igazságtalanság, közösségi szolidaritás, méltányosság) nem csupán „érzelem”, hanem maga is történeti tényező: befolyásolta a politikai mozgósítást, az intézményépítést, a menekültkérdés kezelését, sőt a későbbi külpolitikai stratégiákat is. A túlzott érzelemmentesítés ezért olykor úgy hat, mintha a közösségi tapasztalatot pusztán illusztrációnak tekintené.

Ezen a ponton különösen érdekes Hatos Pál „Károlyi Mihály és mítosza” című írása, amely megmutatja, hogyan keletkeznek és élnek tovább a korszakot meghatározó magyarázati sémák. Károlyi egyszerre lett a nemzeti katasztrófa okozója és a demokratikus forradalom jelképe, attól függően, ki beszél róla. A Károlyival szemben inkább megértő szócikk érénye, hogy a személyes pályakép és a későbbi emlékezetpolitikai szerep együtt jelenik meg – vagyis a történelmi alak és a róla szóló történetek nem válnak szét mesterségesen. Az olvasó ugyan kap egy pontos, sokrétű vázlatot, de kevesebb teret a döntési helyzetek belső logikájának megértéséhez. Egy rövid, didaktikus idővonal a Károlyi-kormány kulcslépéseiről – és azok nemzetközi fogadtatásáról – erősíthetett volna az eligazító funkción.

A *Trianon enciklopédia* legnagyobb érdeme, hogy – a téma politikai terheltsége ellenére – szakmai mértéktartással közelít a korszakhoz, és a vitákban sokszor hiányzó közös tény-alapot vonultatja fel. A válogatás alapvetően jó arányokat tart, a szerzők többsége fegyelmezetten fogalmaz, és a kötet egyaránt képes lehet megszólítani a témában oktató tanárokat, egyetemistákat és a tájékozódni vágyó olvasókat, bár nyilván kétséges, hogy napjaink médiaviszonyai közepette, műfajánál fogva egy ilyen jellegű kötet képes-e ténylegesen befolyásolni a közgondolkodás irányait. A kötet érényének tekinthetjük, hogy a talán túlzott racionalizálás ellenére a nemzeti szempont nem válik karikatúrává, a tragédia nem oldódik fel relativizáló gesztusokban. Ugyanakkor kereszthivatkozás, több strukturáló segédeszköz (kronológia, tematikus útmutató, név- és fogalommutató), és valamivel több figyelem a magyar kisebbségi lét hosszabb távú intézménytörténetére az enciklopédia javára válna. A nemzeti közösség tapasztalata így válik teljessé: a döntések mechanikája és a következmények mindennapi realitása együtt adja ki Trianon történelmi jelentését.

Mindent összevetve a kötet a maga nemében kimondottan erős teljesítmény. Nem fogja lezárni a vitákat – nem is ez a feladata –, de jó eséllyel segít abban, hogy a viták tárgya pontosabb, a nyelvük fegyelmezettebb, a hivatkozási alapjuk pedig szilárdabb legyen, ez pedig önmagában is komoly eredmény.

RESUME

Ferenc SULLIVAN – Zoltán KÁNTOR

The Role of the Family in School Choice among Hungarian Communities Abroad

This study examines the role of the family in school choice among Hungarian minority communities living outside Hungary. In minority contexts, choosing the language of schooling is not only an educational decision but also one closely related to identity preservation and community survival. The paper argues that the decisions of parents are influenced by a complex combination of factors, including perceived school quality, opportunities for social mobility, and the desire to maintain linguistic and cultural heritage. Drawing on findings from the “Kötelékek” family research project and earlier studies, the authors highlight the central role of family strategies in shaping children’s educational pathways. Demographic decline, migration, and spatial restructuring also significantly affect the number of students enrolled in Hungarian-language education. The study concludes that family-level decisions about schooling plays a key role in the long-term sustainability of Hungarian minority communities.

András SZÉKELY – Dóra GYŐRI-DANI

Is (Shared) Faith a Gift? The Relationship between Mental Health and Religiosity among 18–49-Year-Olds Living Beyond the State Borders

In recent years, we have seen a reversal of the previous positive trend in mental health. Mental well-being can be influenced by several factors, such as whether or not individuals live in Hungary or as Hungarians across the border. This article examines the mental health of Hungarians living beyond the national borders and the factors that influence it. The study clearly confirms that social relationships, religiosity, and the social characteristics of the regions play a key role in the mental health of the Hungarian minority populations aged 18–49. Shared values, stable relationships, and active religious commitment are protective factors that can reduce the likelihood of psychological stress in minority communities. However, among couples with differing worldviews—where religiosity as one of the main determinants—pose a significant risk to mental health.

András PÁRI – Tibor PAPHÁZI

**Double Bond: The Role of Siblings and Twin Siblings in Shaping
Childbearing and Marriage Attitudes among Hungarians Living Beyond
the National Borders**

The Research Institute for Hungarian Communities Abroad, the Youth Research Institute, and the Maria Kopp Institute for Demography and Families conducted a survey in 2023–2024 among ethnic Hungarians living beyond Hungary's borders. The aim was to explore the partner-selection habits, childbearing intentions and opinions on starting a family in these communities. The short report in 2024 based on the data collection outlines the study's main findings and observations. In the paper, after socio-demographic profiling, we attempted to identify the family-formation attitudes of Hungarian twins living beyond Hungary's borders, a special and understudied group. The study of twins is particularly interesting because more and more twin pairs are being born worldwide, and they are increasingly coming into the focus of scientific research. Our recent analysis is both intriguing and challenging: firstly, because we have not encountered previous studies of this kind; secondly, because the small sample size must be treated with methodological caution; and thirdly, because this is the first quantitative investigation of this particular subgroup among ethnic Hungarians abroad. We hope that the conclusions drawn from these results will serve as a useful reference point for future research conducted on a larger sample with a similar focus among the target Hungarian populations living in the Carpathian basin.

Dániel GAZSÓ
Hungarian Families in the Diaspora

The present study reports the findings of an online survey conducted as part of a joint research project carried out in 2023–2024 by the Research Institute for Hungarian Communities Abroad, the Youth Research Institute, and the Maria Kopp Institute for Demography and Families. This project constituted a continuation of a survey implemented in 2018, which focused primarily on partner choice patterns as well as attitudes toward childbearing and family formation among members of autochthonous Hungarian minority communities living in Romania, Slovakia, Serbia, and Ukraine. In 2024, the scope of the research was extended to include the Hungarian diaspora living outside the Carpathian Basin. In total, 1,152 respondents from various parts of the world completed the questionnaire, of whom 1,060 provided valid responses suitable for analysis. More than 87% of respondents were born outside the country in which they currently reside and can therefore be classified as first-generation immigrants. The majority of them migrated abroad in the hope of achieving a higher standard of living, better conditions, and more favorable employment opportunities. However, political circumstances as well as personal, family-related, and partnership-related reasons also emerged as significant motivating factors. While most respondents visit Hungary on a regular basis, they do not plan to return permanently in the near future. With regard to marital status, more than two-thirds of respondents are married. However, fewer than 58% of respondents communicate in Hungarian with their spouse or partner, whereas nearly four-fifths of respondents who have children use Hungarian when communicating with them. Only a small proportion of respondents plan to have children within the next five years. Most respondents consider the country in which they currently live—rather than Hungary—to be the ideal place for family formation and child-rearing.

SZÁMUNK SZERZŐI

GAZSÓ Dániel

Kulturális antropológus, diaszpórákutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet; tudományos főmunkatárs, egyetemi oktató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar

GYŐRI-DANI Dóra

Iskolapszichológus, Szegedi Vörösmarty Mihály Általános Iskola

KÁNTOR Zoltán

Politológus, igazgató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet; egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

PAPHÁZI Tibor

Szociológus, jogász, kutató-elemző, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

PÁRI András

Szociológus, jogász, tudományos elnökhelyettes, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért; egyetemi tanársegéd, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar; kutató, Makovecz Campus Alapítvány – Collegium Professorum Hungarorum

SULLIVAN Ferenc

Történész, nemzetközi kapcsolatok elemző, a Rákóczi Szövetség kutatási és elemzési vezetője

SZÉKELY András

Köszgazdász, tudományos főmunkatárs, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért; koordinátor, Népesedési Kerekasztal